

Iz vsebine

**Str. 2: Pravica za bivše lastnike
– krivica za delavce**

Str. 3: Za novo slovensko ustavo

**Str. 4: Evropska papirnata demokracija
proti balkanskim nagonom**

Str. 5: Zagreb strmi proti Osijeku

Str. 11: »Čutim sramoto zaradi nemoči«

Matere s solzami in svečami na cesti, razpravljavci pa s težkimi nalogami v haaških sobanah

V osrčju Kozjanskega

Besede, ki sedijo, je na srečanju borcev, krajanov in nekdanjih izgnancev v Kozjem izgovoril dr. Matjaž Kmecl, ko je, ne po naključju in ne le zavoljo zbranih, ki nesporno enako mislijo, na proslavi ob prazniku KS. dejal: »So stvari, ki ne izgubijo nič od svoje veličine, najsi se iz njih za kak prehodni čas izcimi še takšna reč. Kaj ima na primer 1500 kozjanskih žrtev, ki so padle za svobodno Slovenijo, opraviti, recimo, z roškim pobojem? Nič. In zato je greh zoper slovenstvo, če naš narodnoosvobodilni boj preprosto ponižujemo v boj med komunizmom in domobranstvom. Domobranstva pa povrh tu na Kozjanskem nikoli ni bilo. Če so po vojni komunisti, morda polni sami sebe in sovjetskih vzorcev, delali različne krivice in neumnosti, to še ne pomeni, da je bil narodnoosvobodilni boj krivica in neumnost iste vrste, samo zato, ker so ga vodili isti ljudje. Narodnoosvobodilni boj je bil veliko ustvarjalno dejanje in velik trenutek slovenskega poguma ter navdih vsega slovenskega naroda in tak bo ostal zapisan v zgodovini. Tudi z vami, Kozjani, na častnem mestu.«

Mir, kot voda in zrak

Kot vodo in zrak potrebujemo sedaj prvič in najprej – mir. Tega pa okrog nas ni, če se še tako skrijemo v lastno lupino ali pokrijemo z odejo. Zato je treba tej zbegani in pred zares trd oreh postavljeni Evropi in svetu skrajno na kratko (in nikakor v enajstercih ali kakšni drugi starinski pevnosti strofi) pa jedrnato, predstaviti naše videnje problema. Koga bodo zares tudi slišali iz množice (republiških in zveznih) glasov v Haagu, to je zdaj vprašanje. Kdo bo tisti, ki jim bo z argumenti in njim najbližjo govorico znal razjasniti svoje poglede, to bo zdaj pomembno vprašanje. Seveda pa bodo k temu prispevala tudi dejanja, ki so »na očeh«, ki zaposlujejo pozornost medijev, pa najsi bodo to do dna svojega bistva pretresene matere mladih vojakov ali pa demonstranti protifašističnega shoda. V takšnih dneh, ko gre enim za čast in prostor, drugim pa za kožo in lastno streho nad glavo, je resnica zadnja dekla politike. Motivi za početje z orožjem so lahko še tako skrajno različni, učinki pa so vselej do pičice enaki – človeška trupla, razrušena mesta in vasi, begunci in dežele v globokem balkanskem stresu.

Evropa, tako vsaj kaže, še vedno tipa, kajti nekaterih »historičnih vidikov«, predvsem pa pravi in čudi balkanskih priseg, sovrašttev in zamer (do groba) preprosto ne razume in zdi se, da v svoji pisani združenosti tudi ne more hitro reagirati na hitropotezno levantsko šahovsko partijo, ker je njen civilizacijsko-humanistično-demokratski kod naravnana na povsem druge frekvence. Zgodovina pa nas uči, da v majhne razpoke časa in prostora vselej vskočijo tisti, ki so bili ob pravem času najhitrejši in najglasnejši. Nekako se zdi, da Evropa le stežka sledi balkanskim pragonom, saj je sama v vrtincu razvoja v dvajsetem stoletju svojega še povsem zgubila. Seveda ostajajo vselej orožja razuma, vendar se človek vpraša, koliko ljudi bo moralo še umreti, preden bodo puščice razuma premagale snajperje in tanke?

B. Ž. J.

Mediji pred vladami

Največ podpore za slovensko in hrvaško stvar bomo zanesljivo prebrali v časnikih nemškega govornega prostora. Razlog za to bi lahko iskali predvsem v tradicionalnem nemškem pojmovanju samoodločbe narodov in iz določenega dejanskega občutka za pravičnost pri nemških medijih. Mediji so namreč pogosto muhasti in tudi nepravilni, nekateri celo prav apartheidsko razlikujejo težnje posameznih narodov po samoodločbi. Na Zahodu namreč pojem samoodločbe narodo povečini ne obstaja, narode še vedno enačijo z državami in obstoječimi mejami. Najbolj pa je tako pojmovanje značilno za največje zahodnoevropske narode: to je Francoze, Angleže, Italijane in Špance. Pri Nemcih pa je nekoliko drugače, tam so v nasprotju z drugimi zahodnoevropskimi nacionalnimi državami po vojni oživili načelo samoodločbe in ga potem do združitve Nemčije lani vseskozi poudarjali. Samoodločba je bila vsa desetletja nemške razdelitve tudi uradna politika bonnske vlade, ki se je morda ravno po tem bistveno razlikovala od drugih vzhodnoevropskih držav.

Z združitvijo Nemčije 3. oktobra leta 1990 je nemški narod nekako konsumiral svojo pravico do samoodločbe. Za nekaj časa je nemška uradna politika pozabila na načelo samoodloč-

be, pri tem pa so mediji začuda zaostali za vlado in kar naprej pogrevali temo samoodločbe pa najsi je šlo za baltiške narode, druge narode Sovjetske zveze in dosledno tudi za narode Jugoslavije, ki so izrabili svojo pravico do samoodločbe.

Nemška medijska pokrajina je seveda težko opredeljiv pojem, okvirno pa ga določajo: dve osrednji televizijski mreži ZDF in ARD in nekaj nemških nadregionalnih časnikov: Die Welt, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Frankfurter Rundschau in Süddeutsche Zeitung. Poleg tega je na nemškem govornem območju še goščava manjših dnevnikov in tednikov, ki pa nimajo nacionalne teže. Nemška medijska pokrajina v precejšnji meri daje ton tudi avstrijskim in švicarskim nemškim medijem.

Poglavitna črta nemškega medijskega obravnavanja Slovenije in Hrvaške je podpora osamosvojitvenim težnjam obeh narodov, komentariji te težnje pogosto obravnavajo z enakim žarom kot so svoje čase zagovarjali ponovno nemško združitev. Treba pa je reči, da pri tem prednjačijo konservativnejši mediji. Tako na primer je drugi nemški televizijski program, ki ga oddajajo iz Mainz, nekoliko bolj naklonjen osamosvojitvenim težnjam kot prvi, ki prihaja iz Hamburga in Kölna. Dejstvo, da osamosva-

janje bolj podpirajo konservativni mediji kot naprednejši, izvira iz dosedanje logike blokvske razdelitve Evrope. Zagovorniki nemške samoodločbe so tudi v Nemčiji v prejšnjem obdobju veljali za »vedno včerajšnje«, stalna zahteva po samoodločbi je veljala za ostane hladne vojne, medtem ko se je bonnski politični vrh vendarle dogovarjal za določeno sodelovanje z vzhodnonemškim vodstvom.

Ti isti »včerajšnji komentatorji« sedaj po sami logiki stvari zagovarjajo slovensko in hrvaško neodvisnost. Od časnikov je glede tega posebej ostra in argumentirana bonnska Die Welt. Ta časnik neusmiljeno biča tudi bonnsko zunanjo politiko za vse zamude glede slovenske in hrvaške neodvisnosti. Pri tem gre seveda tudi za pojmovanja posameznih novinarjev, ki so Sloveniji in Hrvaški v prid. Tako velja omeniti dolgoletnega Die Weltovega komentatorja za jugovzhodno Evropo Carla-Gustava Ströhma, ki že nekaj desetletij zagovarja samoodločbo narodov Jugoslavije, najprej kot urednik redakcije za narode Jugoslavije pri nemškem radiu za tujino Deutsche Welle in kot glavni komentator za Jugoslavijo pri Die Welt. Zanj samoodločba narodov Jugoslavije ni ničesar novega, zanj je že zavzel

leta 1971, ko je z velikimi simpatijami in osebnim angažmajem spremljal hrvaško pomlad. Hrvaško gibanje je takrat sicer propadlo, kar pa je omenjenega komentatorja še okrepilo v njegovem prepričanju, da Jugoslavije kot prisilne skupnosti narodov ni več mogoče ohraniti in da jo je treba razpustiti po načelu samoodločbe. Vendar pa je treba dodati, da je Carl-Gustav Ströhm zatiranje narodov v določenem obdobju povezoval tudi s titoizmom, ki da je tovrstne težnje vedno zavrnil. Nekaj klišejev temu dobremu poznavalcu jugoslovanskega prostora seveda ne moremo zameriti. Drugi konservativnejši nemški medij, ki stalno zagovarja Slovenijo, je Frankfurter Allgemeine. Tam Jugoslavijo komentira Viktor Meier, ki se v Sloveniji počuti kot doma, saj je po rodu Švicar. Tudi on je prepričan, da Jugoslavije ni mogoče obdržati in je to v časniku s svojim peresom dokazoval že leta in desetletja pred letošnjimi dogodki. Prapor mu pomaga držati Johann Georg Reismüller, ki je kot občasni dopisovalec iz Beograda doživel nekaj razočaranj sprčo ravnarja srbske policije, kar ga je naredilo za enega najvnetejših zagovornikov samoodločbe Slovencev in Hrvatov.

Kot vidimo gre pri nemškem zagovarjanju slovenske in hrvaške državnosti za različne vire, pa najsi gre za splošno državno klimo na tem območju ali za osebna pojmovanja, ki pa so Sloveniji in Hrvaški naklonjena. Na jugoslovanskem jugov-

zhodu pa to pojmujejo kot nekakšno načrtno nemško politiko širjenja proti Vzhodu, torej nekakšnega Drang nach Osten, s katerim skušajo maskirati svoj očitni »Drang nach Westen«. Zmišljujejo si tudi nekakšne nemške težnje po Četrttem rajhu. Seveda je to absurden in neresen očitek propagandne narave. Vendar pa v času lomljenja starih in zasedanja novih interesnih sfer vse pride prav. Pri tem so imeli v Beogradu nekaj zaveznikov tudi na evropskem zahodu, predvsem v Franciji. Tamkajšnja diplomacija in mediji namreč skrivoma zamerijo samostojno nemško zunanjo politiko proti evropskemu Vzhodu. Da je to razumevanje napačno je veliko pripomogel prav osrednji francoski zunanje-politični dnevnik Le Monde. Ta je v zadnjih mesecih začel brez rezerve zagovarjati slovensko in hrvaško neodvisnost in se otrese vse hinavščine v zvezi s francoskim odnosom do Srbije. Tako je na primer jasno povedal, da je za nemško iniciativo na Balkanu kriva predvsem Francija sama s svojim neosnovanim stališčem, da je treba Jugoslavijo ohraniti za vsako ceno, njen razpad naj bi namreč pomenil spodbudo Bretoncem, Baskom, Korzičanom, Akvitancom, Alzacijčanom in še komu, da gre po isti poti. Toda enačbe Jugoslavija–Francija seveda ni in prav to je Le Monde kar uspešno dopovedoval tudi predsedniku Mitterrandu. Tako se je tudi Francija dokopala do stališča, »da ne izključuje več priznanja Slovenije in

Hrvaške.« Anglosaksonski mediji so najprej strogo zagovarjali državno enotnost narodov Jugoslavije, saj je anglosaškemu svetu tuja miselnost osamosvajanja narodov. Republiške težnje so imeli pogosto za moteče. Te poglede spreminjajo le zelo počasi. Prav v zadnjem času pa se je problem Slovenije in Hrvaške v anglosaških medijih nekoliko marginaliziral. Po razglasitvi samostojnosti Slovenije je bilo sicer prebrati tudi nekaj člankov v podporo, toda ti mediji so vendarle hladnokrvno ugotavljali, da narodi Jugoslavije prej v poglavitnem niso imeli svojih držav. Na anglosaškem področju pa bolj kot kjerkoli druge velja stavek, s katerim so prej desetletja vljudno zavračali različne baltiške častne konzule: »Nikoli nismo priznali aneksije baltiških držav s strani Sovjetske zveze!« Ta besedni silogizem je bil torej vedno na svetlem in sedaj je baltiškim državam celo pomagala h mednarodnemu priznanju. Slovenci in Hrvati zlasti v anglosaški medijski pokrajini nimajo takega silogizma in to je eden razlogov za nepriznavanje obeh neodvisnih držav. Nemški mediji so pri tem spet »pošteni«: o tem, da je zahodnoevropska dvanajstercica Slovenijo in Hrvaško preprosto pustila na cedilu pišejo brez dlake na jeziku. V Beogradu pa še naprej pišejo o lažeh nemškega tiska in o nemških skrivnih pravih na četrti rajh, ki naj bi se začel z nemško priključitvijo severozahodnih republik. Kakšne neumnosti!

Drago Flis

Pogovor z Dušanom Semoličem, predsednikom svobodnih sindikatov

Pravica za bivše lastnike – krivica za delavce

Svobodni sindikati Slovenije ste »najtežji« nasprotnik predlogov lastninskih zakonov. Kako lahko utemeljite vaše nasprotovanje?

Dušan Semolič: »Le načelno se strinjamo z vračanjem lastnine in z lastninjenjem družbenega premoženja. Zakonom, ki so prišli v skupščino, pa nasprotujemo, ker bodo račun za vse to plačali delavci, ki jim grozi izguba zaposlitve in temeljev socialne varnosti. Predlagatelji zakonov so pokazali veliko skrb za državo, ki bo vsaj začasno postala lastnik večine podjetij in zanje dobivala tudi izkupiček od prodaje. Zakoni pa delavcem dajejo le navidezno pravico, da odkupijo podjetje, ki je zdaj njihova last. Navidezno pravim zato, ker ne vidim stvarnih možnosti, da bi delavci kupovali podjetja s sedanji plačami. Predlogi za izdajo zakonov pomenijo hiter prehod v državni kapitalizem, ki doslej nikjer v svetu ni dokazal uspešnosti. Opozarjamo tudi, da bodo naša podjetja na razprodaji dosegla le tujcem, ki jih bodo kupovali pod ceno in bodo lahko postali njihov večinski lastnik. Delavci, ki bodo ostali na delu pa bodo delali po evropskih normativih, medtem ko bodo plače ostale na sedanji ravni.«

To, kar pripovedujete, kaže, da so lastninski zakoni v nasprotju z učinkovitim gospodarjenjem in tudi s pravičnostjo, na katero se sklicujejo predlagatelji in lobiji, ki imajo nanje prevladujoč vpliv.

Dušan Semolič: »Imate

prav. Zakoni so pisani zaradi političnih hotenj strank oziroma ljudi, ki so na oblasti, in izpolnitve predvolilnih obljub. V zakone niso vgrajeni cilji učinkovitejšega gospodarjenja s kapitalom. Posledice sprejetja zakonov v sedanji obliki niso dovolj proučene. Pisci in utemeljitelji govorijo le o kapitalu in zasebni lastnini oziroma njeni prednosti, ne vidijo pa razdiralnih posledic za položaj večine delavcev, ki se bodo znašli v meznem položaju. Načelo pravičnosti za manjšino pa povzroča krivičnost za večino, ki nima ničesar, razen svojih rok in znanja. Po teh zakonih bodo delavci lahko novim lastnikom hvaležni, če bodo obdržali delo.«

Delavci pa so s svojim delom in odrekani zgradili ne le večino tovarn, temveč tudi šole, bolnišnice, vrtce, športne in kulturne objekte, počitniške domove in ne nazadnje stanovanja. Vse to bo tudi podržavljeno oziroma privatizirano. Se Svobodni sindikati strinjate s temi zadevami?

Dušan Semolič: »V šolstvu, zdravstvu in še kje se je podržavljenje že zgodilo. Moti pa nas, da oblast v zameno za dosedanje zdravstveno zavarovanje ponuja model obveznega in prostovoljnega zavarovanja, ki pomeni, da se je treba dodatno zavarovati, sicer bomo večino zdravstvenih storitev plačevali iz svojega žepa. Nasprotujemo podržavljenju počitniških domov in menimo, naj ostanejo last delavcev oziroma podjetij. Stanovanjski zakon je, kot

vse kaže, pripravljen za sprejem in ni možnosti, da bi ga bistveno spremenili.

Ob vsem tem poudarjamo, da največji upniki niso država niti nekdanji lastniki, temveč delavci kot sedanji lastniki. Svobodni sindikati sprašujemo, kdo bo delavcem vrnil denar, ki so ga vložili v šole, zdravstvene domove in druge objekte. Če bi bila oblast poštena, bi jim dala tisto, kar je njihovo, ne pa da to prodaja na trgu, na katerem delavci objektivno ne morejo konkurirati.«

Nasprotujete tudi zakonu o drugih. Zakaj?

Dušan Semolič: »Ta zakon je sprejemljiv, zavračamo pa določila 10. poglavja, ki se nanašajo na lastninjenje podjetij živilskopredelovalne industrije. Protestiramo zato, ker se kmetijske površine in objekti iz te dejavnosti vračajo pod drugačnimi pogoji kot druga lastnina. Zakon bo povzročil likvidacijo kmetijskih podjetij in brez dela lahko ostane 12.000 kmetijskih delavcev in veliko vrhunskih strokovnjakov. Zdi se nam, da hoče oblast znova spreti delavce in kmete, zaradi česar se nam poleg obojestranskega sovraštva, obeta tudi dolgoletna pravdarska vojna.«

Oblast delavce krivi za vse slabosti sedanjega gospodarstvenega razsula. Zanima nas, kako se bodo delavci – člani Svobodnih sindikatov – branili pred takšno nepoštenostjo?

Dušan Semolič: »Tisti, ki ogrožajo delavce, pravzaprav spodkopujejo temelje svoje

oblasti, vendar se tega na žalost ne zavedajo. Samostojnost in suverenost se začnejo pri hrani, in če te ne bo dovolj oziroma bo predraga, bo spodkopano tisto, za kar smo glasovali na decembrskem plebiscitu.

Naša vlada oziroma celotna oblast še ni dozorela, saj bi sicer spoznala, da stabilna družba ni mogoča brez partnerjev – enotnih in močnih sindikatov. Sindikat je lahko največje poročilo za socialno varnost, brez katere ne moremo v Evropo. Predlogi za izdajo lastninskih zakonov so po našem mnenju direktno nasprotni demokraciji, ki je ne ogrožajo niti sindikati niti opozicija, temveč naraščajoča revščina. Ne bomo pristali, da se prerazporejanje narodnega bogastva opravi brez delavcev.«

In kakšna bo obramba oziroma ofenziva Svobodnih sindikatov?

Dušan Semolič: »Sindikalni funkcionarji na vsakem sestanku proučujemo metode svojega dela in analiziramo

učinkovitost svojih akcij. Moram priznati, da nismo najbolj zadovoljni s sedanjimi dosežki, saj nas oblast še vedno najraje ignorira. V Svobodnih sindikatih postajamo vedno bolj enotni glede nujnosti uporabe ostrih metod sindikalnega boja, ki so se uveljavile v Evropi.

Imeli smo izredno konferenco, na kateri smo parlament in javnost pravočasno opozorili na resnost naših zahtev in nasprotovanj. S tem smo ustvarili močan pritisk na javno mnenje in dobili odzive od tistih, ki parlamentu vsiljujejo takšne zakone. Dan pred zasедanjem parlamenta bomo imeli množično protestno zborovanje na Trgu osvoboditve oziroma na prostoru pred ljubljansko Univerzo. Če bo skupščina kljub vsemu sprejela zakone v sedanji obliki, bomo sklicali tudi delavski parlament, na katerem bodo predstavniki podjetij poskušali sklepati drugače, kot tisti, ki jih zdaj predstavljajo. Sindikati podjetij napovedujejo zborova-

nja na svojih dvoriščih in pred zgradbami oblastnih organov. Delavcem ostanejo tudi stavke in možnosti, da fizično zasedejo tovarne, ki so zdaj njihova last.«

Ob vsem tem je, po našem mnenju, najbolj pomembna vaša moč v parlamentu. Na koga lahko računate?

Dušan Semolič: »Številni poslanci od izvolitve sem živijo v drugem svetu in nimajo nobenega odnosa do sindikatov in razumevanja za delavce. Ob strankah, ki nasprotujejo zakonom, so tudi posamezni poslanci iz Demosovih vrst nezadovoljni s predlagano vsebino zakonov. Skušali jih bomo pridobiti, čeprav bo to izjemno težko, zaradi ostrega nadzora strank oziroma Demosa nad poslanci takrat, ko glasujejo. Moramo pa poskušati dobiti vsakega možnega prijatelja, saj se naši nasprotniki sami ponujajo. Tudi poslanci se bodo vedli drugače, ko bo znan datum volitev in ko bodo morali znova stopiti pred volilce, ki lansko leto v številnih primerih niso vedeli, koga volijo. V italijanskih sindikatih so upokojenci zelo aktivni in tudi mi bomo poskušali s pomočjo naših še bolj pritiskati na javno mnenje in s tem na oblast.«

Ste o teh vprašanih usklajeni z drugimi sindikalnimi zvezami?

Dušan Semolič: »Na pogovoru s Konfederacijo 90 smo ugotovili skupne poglede na večino spornih točk iz lastninske zakonodaje. S Konfederacijo Neodvisnosti se do zdaj nismo pogovarjali. Nekateri avtonomni sindikati dejavni so se strinjajo z našimi stališči in nasprotovanji. Mislimo, da sindikalna neenotnost ni tolikšna, da bi povečala možnost, da vlada parlamentu vsili zakone, ki bodo delavce zahrbtno oropali za tisto, kar so ustvarili s svojim delom.«

Franček Kavčič

O problemih in težavah vojaških zavarovancev

V ospredju vijaki in stari čevlji, o ljudeh pa nič

Republika Slovenija je 25. junija letos, ob sprejemu temeljne ustavne listine o svoji samostojnosti in neodvisnosti, sprejela tudi ustavni zakon za njeno uresničitev. V devetem členu tega zakona je tudi zapisano, da bo Slovenija postopoma prevzela v upravljanje premoženja JLA, najkasneje pa

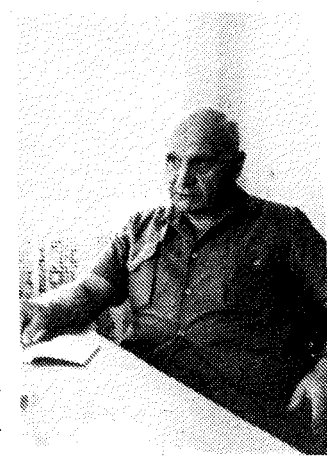
do konca leta 1993.

Dva dni kasneje se je začela vojaška agresija. Posledica tega je bil sklep predsedstva Jugoslavije o umiku JLA iz ozemlja Slovenije. Za kar smo predvidevali, da bomo storili v dveh in pol letih po neki normalni poti s pogovori, moramo storiti zdaj v treh mesecih.

Ob vseh problemih in težavah je postalo zelo aktualno tisto vprašanje, ki je za človeka najbolj pomembno, to je vprašanje zdravja, oziroma zdravstvenega varstva. O problemih, ki se pojavljajo na tem področju, smo se pogovarjali z ministrom za borce in vojaške invalide Francem Godešo in predsednikom garnizijske skupnosti vojaških zavarovancev Ljubljana Ivanom Pivkom.

Po besedah Franca Godeše je slovenska delegacija na pogajanjih z armado sprožila vprašanje vojaških zdravstvenih ustanov v Sloveniji, vendar je general Rašeta odgovoril, da nima nobenih pooblastil, da bi se o tem lahko kaj pogovarjal, menil je le, da bi morali to problematiko obravnavati na višji ravni. To so storili tako, da so o njej obvestili predsednika Milana Kučana in člana predsedstva Jugoslavije iz Slovenije dr. Janeza Drnovška ter prek njega predsedstvo Jugo-

slavije. To je pred časom obravnavalo problematiko umika JLA iz Slovenije. Pri tem je reklo, da ostaja pri svojem sklepu, ki ga je sprejelo 18. julija letos, podrobnosti in drobne zaplete pa naj rešuje Republika Slovenija neposredno z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo. Na podlagi

»Obsodbe je vredna odločitev federacije, da ukine vojaške zdravstvene ustanove in da prenehajo delovati, preden je poskrbela za zagotovitev pravic iz zdravstvene zavarovanja v Sloveniji. Vse kar počnemo zdaj je zvonjenje po toči in če ne bi poslali naše informacije, ne bi bilo danes narejeno niti tisto kar je že,« poudarja Ivan Pivk.

tega sklepa je 30. avgusta potekal pogovor med podpredsednikom republiške vlade Matijo Malešičem in vodjo slovenske pogajalske delegacije Miranom Bogatajem na eni strani, drugo pa je zastopal general Šljivic s sodelavci.

Čeprav so bili pogovori zelo trdi, so po besedah Franca Godeše sprejeli sklep, da naj se **začasno vsi računi za opravljene zdravstvene storitve, ki jih opravijo zdravstvene ustanove v Sloveniji za vojaške zavarovance pošiljajo in refundirajo preko računa vojne pošte 5027/34 Zagreb**, ki je bila sicer že prej določena za izplačevanje računov za izdano zdravila.

V skladu s tem je slovensko ministrstvo za zdravstvo poslalo vsem zdravstvenim zavodom kratek dopis, da naj vse račune vojaških zavarovancev pošljejo vojni pošti Zagreb. To pomeni, da je ta trenutno dogovorjeno, da vojaški zavarovanci lahko uporabljajo storitve civilnih zdravstvenih ustanov. S tem pa so storili korak naprej pri reševanju te problematike.

Ivana Pivka pa smo vprašali, kako je reagirala njihova skupnost na te dogodke. »Po tistem, ko smo izvedeli, da bo armada odšla in ko se je začelo šušljati o ukinitvi vojaških zdravstvenih ustanov, smo sklicali sejo predsedstva garnizijske skupščine v razširjeni sestavi in obravnavali položaj, v katerem smo se znašli vojaški zavarovanci. Menili smo, da so pristojni organi federacije in republike dolžni to zadevo urediti. Pri tem se nismo naslanjali na ZSLO, ker izhajamo iz usta-

ve in iz zakonov po katerih je federacija tista, ki nam mora zagotoviti naše pravice. Izrazili smo svojo zaskrbljenost in svoj strah za socialno varnost vojaških zavarovancev, tako upokojencev kot tudi družinskih članov aktivnih vojaških oseb, ki pač odhajajo, ali pa so že odšli iz Slovenije,« poudarja Ivan Pivk.

Vsi vojaški zavarovanci tudi obsojajo ignoranco, katero je doživela njihova delegacija v Beogradu, kjer je teden dni čakala, da bi jo sprejel kdo iz Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo, vendar tega ni dočakala.

Sestavili so informacijo, s katero so vse pristojne organe seznanili s svojo zaskrbljenostjo. V Sloveniji so jo poslali podpredsedniku vlade Matiju Malešiču, članu predsedstva Jugoslavije dr. Janezu Drnovšku in ga prosili naj zastavi ves svoj vpliv, da bodo stvari ugodno rešene, poslali so jo admiralu Brovetu, njemu pa zato, ker se je takrat pojavljal kot funkcionalni minister obrambe, saj Kadijevića po televizijski sliki ni bilo mogoče zaslediti na nobenem sestanku, ki je potekal tiste dni. Prav tako so svojo informacijo posredovali predsedniku predsedstva skupnosti vojaških zavarovancev, načelniku zavoda za socialno zavarovanje vojaških zavarovancev v Zagrebu in poveljstvu 14. korpusa. Ob tem pa so bili od tega dne, to je 8. avgusta, vsak dan v stikih s stemi ljudmi, oziroma njihovimi tajniki ali načelniki.

Po besedah Ivana Pivka je dr. Drnovšek največ prispeval k temu, da so se stvari premaknile tudi v zveznem predsedstvu. Čeprav je bil na dopustu se je dr. Drnovšek pogovarjal z admiralom Brovetom in od takrat so se začele stvari premikati z mrtve točke. Zatika pa se pri denarju. Prispevek 7,2 odstotka, ki naj bi ga po predlogu armade izločali za zdravstveno varstvo (državljeni Slovenije izločamo v ta namen 12,5 odstotka) vojaških upokojencev je verjetno, pravi Ivan Pivk, če gledamo z očmi slovenskega zdravstva in veljavnih cenah storitev v slovenskem zdravstvu, premalo. Po drugi strani pa je treba upoštevati dejstvo, da federacija nima drugega kot je denar v proračunu, kako pa je z njim, vemo vsi.

Pred dnevi so se vojaški zavarovanci znova sestali in so bili revoltirani, ogorčeni in razočarani. Ocenjujejo, da jih je nekdo postavil na stranski tir. Časopisi so polni zapisov o raznih starih vijakih, raztrganih uniformah, o nekaj tisoč ljudeh pa ni niti besedice, kakor da jih nikoli ni bilo.

Verjetno ne bo daleč od resnice, da je šele ta zaplet pripeljal na dan precej veliko kategorijo ljudi, ki so bili prej tako rekoč v ilegali. Vendar imajo zdaj moč, da lahko preko svoje organizacije uveljavljajo svoje pravice, tako kot vsi drugi upokojenci v Sloveniji. Prav tako pa bo lahko slovenska javnost izvedela koliko je teh ljudi, saj do zdaj ni nihče hotel povedati tega podatka.

Bojan Kuntarič

Franca Godeša: »Pri boric in vojaških invalidih, ki so vojaški zavarovanci, bo veljala republiška zakonodaja, ki pravi, da so ti oproščeni participacije, medtem ko to ne velja za druge vojaške zavarovance. Pri tem je še nekaj nejasnosti predvsem pri tem, kdo lahko takšnemu človeku vpiše v zdravstveno izkaznico, da je udeleženec NOV.«

Ponovni predlogi ZB:

Za novo slovensko ustavo

Izvršni svet Republiškega odbora Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Slovenije je na svoji 29. seji (26. avgusta 1991), ponovno obravnaval nekatera vprašanja v zvezi z besedilom nove slovenske ustave. Pri tem je upošteval novo delovno besedilo, ki ga je pripravila in posredovala koordinacijska skupina komisije za ustavno vprašanja. Izvršni odbor je ugotovil, da je v novem ustavnem besedilu upoštevanih precej predlogov, ki smo jih posredovali iz množične javne razprave v naši organizaciji. Nekateri naši predlogi so bili upoštevani deloma (npr. o preambuli, simbolih, o pokojninskem zavarovanju, o lokalni samoupravi, o soupravljanju v javnih službah), nekateri pa so

bili upoštevani smiselno v celoti (npr. o ustavnih zakonih, o socialni varnosti državljanov, ki niso zmožni za delo in nimajo sredstev za življenje, o participaciji delavcev pri upravljanju podjetij, o brezplačnem izobraževanju, o parlamentarni vladavini, neposrednih volitvah predsednika republike, o pravicah romske etnične skupnosti, oskrbi za obstoj slovenskih kmetij na najtežavnejših območjih in v varianti tudi o posebnem varstvu udeležencev NOV in žrtev vojne). Doslej niso bili upoštevani naši predlogi o prepovedi priznanja okupacije in kapitulacije in o prepovedi vojaškega, policijskega in političnega sodelovanja z državo, ki je v vojni z Republiko Slovenijo. Prav tako ni bil upoštevan pred-

log, da se v ustavo vključijo načelne določbe o državni meji in o črtanju »svetosti življenja« iz ustavne preambule.

Ko je Izvršni odbor republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Slovenije tehtal navedena vprašanja o ustavnih določbah, se je odločil, da ustavni komisiji pošlje ponovne pisne predloge:

V varianti preambule je zapisano tudi »spoštovanje večstoletnega narodnoosvobodilnega boja«. To besedilo naj bi izpopolnili tako, da bi za besedo »večstoletnega« postavili vejico in dodali besedo »posebej«. S tem bi bolj ustrezno zapisali zgodovinsko resnico, da je bil štiriletni narodnoosvobodilni boj izjemnega pomena za uveljavitev slovenske državnosti na celotnem ozemlju sedanje Re-

publike Slovenije, vključno s Primorsko in dostopom do morja. Ta boj pa je bil tudi aktivni del svetovne protifašistične in protinacistične koalicije svobodoljubnega človeštva in mu ni primerjave z drugimi obdobji v zgodovini slovenskega naroda.

Junjsko-julijska agresija Jugoslovanske armade na Slovenijo in sedanje vojne razmere na Hrvaškem, dodatno utemeljujejo naš predlog o prepovedi priznanja okupacije, sprejema kapitulacije in prepovedi kolaboracije. Zato Izvršni odbor ponavlja predlog, da naj bi v ustreznem členu ustave v posebnem odstavku zapisali: »Državljan Republike Slovenije ne sme pristati na okupa-

cijo Republike Slovenije ali njenega dela, ne priznati ali podpisati kapitulacije države in ne sme sodelovati z državo, ki je v vojni z Republiko Slovenijo, posebno ne na vojaškem, policijskem in političnem področju«.

Temeljni predlog naše organizacije, ki je bil večkrat posredovan ustavnim komisiji, vodstvom strank in poslanskih klubov, predsedstvu in Izvršnemu svetu Republike Slovenije, je predlog, da se v posebnem členu ustave zagotovi zakonsko varstvo udeležencev NOB, vojaških in civilnih invalidov vojne in žrtev fašističnega nasilja, pa tudi borcev za severno mejo, slovenskih vojnih dobrovoljcev, itd. Ta predlog so aktivno podprle Stanka demokratične prenove Slovenije, Socialistična stranka Slovenije in Liberalno-demokratska stranka Slovenije s tem, da so v varianti 55. člena nove ustave predlagale besedilo 238. člena ustave iz leta 1974.

Glede na nove razmere, ki so nastale po agresiji Jugoslovanske armade na Slovenijo, je utemeljena razširitev in posplošitev besedila tudi na vse nove žrtve vojne. Zato izvršni odbor ZZB NOV Slovenije predlaga novo besedilo tretjega odstavka 55. člena z naslovom (Pravice invalidov in udeležencev vojn): »Posebno varstvo udeležencev narodnoosvobodilne in obrambnih vojn, vojaških in civilnih invalidov vojne ter žrtev vojnega nasilja je zagotovljeno v skladu z zakonom«.

Izvršni odbor RO ZZB NOV Slovenije je obenem soglašal, s predlogom socialistične stranke Slovenije o prepovedi ustanavljanja in delovanja profašističnih in kvizlinških organizacij, saj gradimo našo novo državo na evropskih vzorih, ki temeljijo na protifašističnih in protinacističnih temeljih in usmeritvah.

Slavko Grčar

Kdaj bomo poravnavali vojno škodo?

Predloženi zakoni o denacionalizaciji, o zadruha, o lastninskem preoblikovanju podjetij ter spremljajoči zakoni očitno niso naklonjeni dokapitalizaciji gospodarstva, njegovi čimvečji učinkovitosti, temveč so predvsem odraz spopadov za delitev takojmenovanega družbenega kapitala in s tem povezanega političnega vpliva. Proklamirano je bilo sicer tudi načelo, da je potrebno odpraviti krivice, storjene ljudem po vojni, z mogočim omejitvijo. Da takšno odpravljanje ne bi smelo povzročati novih krivic. Kdorkoli se želi resno ukvarjati z odpravljanjem storjenih krivic in »krivic« pa bi bil najprej dolžan vse krivice popisati in jih predočiti slovenski javnosti, potem šele presoditi, ali je družba sploh sposobna, da jih odpravi (poplača); predvsem pa bi si morala prizadevati, da popravi vse krivice sorazmerno enako, v skladu s svojimi materialnim možnostmi. Odpravljanje samo nekaterih krivic ali celo »krivic«, pa ne pomeni drugega kot uveljavljanje novih krivic do drugih oškodovancev.

Besedilo predlogov nove lastninske zakonodaje sproža številna vprašanja. Na primer, ali res lahko sleherno nacionalizacijo po vojni ocenimo kot krivico, ne glede na to, iz kakšnih razlogov je bila nacionalizacija izvedena? Mar v Sloveniji ni bilo izdajalcev in sodelavcev okupatorja ali pa morda zdaj sodimo, da takšna dejanja ne zaslužijo primerne kazni? Kdo je lastnik tistega premoženja (vojnege plena), ki smo ga dobili po vojni zaradi zmage nad fašizmom in kot prizna-

nje za vlogo NOB v njej? Kdo je zdaj lastnik premoženja, ki je bilo kupljeno s krediti, ki jih je Nemčija dala Jugoslaviji (in s tem tudi Sloveniji) na račun vojne škode? Ali po novem Slovinci menimo, da vsi tisti, ki so bili med vojno na prisilnem delu širimo po Evropi (in številni v njej tudi umrli) niso upravičeni do udeležbe pri delitvi družbenega bogastva? Ali je bila agrarna reforma krivica? Ali zaplemba (četudi objubljena kot časna) deviznih računov državljanov ni nova obsežna nacionalizacija in krivica? Ali je pošteno in pravično, da le nekatere krivice popravimo z delitvijo obstoječega družbenega premoženja, odpravo drugih pa preložimo na prihodnje dohodke države, kar ni nič drugega kot novo obremenjevanje vseh državljanov?

Ko gre za delitev družbenega kapitala, je treba razjasniti, iz katerih virov in osnov je nastal. Oglejmo si v tem trenutku le tisti del premoženja, ki ga lahko opredeljuje mo kot vojni plen.

Privatizacija ali podržavljanje bo očitno vključilo tudi precejšnjo državno in družbeno lastnino in premoženje, ki je nastalo na podlagi zaplembe lastnine fizičnih in pravnih oseb poraženih držav osi na našem ozemlju, kar so storile vse zavezniške države, ki so to lastnino vrednotile kot vojni plen in kot enega izmed virov za poravnavo vojne škode. K temu dodajmo, da je bil tik pred vojno dobršen del gospodarstva, še posebno podjetij v industriji in rudarstvu, kakor tudi gozdovi, v rokah tujega finančnega ka-

pitala, oziroma v lastništvu fizičnih in pravnih oseb Tretjega Reicha. Kot rezultat plebiscitarne vključitve slovenskega primorskega ljudstva v narodnoosvobodilni boj smo na priključenem slovenskem ozemlju pridobili tudi obsežno državno in parastatalno lastnino. Ta se je kasneje preoblikovala v družbeno, in je zdaj namenjena privatizaciji. K temu je treba dodati številna slovenska industrijska podjetja kot npr. Lito- stroj, začetne delavnice IMV, osnovo podjetja TAM, osnovo Aluminijškega kombinata Kidričeve, Kobariško tovarno igel, da navedemo samo nekatere, ki so v svojem začetnem obdobju pridobile prvo strojno opremo iz nemških in italijanskih reparacij, deljeno kot delno – čeprav povsem nesorazmerno – povračilo vojne škode.

Po drugi svetovni vojni je bil v Jugoslaviji – tako kot v drugih državah, ki jih je

prizadejala vojna – opravljen popis vojne škode, ki so jo utrpeli državljani na imovini in premoženju zaradi poteka vojaških akcij, bombardiranja ali drugih zločinov okupacijskih sil. Požgane so bile cele vasi ter uničene stanovanjske in gospodarske stavbe v Jugoslaviji, razen nekaterih olajšav pri obnovi (v smislu pomoči v naravi, to je v gradbenem materialu in prostovoljnem delu), za razliko od zahodnoevropskih držav, ta škoda ni bila nikoli ne delno ne v celoti poravnana prizadetim posameznikom.

Hkrati opozarjamo, da še vedno ostaja nerešeno in neuresničeno nadomestilo za pretrpljene krivice in zdravstveno prizadetost številnih internirancev, zapornikov in izgnancev ter odškodnina za neplačano prisilno delo številnih oseb, pregnanih iz Slovenije po vsej Evropi.

Slovenija bo kot samostojna država vprašanje plačila vojne škode morala odločno postaviti pred države, ki so Slovenijo napadle. Nobenega dvoma ni, da bodo te države zahtevale, naj se kot delno plačilo vojne škode upošteva tako nacionalizirano premo-

ženje tujih pravnih in fizičnih oseb, kot tudi sredstva, ki smo jih že dobili na račun reparacij, kakor tudi namenjena sredstva v obliki dolgoročnega finančnega posojila (pri tem, slednjem je bila Slovenija udeležena z izgradnjo daljnovodov visoke napetosti električne energije).

Kot nepravilno podržavljanje ali privatizacijo lahko torej vrednotimo vso tisto odškodnino, ki jo je država že prejela, ni pa je zatem sama izplačala oškodovancem. Če ne bi poplačali te škode, temveč bi namesto tega premoženja, ki je bilo pridobljeno kot izplačilo vojne škode, razdelili in privatizirali, bi bila s tem nedvomno storjena nova velika krivica.

Zato je edino logično in moralno, da vojnim oškodovancem vseh oblik, oziroma njihovim zakonitim dedičem, pripada vrednost tega dela premoženja kot akontacija na plačilo celotne vojne škode.

Kljub poznavanju vseh teh dejstev naša družba ni pokazala posebnega interesa za odpravljanje tovrstnih krivic. Če pri delitvi družbenega premoženja naša družba ne bi upoštevala plačila odškodnin

za vojno škodo in prisilno delo, potem bi se jasno izkazalo, da ji ne gre za odpravo krivic kot moralno vrednoto, temveč za privilegiranje posameznih oškodovancev na račun drugih oškodovancev. Kaznovala bi vojne oškodovance, tiste pa, ki so to vojno škodo povzročili s sodelovanjem z okupatorjem, pa celo nagradila.

Za oceno vojne škode obstaja obsežna dokumentacija, ki je bila zbrana že v zadnjih mesecih vojne oziroma takoj po vojni in je zato najprepričljivejša podlaga za ugotavljanje odškodnine, vsa ta dokumentacija obstaja v Državnem arhivu Slovenije.

Očitno pa so bivši lastniki oziroma njihovi dediči veliko bolj agresivni pri svojih zahtevah, kot vojni oškodovanci. Zaradi tega je skrajni čas, da se tudi vojni oškodovanci in njihovi dediči organizirajo in odločno zahtevajo svoje pravice. Delitev tega kolača (družbenega premoženja) se namreč nikoli več ne bo ponovila.

Komisija za gospodarska in finančna vprašanja IO RO ZZB NOV Slovenije predsednik: Sveto Kobal

Komentiramo

Kako zavezati državno malho

Prazna malha ne stoji pokonci, pa naj jo zavežeš še tako visoko. To vedo v sedanjih proračunski suši v zdravstvu in v slovenski vladi, kjer pišejo – tako kot bivša ministra Mencinger in Kranjec pred letom dni za gospodarstvo – ukrepe, ki bi tik pred zdajci preprečili zlom zdravstva. Enako čutijo učitelji, kulturniki in ostali, ki živijo od tistega, kar je in kar pride iz državnega proračuna.

Resnica, da je še kako pomembno pravilno odmeriti tisto višino, na kateri naj zavežeš malho, da bo vendarle lahko stala pokonci, se je postavila pred slovensko vlado prej, kot je pričakovala. Rebalans proračuna naj bi po predvojnih napovedih res doživel v jeseni. Sedaj bo vsak čas tu, težav, kako bi poplačali vse tisto, kar živi od proračuna, pa je vse več. Začelo se je spraševanje: ali je v take denarne težave, predvsem v družbenih dejavnostih, pripeljala zavestna vladna politika, ali morebiti razpoložljivega denarja niso trošili tako, kot bi ga bili morali oziroma zakaj se ga v državno blagajno ni steklo toliko, kot so si ob načrtovanju letošnjega proračuna obetali.

Odgovor, da je šepala davčna izterjava, pa je treba zato najprej pošteno preveriti davčno ravnanje, – ne sistem ali davčno politiko – vsebuje precej resnice. Druga plat medalje je seveda, da se je kriza poglobila, k čemur je nekaj prispevala tudi vojna, in se je še bolj očitno izkazalo, da tam, kjer ni, tudi vzeti ni mogoče. Če je hotela vlada upoštevati pred letom napovedane ukrepe, ki naj bi gospodarstvo obvarovali pred zlomom, če je hotela ohraniti delovna mesta, je morala

tudi sama deliti odpustke tistim velikim podjetjem, ki še za plače niso imela, kaj šele za prispevke in davke. Dolgovi so se kopičili. Seveda je država ravnala pragmatično in ni bila zgolj dedek Mraz, kot ji kdaj očitajo in kot si v razpetosti očita kdaj tudi sama. Logika je več kot preprosta: če bodo prebrodili krizo, bodo začeli spet plačevati, če bodo propadli, pa še tega ne bo. Da o dolgi vrsti brezposelnih, ki s seboj nujno nosijo vsakovrstno nezadovoljstvo, ne govorimo. Velike spremembe tovrstne vladne politike, zakonu o lastninjenju in vsem ostalim navkljub, torej ne moremo pričakovati. Ob tem je kriza načela plače, prometni davki so prinesli manj, poskusi, da bi denimo obdavčili pretirano visoke plače ali pa uvedli dodatno carino na uvoz blaga za široko porabo, pa niso uspeli. Kako hudo je, kaže nedavna ideja, da naj bi tisti kupci avtomobilov, ki so si do njih pomagali s hrvaškimi pravili igre, sedaj slovenski državi poravnali dolgove. Za nazaj, seveda.

Kljub vsem tem resnicam ostaja še kar odprta temeljna dilema: ali si Slovenija lahko privoščiti proračunski primanjkljaj ali ne. Če bi imela Slovenija razvit finančni trg in bi se lahko država nadejala, da bo sposobna servisirati javni dolg, bi bil odgovor lažji. Pa ni tako. Inflacija je na pohodu v hiperinflacijo, gospodarstvo je v krizi, tuje finančne pomoči ni, brezposelnost je velikanska. Odgovore bo očitno treba poiskati v takem trošenju državnega denarja, ki bo na eni strani vzbudil davkoplačevalce k produktivnim naložbam, državi pa pomagal k spoznanju, da je mogoče vrečo zavezati le tako visoko, da bo lahko od dne, ko so določili, kako visoko jo bodo zavezali, do dne, ko bo še mogoče stisniti, primerno, torej zadovoljivo polna. Če država ne bo spoznala, da mora poiskati v davkoplačevalcih partnerje, tiste, ki so sposobni kupiti svoje delovno mesto, ga komu odpreti, ki z lastnim denarjem tvegajo, da bi nekoč uspeli in bili sposobni plačati davke, nas lahko čakajo le višji davki, prispevki in spoznanje, da jih ni kje vzeti, če ni.

Jelka Zupanič

Mirovna konferenca o Jugoslaviji

Evropska papirnata demokracija proti balkanskim nagonom

Jugoslovanska kriza naj bi bila po minulem koncu tedna zdaj dokončno v evropskih rokah. Zunanji ministri Evropske skupnosti so v Haagu »šokirani«
poslušali nasprotujoče si razlage jugoslovanskih voditeljev in sprejeli deklaracijo, v kateri so zapisali, da si želijo poiskati mir in trajne rešitve za vse zakonite težnje v Jugoslaviji. Pod vodstvom izkušenega britanskega diplomata lorda Carringtona se bodo zdaj srečanja in razpravljanja o Jugoslaviji nadaljevala, saj je ta veteran svetovne diplomacije sprte jugoslovanske strani že zaprosil za spisek natančnih razlag zamer z vseh koncev Balkana. Zanimivo pa bo videti, ali bo po branju neverjetnih jugozgod lord Carrington sploh še vztrajal v svojem papirnatem boju. Kajti ironični opazovalci že zdaj trdijo, da je edina zmagovita evropska država ta trenutek – Srbija.

Edina zakonitost evropske jugoslovanske diplomacije, ki jo lahko že nekaj

časa prepoznamo po hiperinflaciji različnih ministrskih srečanj in resolucij, je, da je vedno prepozna. Predavnim letom dni je objektivno pomagala srbskemu režimu, ko je ponavljala svojo privrženost enotni Jugoslaviji in zavrnila zamisel o šibki konfederaciji. Kasneje se ji je zazdelo prav ta zamisel primerna, a spet prepozno, kajti napredovanje vojaške vprege Jugoslovanske armade – srbski uporniki bi morda prestrašilo samo priznanje Slovenije in Hrvaške, če že ne zaradi drugega, zaradi terapevtskih razlogov. Zdaj, ko bi k spametovanju Slobodana Miloševića pomagala samo še vojaška sredstva, Evropa niti v sanjah ne razmišlja o oborožitvi Hrvaške ali svojem vojaškem vpletanju.

Namesto odločnih akcij smo zato Jugoslovani dobili še eno brezzobno deklaracijo in forum za medsebojno obtoževanje, ki ne upošteva najmočnejše ameriške lekcije letošnjega leta proti iraškemu diktatorju Sadamu Huseinu: na svetu je ne-

kaj prepotentnih diktatorjev, ki razumejo samo govorice sile in med njimi je za nesljivo tudi Slobodan Milošević. O odgovornosti hrvaškega predsednika Franja Tuđmana za katastrofalen potek vojne na Hrvaškem bo sodila prihodnost, toda spiritus movens jugoslovanske krize še vedno sedi v Beogradu, njegovi interesi pa so že nekaj let jasni kot beli dan. Beograjski režim, ki si je na nesrečo našel zaveznika tudi v Jugoslovanski vojski, ne more preživeti brez nenehnih konfliktov, njegove ambicije pa so srbska prevlada ne le na ozemlju Jugoslavije, ampak tudi na vsem Balkanu. To so edini »legitimni«
interesi sedanjega srbskega vodstva in bodo tudi na Carringtonovem seznamu ostali v nepomirljivem nasprotju z vsemi drugimi jugoslovanskimi, ne nazadnje pa tudi v nasprotju z resničnimi srbskimi interesi.

Miloševićeva politika je dovolj jasna, zato je najpomembnejše vprašanje, zakaj je Evropa tako kratko-

vidna? Neverjetna dejavnost euro-diplomacije dokazuje, da se Stara celina dobro zaveda nevarnosti balkanskega soda smodnika, žal pa je kljub desetletjem graditve Združenih držav Evrope še vedno samo skupek držav z nasprotujočimi si interesi. Potencialno ima vse možnosti, da bi lahko bila velika sila v klasičnem smislu: s svojimi 320 milijoni prebivalcev je številčnejša tako od Sovjetske zveze kot od Združenih držav Amerike in ti ljudje so visoko izobraženi. Nekateri predeli Evrope so po dohodku na prebivalca bogatejši od ZDA, Zahodna Evropa je hkrati tudi daleč največji trg na svetu, čeprav v veliki meri zaradi notranjega prometa. Samo štiri največje evropske države – Nemčija, Francija, Britanija in Italija – imajo milijon vojakov in poldrugi milijon rezervistov, kar je precej več od ameriške vojske. Tankov, bombnikov in druge najnovejše vojaške tehnologije z jedrsko vred pa na tem mestu sploh ne mo-

remo naštevati. Toda dejanska evropska učinkovitost v svetovni politiki je, kot je pokazala že zalivska vojna, veliko manjša od seštevka njenih možnosti. Stara celina je še vedno skupek različnih narodov, jezikov in vsem prizadevanjem pakta NATO za standardizacijo navkljub, tudi skupek dvanajstih različnih armad, mornaric in letalskih sil.

Toda vsi ti problemi niso nič v primerjavi s političnimi, ki bi nastali, če bi morala Evropa nekje vojaško ukrepati. Že Nemčija s svojo privrženostjo paktu NATO in Francija, ki sama sebe vidi kot generala čistih evropskih sil brez ameriškega vpletanja, imata popolnoma različne zamisli o vojaški organizaciji na Stari celini, velike težave pa bi nastopile tudi pri tistih državah, ki so, kot Irska, članice ES, ne pa tudi pakta, ali obratno, kot Turčija. Sicer pa je v trenutku, ko so na haški konferenci pohodili predlog nemškega zunanjega ministra Genscherja o priznanju Hrvaške in Slovenije ter se odločili za nadaljevanje papirnate diplomacije, sploh nesmiselno govoriti o evropskem vojaškem odgovoru na srbske ekspanzionistične težnje. Priznanje Slovenije in Hrvaške namreč tokrat niso zavrnilo samo zaradi slabega zgleda, ampak zato, ker bi

se s tem preveč vpletli v Jugoslavijo.

Toda tudi za Evropo bo še prišla ura neprijetne streznitve, če prav poznamo srbskega voditelja Slobodana Miloševića in generale Jugoslovanske vojske. Če se lordu Carringtonu ne bodo odprla nebesa ali pa se v Srbiji sami ne bo zgodil demokratični in miroljubni čudež – kar lahko ob poznavanju učinkovitosti represivnih režimov za nekaj časa še odpišemo – bo Evropa slej ko prej morala odločnejše ukrepati. Jugoslovanska kriza je namreč tudi notranja evropska kriza, saj nevarno napada 46-letne miroljubne temelje Stare celine. Zahodna Evropa se je po drugi svetovni vojni razvijala prav na principu nasprotovanja nasilnim spremembam meja in na istem principu je nastal ves sistem kolektivne varnosti, ki jo pet desetletij gradi Zahod. Tudi zdaj, ko slab jugoslovanski zgled ne more več vplivati na sovjetske razmere, na kar so se zgovarjali pred sovjetskim poskusom državnega udara, Evropejci še niso spoznali, da je dovoljevanje srbskega ozemeljskega napredovanja veliko nevarnejše od odcepitvenih teženj. Strah, da bo Evropa spet ukrepala prepozno, je zato popolnoma upravičen.

Barbara Kramžar

Kako vzdržati in kanalizirati pritisk

Dva zaporedna visoka tuj obiska v SZ, najprej nemški zunanji minister Hans Dietrich Genscher, nato pa njegov ameriški kolega James Baker pričata, da se končuje navdušenje v svetu zaradi zmage demokracije nad prevratniki v SZ in da so spet na vrsti vsakodnevna pereča vprašanja sodobnega sveta, v katerem je SZ ena od pomembnih činitelev.

Že na notranjepolitičnem področju sovjetsko vodstvo nima časa za predah, na mednarodnem prizorišču pa se naloge in obveznosti tudi kar prepletajo. Minister Genscher je zaskrbljen za položaj v Evropi po spre-

membah v SZ in drugje po Evropi, James Baker pa poskuša dobiti vpogled v sovjetske jedrske potenciale in nekakšno kolektivno nadzorstvo nad njimi.

Zgodovinski sklep državnega sveta, novega kolektivnega organa, ki vodi sovjetsko državo, da bo priznal tri republike ob Baltiku, je umiril duhove samo na eni strani velike SZ. Takoj nato je namreč Gruzija sklenila prekiniti vse zveze s sovjetsko državo in s tem protestirala, ker Kremlj ni priznal njenih hotenj po neodvisnosti. Moldavija je že odstranila sovjetske simbole na meji z Romunijo, Armenija pa za zdaj še bolj previdno izraža svoje namene, da se

bo odcepila. Trenutno je pristala, da bo v ekonomski skupnosti s SZ.

S tem pa sprememb v SZ še ni konec. Komunistične partije ni več, vendar se po mnenju nekaterih opazovalcev preusmerja v ilegalno delo, tako, kakor v časih pred oktobrsko revolucijo. Razpada tudi Komsomol, čeprav uradno še čakajo na kongres, ki bo prihodnji mesec. V Rusiji nameravajo organizacijo komunistične mladine temeljito reformirati, ker želijo ohraniti tisto, kar je v njej »napredno in reformatorsko«. Prejšnji partijski dnevnik Pravda izhaja kot samostojni časopis, TASS pa tudi ni več

uradna sovjetska časopisna agencija. Pri vsaki uradni informaciji je zdaj posebej poudarjeno, iz katerega vira prihaja, vse drugo pa je samostojna informacija prejšnje uradne agencije.

Začel se je tudi proces spreminjanja zemljepisnih imen, najprej pa sovjetskih mest. Leningrad je po torkih desetletjih prvi spremenil ime. Od zdaj dalje je znova Sankt Peterburg, tako kakor po letu 1703, ko je car Peter I. ustanovil to mesto ob Nevi.

Vse te podrobnosti nenehno razgibavajo sovjetski notranje-politični mozaik. Na raznih ravneh različno reagirajo na te nagle spre-

membe, po svoje pa jih tudi doživljajo. »Danes se je rodila velika Rusija«
je bilo slišati neposredno nato, ko so ukrotili prevratnike. Gorbačov je bil dvakrat strmoglavljen, je slišati v političnih krogih. Najprej so nastopili proti njemu tovariši iz samega vrha, ljudje, ki jih je sam pripeljal na položaje, nato pa je Boris Jelcin premagal vojaško funto, začel rušiti oblast predsednika Gorbačova in razpuščati veliko Sovjetsko zvezo. Ček vsemu temu dodamo še nekatere mednarodne okvire sovjetskih dogodkov, potem je podoba o bliskovitih spremembah v največji državi na svetu popolnejša.

Nemški in ameriški obisk pričata, da gre za strah pred sovjetskim jedrskim orožjem. Rusija je sporočila, da bodo ves sovjetski jedrski arzenal preselili na njeno ozemlje, ki sega vse do Tihiega oceana, sovjetsko državno vodstvo pa je zagotovilo, da bo spoštovalo vse mednarodne obveznosti in določila zgodovinskega sporazuma o omejevanju stratiške oborožitve, ki sta ga predsednika Gorbačov in Bush podpisala v Moskvi natančno 20 dni pred poskusom prevrata v SZ.

Tuji opazovalci v Moskvi so prepričani, da ameriška stran zdaj, ko je SZ v hudih preizkušnjah, zahteva od SZ, da zmanjša svoje jedrske arzenale. Bolj, kot je predvideno s sporazumom iz Moskve. Če želijo dobiti pomoč od zahoda, pravijo opazovalci, če se želijo reši-

ti iz gospodarske slepe ulice, potem naj SZ odpiše še nadaljnje jedrske naboje. Ker je treba železo kovati dokler je vroče, že pošiljajo v Moskvo tudi signale, naj začne razmišljati o brezatomski coni vse tja do Urala!

Verjetno ni težko uginiti, kako bo SZ reagirala na te za zdaj še ne povsem uradne zahteve. Ne gre pozabiti, da SZ ni ranjena država, temveč velikan, ki se preureja, zato je bolj verjetno, da bodo prej poklekli tisti, ki hočejo državo spraviti na kolena, kakor pa SZ.

Razmerje sil v Evropi se drastično spreminja, to je opazno že brez poudarjanja Genscherjevega obiska v SZ. Iz SZ so se ločile nove evropske države, bolj naklonjene zahodu, kakor pa Moskvi oziroma Kremlju. Madžarska, Bolgarija, Češkoslovaška, Poljska, prejšnja DR Nemčija in Romunija so zdaj tudi na drugi strani. Niso več zavezniče, temveč so nekdanjemu velikemu bratu obrnile hrbet.

Nemčija postaja s svojimi ekonomskimi potenciali in 80 milijoni prebivalcev velika sila v Evropi in na svetu. Analitiki trdijo, da bo Nemčija oslabil ameriški vpliv v Evropi, da bo sicer previdna v svojih odnosih s SZ že zaradi sovjetskih zaslug za nemško združitev, ni pa pričakovati, da bi kako drugače kot ostali zahodni svet pomagala SZ iz gospodarske krize. Ne gre pozabiti, da so v SZ jeseni kratke in da se zima neizprosno bliža. Temperature padajo, hrane in kurjave, kar so povsem »navadna življenjska vprašanja«, pa nikjer v veliki državi nimajo dovolj.

fl-

Zamenjava, ki še ni dovolj komentirana in osvetljena. Mihail Gorbačov in Boris Jelcin. Komu bo prisluhnil svet?

»Za Zagreb, Hrvatsko, domovino, za otroke, svobodo in mir, prosimo te, usliši nas!«

Zagreb strmi proti Osijeku

Število beguncev vrtoglavo narašča

Torek, tretjega septembra. Trg bana Jelačića. Dečko s težkim bremenom še svežih časopisov hrupno razglaša v svežino zagrebskega jutra, da je vojska prekršila komaj sprejeti beograjski sporazum in da napada Osijek z letali in raketami. Armadni vrh cinično razglaša, da se mu zdi, da je hrvaški predsednik s podpisom o prekinitvi ognja pravzaprav dal namig svojim silam za napad na vojašnice. V soboto – mirovna konferenca o Jugoslaviji v Haagu. Vojska tolče z vsemi silami, a ne mara biti ničesar kriva.

Debeli naslovi sporočajo, da se število beguncev hitro povečuje. Pod korenjaškim konjenikom, banom Jelačićem, vrvi množica Zagrebčanov, ki komaj daje slutiti, da divja kakših sto kilometrov vstran neusmiljena, umazana vojna, velika prevara.

Pod stopnicami, ki vodijo na Kapitol k banskim dvorom, saboru in katedrali, trije fantiči ubrano pojo »Ustani bane Jelačiću...«. Kovanci in bankovci padajo v škatlo. Ko Daniel Kovacic, Ivan Čagalj in Roland Žeželj, učenci četrtega in petega razreda osnovne šole Miroslava Krleža, odpojo, se enako zbrano lotijo »Lepe naše«. Komu žele pomagati, pobaram vnete pevce, okoli katerih se zbira množica radovednežev.

»Za naše, za Hrvatsko, za pomoč, svobodo, domovino,« zdrdrajo v en glas. Neznaneč starejših let ves zresnjen potisne v škatlo 500 din. Odidem proti kamnitim vratom, mimo »kamnite Marije«, kapelice v temini zidovja, kjer razkošno plapolata najmanj petdeset sveč. Ljudje zbrano molijo, kleče, gledajo z nepremičninami obrazi Marijo.

»Za Hrvatsko, za domovino, za otroke, svobodo in mir,« slišim šepetanja, vroče želje...

Marija z okamenelim obrazom zre na pobožno ljudstvo.

Nekaj minut pred deseto. Pred saborom je živahno. Mupovci in pripadniki zbora narodne garde nervozno koračijo po prostranem prostoru. Tik pred deseto se pred saborom ustavi kolona avtomobilov. Izstopi general Andrija Rašeta, dober znanec Zagrebčanov,

Hrvaške Kostajnice, Dubice, Gline, Osijeka, kdove od kod.

»Goloroko« ljudstvo »proizvaja« begunce

Begunci so ta trenutek za Zagreb eden najtežjih orehov, ki jih vse težje tro. Razpoložljivega prostora je malo, primanjkuje sredstev, ljudi brez strehe nad glavo pa je vse več.

Na ministrstvu za delo in socialno varnost, pri Pašku Romiću, vodi zagrebskega centra za oskrbo in pomoč beguncem, je težko priti do kančka dragocenega časa. Telefoni nenehno zvonijo, begunci si podajajo kljuke, vsak nekaj želi, ta denar, oni obleko, tretji bi šel rad k znanec, prijateljem v Avstrijo, pa nima denarja...

Čakam v predsobi, da pridem na vrsto. Družbo mi delata, vsa skrušena, ona z objoka-

naših znancev je ranjenih, tudi nekaj mupovcev. Velizar Stanišek, denimo, najina poročna priča, pa Franjo Puškarić, Nenad Lalić... Iz Dubice nas je v domu kakšnih dvajset.

Ona se zazre vame. Velike oči, polne žalosti in obtoževanja, so izgubile sijaj.

»Hišo smo zaklenili in zbežali. Morda je oropana, morda celo porušena, kdo bi vedel. Tolkli so z bosanske strani, vse je pršlo naokoli, sodni dan...!«

Potem me pokličejo. Prepustim jih žalosti, po svoje me rešijo: težko je bezati v ljudi.

Ljudi je vse več, denarja in streh nad glavo vse manj

Paško Romić ne ve, kje se ga drži glava. Opravičuje se, pojasnjuje. Ni kaj opravičevati. Obsedno stanje.

Pesem za domovino

nimi očmi, neprespana, tresoča, on v nekakšnem apatičnem, brezsmiselnem stanju, zroč v tla, s prekrizanimi rokami... Neda in Matija Mišković iz Hrvatske Dubice.

»Ne morem vam povedati, kako je to težko,« raztrgano, skoraj hlipaje pripoveduje Matija. »Že trideset dni sva tukaj. Živimo v domu gluhomem mladine Slave Raškaj. Dvainosemdeset granat je padlo na vas Bačin, kakšne tri kilometre od naše hiše, ki je menda, hvala bogu še cela, tako mi je dejal nek znanec, mupovec. Takrat so ubili neko ženo in dva otroka. Bil je pekel, groza...«

V maju so prišli prvi begunci. Trenutno je preskrbljenih okoli petdeset tisoč, okoli stotrideset tisoč pa si je poiskalo rešitev, kakor so vedli in znali. Številka raste iz dneva v dan. Ljudi so namestili pri družinah, v počitniških domovih, hotelih, internatih, šolah. V Zagrebu jih je okoli 25.000, še enkrat toliko na Madžarskem, v Bosni in Hercegovini okoli 15.000, nekaj jih je tudi v Vojvodini in Srbiji pa tudi v Sloveniji, Avstriji in Italiji.

»Velik problem je denar. Zaenkrat ga črpamo iz Fonda Kralja Zvonimira ter Fonda socialne zaštite pri našem ministrstvu, vendar je treba povedati, da komajda obvladujemo položaj. Bili smo, jaz sam, pa minister Bernardo Jurlina, on-

manitarnimi organizacijami, razen pravoslavnihi, ki se na njihov apel niso odzvale...

»Mnogo pomoči prihaja tudi iz tujine. Včeraj nam je nekaj poslal švicarski Rdeči križ... Vendar, če se bo tako nadaljevalo, če se bo fronta širila in vojna postajala še brutalnejša, s še več žrtvami, porušenihi hišami, bo pritisk na mesta strahotno narasel in mi tega ne bomo zdržali. Razumljivo je, da smo veseli vsake pomči, česarkoli. Prihaja jesen, z njo zima. Ni obleke, ni zdravil, ne hrane...«

Paško Romić se je dogovarjal tudi s Slovenci, ki so pripravljeni poskrbeti za določeno število ljudi brezplačno, del stroškov pa nameravajo poravnati iz svojih skladov. Z dogovori v naši republiki je sogovornik izjemno zadovoljen, saj, kot pravi, »temeljijo na čistih računih in to mu je všeč, kajti zgodilo se je že, da so povsem nepričakovano prišli računi... Vemo, da ima tudi Slovenija svoje probleme in da ji ni lahko!«

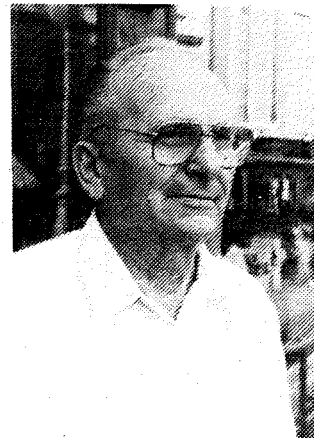
Stiki s slovenskimi oblastmi so takorekoč vsakodnevni. Zdaj bo treba na nek način organizirati šolanje begunskih otrok. Hrvatska je s svojimi begunci v resnično nezavidljivem položaju. Že pred vojno je imela okoli tristo tisoč nezaposlenih, breme beguncev pa bo to številko vsak čas še podvojilo. Zaposlovanje ljudi, četudi strokovnjakov, je nemogoče.

»Imamo opravka z vojnimi razmerami. To občutimo vsi, plače so skromne in še skromnejše bodo. Te ljudi bo treba preživeti, obleči.

Sicer pa – sem optimist. Verujem v zmago, narod ne moreš kar tako pokoriti. Srbija in vojska tega ne bosta dolgo zdržali. Na svoji strani imamo vso svobodomiselno, demokratsko svetovno javnost. Enotnost hrvatskega naroda, to je največja zmaga Franja Tuđmana, nas vseh v boju proti agresorju. Mislim, da to gorje ne bo dolgo trajalo, bodo pa ostale strahotne posledice, najbrž pa še lep čas tudi terorizem.

Zapišite, da smo hvaležni za vsako najmanjšo stvar, za sleherno pomoč, najmanjši kosček hrane, še tako skromna sredstva. Sicer pa, mar ni v svetem pismu zapisano »pomagajte pomoči potrebnim«.

In zares: vedri optimizem si je iz čokatega, nemirnega, namoč prijaznega Paška Romića, za katerega bi bilo kajpak najbolje, da bi imel najmanj tri pare rok pa še kakšno dodatno uho povrh, tako je obremenjen z delom: begunci čakajo, tavajo po Jelačićevem trgu, po

Ivan Marković

Zagrebu, vse tja do kamnite Marije pod črnimi oboki.

Dečko pod impozantnim Jelačićem raznaša nov sveženj ča-

sopisov. Prekinitev sporazuma je razjarila Zagrebčane. Dečko kriči, maha s prosto roko, novci se selijo v njegov žep.

Vojska v »vojarn«

Pospremljan s hrupom šklepetajočega železja tramvaja se pogovarjam z upokojencem Ivanom Markovićem.

»Mislim, da je bil ta sporazum grda prevara. Seveda, hočejo pridobiti čas, razširiti agresijo, iztrgati kar največ ozemlja. Četniki izzivajo vojsko, vojska tolče po nas. Zamerim predsedstvu Jugoslavije, da z večjo odločnostjo ne zahteva od vojske, da se končno prizna, da nima nikakršne vloge več in naj se razpusti. To je navadno izigravanje, balkansko metanje peska v oči.«

kroga oblasti, da bi lahko čez noč rešili probleme. Misli, da potrebujemo strpnost in zato podpira politiko Franja Tuđmana, kajti, »ne bi bilo dobro, če bi na ogenj odgovorili z vsem ognjem, ki ga premoremo.« Nikakor prepustiti stvari stihiji. Evropa rešuje stvari na nivoju evropske problematike, brzkone so čakali na razvoj dogodkov v Sovjetski zvezi.

»Z mobilizacijo najbrž ne bi dosti rešili, zadevo je teba speljati intelektualno: vojna še ni nikoli prinesla tistih ciljev, zaradi katerih je bila spočeta, vsaj vseh ne. Če pa nas bodo pritiskali ob zid in če se tudi Evropa ne bo zganila, bo seveda treba taktiko spremeniti.«

Upravna pravica NN, Zagrebčanka, kot mnogi ta dan,

Pri kamniti Mariji: pomoč v stiski

Mornar Nikola Stipanović iz Splita se je pravkar vrnil z morja po šestmesečni plovbi. Informacije, ki jih počasi zbira, so sveže, ne znajde se prav dobro v tej zmešnjavi »golorokega ljudstva«, četnikov, vojske, različnih intrig in sprevedanj, v vseh teh balkanskih posebnostih.

»Da, to s premirjem. Že res, da skuša Evropska skupnost na vse načine pomagati, vendar smo mi zanje hudo trd oreh. To je pač dežela, kjer dogovori kaj malo veljajo, kjer je treba petkrat premisliti, če ti nekdo zatrjuje, da je nekaj črno... Na daljši rok sem sicer optimist, mislim pa, da v naslednjih mesecih v tem vročem balkanskem prostoru ne bo miru. Sem pa prepričan, da bodo demokratske sile zmagale, da bomo končno le vstopili v XXI. stoletje. To smo si končno tudi zaslužili.«

Tomislav Tomljanović, inženir elektrotehnike iz Zagreba meni, da je to, kar se dogaja reakcija najekstremnejših elementov, med katere sodi tudi vojska. Predolgo je bila, meni, ta mašinerija vodena iz ozkega

ni hotela povedati imena, je pa povedala to, kar nekako visi v zraku, namreč, da jo je strah pred maščevanjem in je torej odklonila tudi slikanje. Podobno je storil tudi begunec sredi Jelačićevega trga iz Pakraca, begunka iz Gline...

»Vsi ti dogovori, vse to je metanje peska v oči, pridobivanje časa, vendar zmagati ne morejo, dokler je še kaj pravice

Fond »KRALJ ZVONI-MIR« (pomoč beguncem)
Dinarska sredstva, žiro račun: 30102-743-2056783, SDK, Zagreb
Devizna sredstva, žiro račun: 2421706449, Zagrebačka banka
Zagreb

na svetu. Ponudili smo jim vse človekove pravice, avtonomijo, povabili smo jih k sodelovanju in – nič. Namen je seveda več kot prozoren in s tem je treba računati. Tudi Tuđmanu zamerim, da ni bolj odločen, denimo tako kot ste bili vi, Slovenci. Zaustaviti bi jih morali na samem začetku, jasno bi jim morali dati vedeti, da se ne damo, da bomo na silo odgovorili s silo. Seveda cenim miroljubno politiko, strpnost, dogovore, če pa nasprotna stran tega noče razumeti in veruje le v puškine cevi, potem so stvari pač jasne.

Grafiti po stenah ozkih ulic proti Gornjemu mestu, tja proti Kapitolu dajejo slutiti, da je tudi v Zagrebu – vojna. Jeklene pošasti, španski jezdec v mestu in tam na mejnem prehodu Lupinjak blizu Rogatca tudi. In naposled neskončna legitimiranja po mestu, ustanovah, brskanja po žepih, piski naprave, ki preverja, če imaš pri sebi kaj železnega...

Previdnost na vsakem koraku. **Milenko Strašek**

Paško Romić: »Hvaležni smo za vsakršno pomoč!«

ves mrk, s pogledom uprtim v tla se napoti skozi saborska vrata, ne da bi privoščil pogled v levo ali desno. Pred saborskim poslopjem avto evropskih opazovalcev.

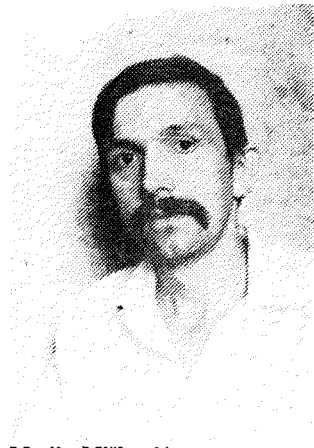
Le nekaj metrov od Jelačićevega trga španski jezdec. In nervozna napetost na licih ljudi. Mladina poseda ob kandelabrih. In nemalo beguncev je med njimi. S svojimi stiskami, bolečo nemočjo in komaj prikritim srdom in žalostjo. Na mogočnem trgu so se zbrali ponizani in razžaljeni: iz Pakraca,

Neda Mišković

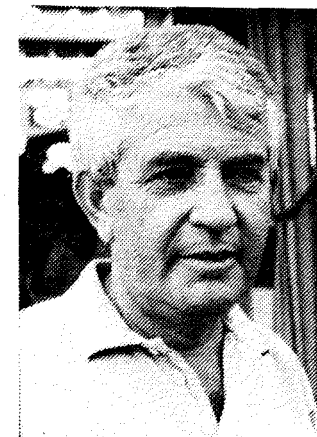
»Groza,« je ponovila za njim Neda. In še enkrat. Komaj slišno.

»Prijavil sem se v gardo, pa me niso sprejeli. Bolan sem, že dobri dve leti sem v bolnišnici. Delal sem v reški ladjedelnici 3. maj. Padel sem z dvanajstih metrov. Poškodoval sem si pljuča. Otrok? Ne, otrok nimava, a to je sreča v nesreči. 3000 dinarjev dobim. Žena ni bila v službi, a sedaj je tako vse postavljeno na glavo. Veliko

Matija Mišković

kraja meja, kjer smo dosegli nekatere pomembne dogovore s tamkajšnjimi vladami in ministrstvi in doživeli popolno podporo in razumevanje,« je dejal Paško Romić in še povedal, da delajo v koordinaciji z različnimi dobrodelnimi organizacijami, muslimanskim Merhameatom, Karitasom, Rdečim križem, verskimi in drugimi hu-

Nikola Stipanović

Begunska reka pljusknila tudi v Slovenijo

Pobeg pred smrtjo

Vsako vojno spremljajo nasilje, trpljenje, pomanjkanje in reke beguncev. Nič drugače ni v nenapovedani vojni na Hrvaškem. Obe strani poročata o reki beguncev, ki se skujajo z območij, kjer potekajo spopadi, umakniti na varno. Begunci, ki bežijo pred povampirjeno in krvi žejno srboboljeviško vojsko, se umikajo predvsem v Istro, pa tudi na Madarsko, nekaj jih je poskušalo oditi v Italijo, nekaj pa jih je prišlo tudi v Slovenijo.

Največ jih je, kar je razumljivo, v krajih in občinah, ki mejijo na Hrvaško. Ena izmed takšnih občin je tudi Šmarje pri Jelšah. Obiskali smo tamkajšnji občinski odbor Rdečega križa, kjer nam je njegov sekretar Janko Goleš pripovedoval o beguncih v njihovi občini, z njim pa smo obiskali tudi nekatere begunce, ki so nastanjeni v Rogaški Slatini.

Kot pravi Janko Goleš so prvi begunci prišli na območje šmarske občine 30. julija. Zdaj prihajajo skoraj vsak dan, vendar tudi odhajajo, tako da jih je pri njih trenutno trideset.

»Priznati moram, da nismo bili pripravljeni na njihov prihod, vendar smo hitro stvari uredili tako kot je treba. Pri tem nam je veliko pomagala organizacija Karitas«, pravi Janko Goleš. »Župnik v Rogaški Slatini je predsednik tamkajšnje organizacije RK, hkrati pa je tudi član Karitasa. Pri maši je povedal, da so prišli begunci in kdo jih je pripravljen sprejeti, ljudje so se prijavili in takoj smo pri njih nastanili begunce.«

Prijavili so se predvsem tisti ljudje, ki imajo doma sobe za turiste, teh pa kot vemo letos ni in so lahko vzeli begunce pod streho, dve družini pa so naselili v sindikalnem domu občine Bjelovar.

Vsi prihajajo iz Slavonije

Begunci, ki so v šmarski občini so prišli iz Osijeka, Vinkovcev, Pakraca, Vukovarja in Đakova, to je z območij, kjer potekajo najbolj srditi spopadi. Zato bi pričakovali, da bodo ti ljudje brez vsega. Toda temu ni tako. V glavnem ne potrebujejo obleke, ker so jo prinesli s seboj. Po besedah Janka Goleša so morali družinam, ki sta v bjelovarskem sindikalnem domu priskrbeti posteljnino, saj je v domu ni bilo. Beguncem v tem domu veliko pomagajo ljudje iz Karitasa. Pomagajo pa jim tudi drugi ljudje, ki jim nosijo zelenjavo, poljščine in sadje, drugo pa si kupijo, saj imajo denar.

Janko Goleš:

V neko prazno hišo so z dovoljenjem lastnika naselili družino s štirimi majhnimi otroki, najmlajši je bil rojen aprila letos. Pri njih je ta problem, da ni bilo hladilnika v hiši, kar je priskrbel RK, zdaj jim morajo priskrbeti tudi stedičnik, saj v starem ne dela pečica. Problem je tudi pranje perila in plenice, saj v hiši ni vodovoda. Zato so po njihovi lokalni radijski postaji prosili, če ima kdo pralni stroj s kotličkom, ki ga sam ne potrebuje, naj ga odstopi tej družini.

Dan pred našim obiskom pa je prišla mati z dvema otrokoma, ki pa res nima nič. Njej bodo omogočili nakup najbolj osnovnih živil v najbližji trgovini na naračilnico Rdečega križa.

Do aprila smo bili prijatelji in najboljši sosedi

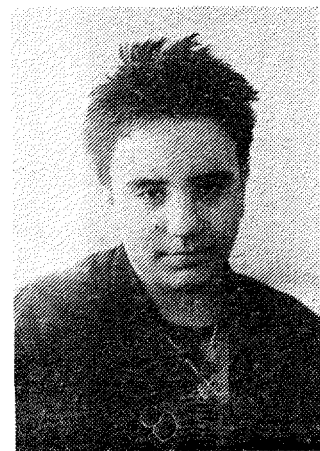
V velikem dnevnem prostoru bjelovarskega sindikal-

nega doma smo sedeli z Ružo Opič, ki je doma iz Pakraca. S solzami v očeh je pripovedovala svojo žalostno zgodbo.

»Iz Pakraca smo pobegnili v soboto, 18. avgusta okoli 19.00 ure, ob 3.00 uri v nedeljo pa so ga napadli četniki, tako da smo zadnji hip pobegnili. V stanovanju v Pakracu je ostalo vse moje imetje, saj nisem mogla nič vzeti s seboj, razen nekaj malega obleke. Hčerka je vzela nekaj več, ker je prej vedela, da bomo morali bežati, nato pa je to sporočila še meni. Izvedela je namreč, da so Srbom razdelili orožje in da so ti svoje družine izselili iz Pakraca. To pa je jasno znamenje, da bodo napadli.«

V Rogaški so nas sprejeli zelo lepo. Presenečena sem bila nad prirčnim sprejemom in pri nas ne bi tako sprejeli beguncev. Tukaj smo se prijavili na policiji in osem dni smo bili v počitniškem domu Ljubija, ki pa so ga zaprli. Gospod Goleš se je pozanimal za ta dom, prišlo so ženske iz Karitasa in uredile sobe, ki so bile menda pet let prazne. Ljudje so zelo prijazni in vsem skupaj še enkrat hvala za vse, kar so storili za nas.«

Ko smo Ružo Opič vprašali, če je imela med svojimi prijatelji in znanci kaj Srbov, je odgovorila pritrdilno. »V bloku, v hodniku, kjer je moje stanovanje, živita dve srbški družini. Leta in leta smo se med seboj obiskovali. Vsak dan smo skupaj pili kavo. Ena izmed sosed si je pogosto prišla sposoditi sol, sladkor, sol ali kakšno drugo dišavo. Takšno naše druženje

Emil Aleksander

je trajalo do aprila letos, ko je prišel v Pakrac Jovan Rašković, da bi ustanovil odbor srbške demokratične stranke. Na zborovanju so bili tudi moji sosedi in od takrat se nista več pogovarjali z menoj.

Med vojno v Sloveniji je eni izmed sosed umrl sin, ki je izgubil življenje med letalskim napadom na barikado iz tovarnjakov. Šla sem k njej, da bi ji izrekla sožalje. Ko me je zagledala je začela kričati, da so njenega sina ubili ustaši in da je treba vse Hrvate pobiti. Težko mi je pri srcu, saj smo se dobro razumeli in skupaj smo preživeli veliko lepih trenutkov. Toda politiki so uspeli grobo pretrgati naše prijateljstvo. Upam, da bodo moji sosede kmalu sprevideali, da so bili zapeljani in da jih je politika izkoristila za svoje nečloveške cilje.«

V Pakracu je ostal nečak Ruže Opič, ki ji po telefonu pove, kaj je novega. Njeno stanovanje je nedotaknjeno, čeprav so četniki hoteli vdreti

Ruža Opič

vanj in izropati tudi druga prazna stanovanja pa ji je to preprečil musliman, ki je ostal doma. Hčerkinina hiša pa je popolnoma izropana in notranjost popolnoma uničena. Teroristi so daljinski upravljalca za televizor zdobili, videokasete so uničili tako, da so ven potegnili trakove in tako naprej. V Pakracu je zdaj samo še 20 odstotkov prebivalcev in še ti se bodo kmalu izselili, če ne bo kmalu mir.

Uničujejo vse, kar je hrvaškega

Iz Pakraca je tudi živahen štirinajstletnik Emil Aleksander. »Čeprav pogrešam Pakrac in svojo družbo, sem kar vesel, da smo pobegnili od tam,« pravi Emil. »Nikoli nisi vedel, kdaj bodo začeli obstreljevati z minometi, ali kdaj bodo kaj razstrelili. Uničujejo vse, kar je hrvaškega, oziroma vse, kar ni njihovega. Tako so se lotili tudi kapelice blizu mojega doma. Trikrat so jo zaminirali, preden so jo uničili. Dvakrat so dali premalo eksploziva, tretjič pa so ga dali toliko, da po eksploziji ni ostal več kamen na kamnu. Zaminirajo tudi hrvaške hiše, najraje pa mino zakopljejo pod hišni prag. Uničujejo tudi hrvaške grobove. Najbolj je žalostno, da to počenjajo ljudje, s katerimi smo še do včeraj živeli skupaj.«

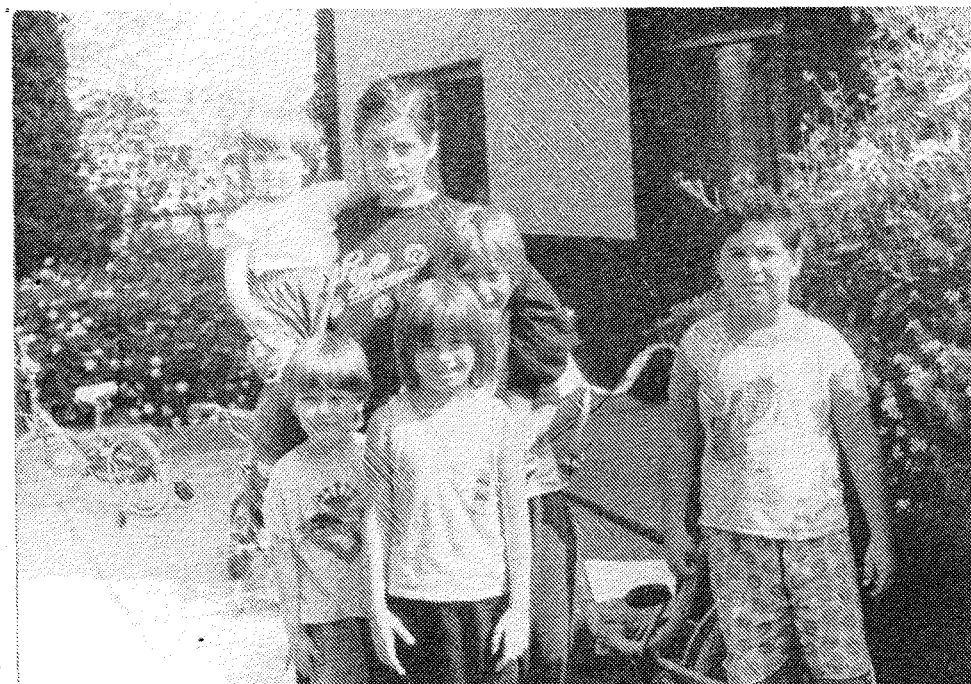
Ko smo ga vprašali, kaj dela v Rogaški Slatini, da mu ni preveč dolgčas je dejal, da je že našel družbo, s katero se vsak dan sestaja, veliko gleda

televizijo in se igra s psičkom Kukijem. Povedal je tudi, da jim je televizor posodila sosedica, čeprav jih je prvič videla. Z njegovo šolo ne bo nič, vsaj toliko časa, da se zadeve ne umirijo. Letos je obiskoval osmi razred, vendar mora narediti še popravni izpit, da bi se lahko vpisal v srednjo šolo.

Za Rogaško je izvedela od poročne priče

»Z otrokom sem prišla v Rogaško Slatino 28. avgusta,« pravi Ljerka Radanović iz Osijeka. »Zakaj sem se odločila za pobeg? Več kot mesec dni smo spali v kleti. Okoliške vasi so že zasedli četniki, tako da je ostala odprta samo smer proti Našicam in naprej proti Zagrebu. Minometne mine so vsak dan padale na mesto, predvsem na industrijski del. Naša hiša pa je skoraj ob ograji tovarne Saponija. V enem izmed napadov je mina pred hišo ubila dve osebi. Tako me je bilo vsak dan bolj strah za otroka, saj sta se čez dan igrala zunaj. Vedela sem, da bodo prvi na vrsti mešani zakoni in v njih rojeni otroci. Nisem hotela več čakati, da bi z vso silo napadli in sem z otrokoma pobegnili. Vsedli smo se na vlak, ki pelje proti Zagrebu, kjer smo presedli na vlak proti Rogaški Slatini. Za Rogaško Slatino pa mi je povedala moja poročna priča, ki ima tukaj dve hčerki in staro mamo. Obiskal jih je in ko se je vrnil, je povedal, da so tukaj ljudje pripravljeni pomagati in vzeti begunce pod streho, zato odločitev ni bila težka. Družina Srpič, pri kateri stanujemo, nas je lepo sprejela, saj nam nudijo vse tisto, kar imajo sami. Uredili so nam kuhinjo, imamo sobo, v kateri spimo in kopalnico. Pomagajo pa nam tudi sosedje. Na najdem besed, s katerimi bi se lahko zahvalila vsem tem ljudem.«

Ljerkin mož je rojen v mešanem zakonu. Mati je po narodnosti Hrvatica, oče po Srb. Sorodstvo po očetovi strani se ga je odpovedalo zato, ker se je poročil z njo,

Ljerka Radanović s svojima otrokoma in otroci, ki jih pazi, saj so njihovi starši odšli na Hrvaško, da bi se prebili do doma in videli, kaj se tam dogaja.

s Hrvatico. Ko pa je postal pripadnik Zbora narodne garde mu je tudi mama rekla naj se ne prikaže doma toliko časa, kolikor dolgo bo nosil uniformo gardista. Toda mož pravi, da je predvsem prebivalec Osijeka in da če tam izgubi dom, drugega nima, zato se mora boriti zanj. Zaposlen je bil v znani tovarni OLT, ki pa je šla pred meseci v stečaj, v njej pa so bili pre-

Po podatkih Rdečega križa Slovenije je bilo konec prejšnjega tedna v naši republiki 800 beguncev s Hrvaške. Kot pravi sekretar glavnega odbora RK Slovenije Mirko Jelinič jih je največ v Ljubljani, na Koperskem, v Šentjurju pri Celju, Laškem, Šmarjah pri Jelšah in Murski Soboti. Velika večina jih je nastanjena pri sorodnikih, znancih in prijateljih.

Glede na ostrino spopadov na Hrvaškem pričakujejo, da se bo reka beguncev precej povečala, zato so se v akcijo za zagotovitev njihove namestitve vključili tudi štabi za civilno zaščito. Tako naj bi samo v občini Šmarje pri Jelšah zagotovili stanovanje in minimalne življenjske pogoje za tri tisoč ljudi.

težno zaposleni Srbi iz okoliških vasi. Ljerki je pripovedoval, kako so hodili »emisariji« in vabili delavce naj se pridružijo četniškemu gibanju. Obljubljali so jim plače v nemških markah, po vojni pa lepe službe. Najhuje je to,

Franc Srpič

da pravi Ljerka, da so ti ljudje neusmiljeni do vsakega, ki je proti njihovim idejam o veliki Srbiji. Ni pomembno, kaj si po narodnosti, ali si Hrvat, ali Srb, ali Madžar, pomembno je samo, da jih podpiraš in da se z njimi, če ne te čaka samo smrt. Povedala je za Dalj, ki so jo uničili do tal in pobili vse kar se ni strinjalo z idejo o veliki Srbiji. Pobili so Srbe, Hrvate, pobijali so nosečnice, otroke, starejše ljudi, skratka vse, kar so dobili v roke. Čeprav uradno navajajo, da naj bi bilo v Dalju mrtvih okoli štiri-

zdaj dobili orožje in da z večjim optimizmom gledajo na stvari, čeprav je v Osijeku pravi pekel, ki ga povzroča srbosavska armada s svojim težkim orožjem in ne spoštuje nobene prekinitve ognja.

Ko smo Ljerko Radanović vprašali, kdaj se bo vrnila v Osijek, nam je zadržala, da takrat, ko bo ocenila, da bosta njena otroka varna, ko se bosta lahko brezskrbno igrala pred domačo hišo.

Odločitev ni bila težka

Družina Srpič je ena izmed tistih, ki nudijo streho beguncem s Hrvaške. Ko smo Franca Srpiča vprašali, zakaj jih je sprejel, je povedal: »Odločitev res ni bila težka. Med drugo svetovno vojno sem sam štiri leta tako bežal. Rojen sem bil namreč v vasi Planina nad Kostonjico na Krki, ki je bila požgana. Štiri leta smo se skrivali po gozdu in bežali, dve leti smo bili pri neki družini, čeprav nas je bilo deset otrok. Žena pa je bilo kot petletni otrok izseljena v Nemčijo in ko so se ob koncu vojne vračali domov, so tudi spali in se hranili pri dobrih ljudeh. Ko sva izvedela za begunce, sva si rekla, da jih vzameva pod streho, saj je hiša velika in kar bomo jedli mi, bodo jedli tudi begunci.«

★ ★ ★

Vsak begunec ima svojo zgodbo, vse pa so polne trpljenja in gorja. Težko je človeku razumeti, da se lahko sosed, s katerim si toliko let živel skupaj, s katerim si se

deset ljudi, pa po Osijeku govorijo, da jih je vsaj šeststo.

Pripovedovala nam je tudi o hrvaški gardi, ki je zelo slabo opremljena, saj ni orožja. Njen mož je imel dolgo časa samo uniformo in v njej je hodil na stražo. Večkrat se je vprašala, kaj bi lahko naredil, če bi četniki napadli. Ko se je po telefonu pogovarjala z njim pa ji je povedal, da so

razumel in sta drug drugemu pomagala, tako spremeni in postane žival, ki je pripravljena ubijati, ne da bi ga vsaj za trenutek zapekla vest. Toda na Hrvaškem se dogaja prav to. Upamo lahko le, da bo vendar zmagal razum in da bo Evropa našla instrumente, s katerimi bo umirila in obrzala povampirjeni velikosrbski nacionalizem.

Bojan Kuntarić

Sime zbira in komentira

Nagrada klavcu za pesem Dalj sve bliži

V sarajevskem tedniku Nedelja št. 80 s 1. septembra, ki ga izdaja sarajevski dnevnik Oslobođenje, sem na strani 42 našel (navajam dobesedno):

Nagrada pjesmi »Dalj sve bliži«

»List Narodna armija u ovom novom broju objavljuje rezultate tradicionalnog takmičenja vojnika – stvaralca »Mladost u pesmi, reči i ratničkoj veštini«. Žiri koje su sačinjavali Dobrica Ćosić (delegiran ispred literarne sekcije Prve proletarske), general Marko Negovanović, delegat KOS-a (književne omladine Srbije) i general Dušan Pekić, član armijskega PEN (zionerskog) kluba, ocjenio je da su dela pristigla na konkurs u celini vrlo uspješna subjektivni odraz objektivnih slabosti, te da im ne nedostaje iskrenog, stvaralačkog, ratnog nadahnuća, koje je krasilo cele generacije boraca, od Antonija Isakovića do drugih poslovnika u srpskoj Skupštini.

Žiri se odlučio da prvu nagradu, ali verovatno ne i poslednju, koja se sastoji u lepo dizajniranom pakovanju bomba u kasetama i pločama dodali vojniku Peri Životiću VP 9875/7.68 Osijek, za njegovo poemu »Dalj sve bliži«. Životić je, kaže se u obrazloženju, »spojivši u sebi najbolje iz tradicije našega ratnog pevanja i plakanja, u rasponu od Goranove »Jame« do Šešljeve »Kame« dao surovost stvarnosti osebujuć lirski (a ne ilirski!) bon-ton čime se akcijama goloruke vojske daju mitske dimenzije.«

Žiri je izrazio uverenje da će nakon novih akcija Jugoslovanske narodne Armije Životićeva nesumnjiva imaginacija i militarizacija dobiti nove, gotovo neiscrpne resurse iz kojih će crpeti građu dragocenu za nove pokolje i pokolenja.

Globoko se mi smili mati nagrajenega vojaka – pesnika – koljača, ko je ugotovila, kaj je iz njenega sina naredila federalna armada. Takega sina v armado zagotovo ni poslala, kot tudi druge matere ne!

Na isti strani sem našel še tole zanimivost:

Osudena pesma »Pismo majci« za sada nepoznatog autora iz Bosne

Žiri »Narodne Armije« najostrije osuđuje pesmu »Pismo majci« pristiglu na konkurs, čiji je autor za sada nepoznat, ali nema sumnje, da če ga nadležni organi odkriti i pravedno kazniti. »U toj pesmi«, podvukao je Marko Negovanović, »koristi se zastareli, prevaziđeni patetični lirski metod, poznat iz vremena primirja, da bi se oklevetala i dovela u pitanje pravedna tampon uloga JNA uz

perfidan pokušaj (za sad anonimnog stihoklepa da obezvređi sve što je Armija do sada počinila«. Dobrica Ćosić dodao je, kako sumnja da je ovaj paravojni pesnik poreklom iz Bosne izražavajući sumnju da iza njega stoje izvesne separatističke snage iz Slovenije (Tomaž Šalamun), Hrvatske (Dragutin Tadijanović) i Rusije (Serge Jelcin) ili tako nekako, jebem li ga, rekao je Ćosić.

Žiri se jednoglasno složio da zahteva od nadležnih komandi da što pre razotkriju, privedu i osude autora ovog anti-militarističkog pamfleta za kojega se opravdano sum-

cem in Hercegovcem, tokrat še s košatimi brki (navajam):

»Objektivno govoreći Milošević je zaista sve učinio da istjera Sloveniju i Hrvatsku iz Jugoslavije, ali je veliki dio krivice i na nama, političarima iz ove dvije republike. Mi jesmo mogli da na jugoslovenskom informativnom prostoru nastupamo s tezom: Ni je tačno da smo mi separatisti, mi želimo da sačuvamo Jugoslaviju, samo je pitanje kakvu, ali moramo reći da taj iskaz ne bi u potpunosti odgovarao stvarnom stanju odnosa, bar kada je Slovenija u pitanju. Jer, moramo priznati, da je veliki dio Sloven-

više vodstvo Srbske pravoslavne crkve (SPC), ki je 18. avgusta nad vse slovesno obnavilo »osiječko-poljsko in baranjsko eparhijo. Novi vladika Lukijan je kar prvi dan brez vseh zadržkov pozval »begunce« (izbeglice), da se nemudoma vrnejo na svojo srbsko zemljo, kjer so živeli njihovi predniki, zaradi česar morajo tudi oni tam obstati. Hrvatoma, ki jih je kaj proglašil za sovražnike Srbov, pa je sporočil, da naj na tej zemlji pustijo Srbe, da živijo v miru in dostojanstvu.

Novi vladika Lukijan pa je pri tem pozabil z vodstvom SPC vred na malenkost, da so samo pred 18 dnevi v Dalju s skupnimi močmi federalna armada in srbski teroristi vas zravnali z zemljo in dosegli,

Kdo je ta bojevnik Sime?

Tako se sprašuje v pismu naš bralec, ki se podpisuje z imenom Milan Kastelic in ki namiguje, da utegne biti bojevnik Sime odgovorni urednik Zupan ali pa kdo drug iz redakcije. Naj mu torej odgovorimo in morda še komu, ki tako misli, da ni naš sodelavec Sime nikakršna skrivnostna oseba (Kastelic piše, da je že čas, da bi TV-15 »razotkrio to misteriozno osebo...«). Naj torej ponovimo, kar počnemo od časa do časa: Naš sodelavec Sime je nekdanji borec, sedaj upokojenec, Jože Oblak, s partizanskim imenom Sime, ki živi v Idriji in je že nekaj let naš redni sodelavec.

slavije spravila podse SPC – in jo še danes drži.

Napredni Srbi in ne samo oni, se sprašujejo, do kdaj še bosta družno korakali z roko v roki Miloševićeva imperiistična politika in vodstvo Srbske pravoslavne cerkve?

Zahodne demokracije ne bodo prav zlahka požrle tako finto kot je »obnovitev« Osiječko-poljske in baranjske eparhije na etnično čistem srbskem ozemlju, kjer ni zdaj Hrvatov niti za pokušino...

V stilu propagandne parole, »Kjer so pravoslavne cerkve, tam je Srbija«, bodo v Prebilovcih (zahodna Slavonija, del Republike Hrvatske) začeli graditi veliko cerkev v spomin, kot navaja Ilustrirana Politika št. 1712 od 27. julija na peti strani, na žrtve ustaškega zločina. Avtor projekta je dipl. inž. arh. Goran Dugandžija iz Belegrada.

Če bodo nadaljevali v tem

skupne agresije Srbije in JNA na reško regijo. Po tem načrtu naj bi v treh fazah zasedli Rijeko in Istro ter ustanovili protektorat pod kontrolo JNA JAO – Jugoslovansko avtonomno oblast, ki ne bi več spadala pod republiko Hrvaško.

Poveljstvo reškega korpusa JNA je odločno zanikalo navedene trditve. Vir: Ilustrirana Politika št. 1712 stran 13. Moj komentar: »živi bili, pa videli.«

Rekordna prodaja nakita

Nepričakovano, v dneh teške krize in po prekinitvi oziroma točneje – zaprtju slovenskega in hrvaškega tržišča: zlati in srebrni nakit zlatarne Majdanpek (Srbija) prodajajo kot še nikoli. Juljska prodaja je kar za neverjetnih 90 odstotkov višja od načrtovane in je največja v vseh 20 letih poslovanja zlatarne Majdanpek.

Na žalost, vsi valji ne delajo!

Karikatura: O. Reisinger. Vjesnik

nja da je narkoman zaražen gledanjem YUTEL-a i slušanjem Tomislava Ivčica i »Bitlsa«.

Nedelja ekskluzivno objavljuje dijelove pjesme »Pismo majci« kojeg Navadno armija ne objavljuje na zahtev mnogobrojnih čitalaca i roditelja iz Jugoslavije, Makedonije, Slovenije i Hrvatske.

PISMO MAJCI

Jesi li živa staričice moja sin tvoj jeste, uzeto uslovno je li ovo ta armija tvoja, u kojoj se osećam ko govno. Kažu mi da viđaju te na YUTEL-u

zbog mene veoma zabrinutu da otfuraš često pred skupštinu

u, na kredit, kupljenom kaputu sad, ne strahuj, ne smiruj se draga

dok od straha tvoj jedinac zebe

nisi valjda rodila me zato, da me sada neki Adžić jebel!

U sutonu tihom zam da i tebe uvijek isto osjećanje muči u Pakracu da sam najebao u odvratnoj, besmislenoj tuči

Ne smiruj se sve dok me ne puste ako treba idi Kueljaru

a kada se dočepam čaršije mogu da me povuku za karu! (konec dobesedne navedbe)

Na strani 4 je v rubriki Iz prve roke tudi Tone Anderlič ponudil svoje mnenje Bosan-

ske Skupštine zaista na generalnoj liniji Demosa, a to znači protiv svake Jugoslavije. Moja stranka ima, pojedinačno gledano, najviše poslanika u parlamentu, i ponekad smo u mogućnosti da na pojedinim pitanjima razbijemo tu kompaktnost i homogeniziranost Demosa. Ali, kad je na raspravi bilo koje kapitalno pitanje, »oni« to jasno signaliziraju i... tu se više ništa ne može uraditi.

U Sloveniji je trenutno na sceni snažna militarizacija, što je neshvatljiv paradoks ako imamo na umu da su oni koji drže vlast u svojim rukama do juče bili ubeđeni pacifisti. Takođe, aktuelan je i sukob između grupe koju predvode Janša, Bavčar i Rupel, sa Peterleovim demokrišćanima. Mislim da u tome ima i dosta logike, jer Peterle je tokom svog mandata svega nekoliko puta bio u Beogradu, a trideset i više u Austriji. (konec navedbe) Tako Tone Anderlič, poslanec slovenske skupščine in član Liberalno-demokratske stranke Slovenije.

SPC podpira Miloševićev imperializam

Eno izmed temeljnih gesel srbskega imperializma je tudi geslo, da je Srbija tam, kjer so pravoslavne cerkve.

Tega se je držalo tudi naj-

da so vsi preživeli Hrvatje pobegnili iz Dalja in bližnjih vasi. Dalj je tako postal etnično čist – samo srbski!, in pripravljen na svečano ustanovitev nove srbske pravoslavne eparhije.

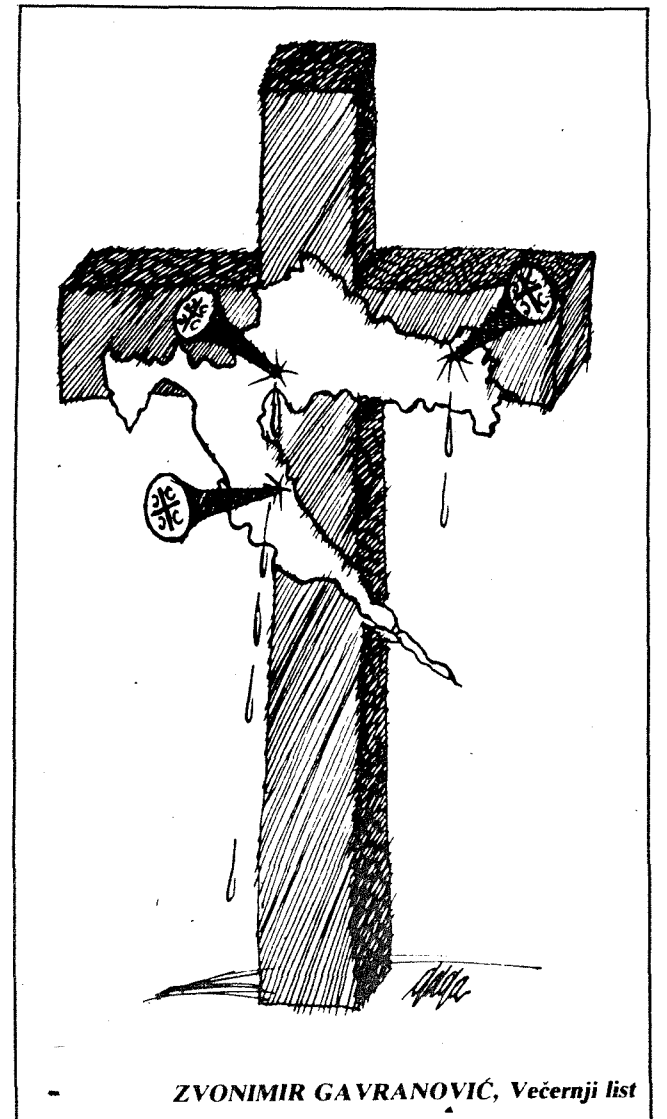
Arhijerejsko liturgijo in usotličenje novega episkopa je opravil sam patriarh SPC prevzvišeni gospod Pavle ob asistenci episkopa srijemskega Vasilija, zahodnoevropskega Konstantina, bačkega Irineja, banatskega Anastazija in mitropolita črnogorsko-primorsko-skenderijskega Amfilohija.

Uganka ostane, kako se bo nova eparhija trudila za ekumenizem, ko pa je bila ustanovljena s pomočjo iztrebljenja domorodcev – Hrvatov. Patriarha g. Pavleta pa je po moji sodbi povsem zapustil sveti Duh, ko je osebno blagoslovil nepopisni zločin nad Hrvati v Dalju.

Ne gre pozabiti, da je kninsko balvansko (hlodarsko) revolucijo blagoslovil takoj po začetku spoštovani vladika šibenski gospod Nikolaj.

Ne gre pozabiti dejstva, da kar SPC enkrat zgrabi, zlepa ne izpusti. Makedonska pravoslavna cerkev (MPC) si je priborila avtonomijo že leta 1959, avtokefalnost pa 1967, vendar SPC te avtokefalnosti ne prizna in makedonski cerkvi dela velike težave, ko se trudi, da bi jo priznale tudi druge pravoslavne cerkve. Ker SPC ne želi Makedoniji vrniti manastir (samostan) Sv. Prohor Pčinjski, s tem odkrito negira makedonsko državo, makedonski narod in njegovo zgodovino.

SPC tudi črnogorskemu narodu ne dovoli, da bi imel svojo pravoslavno cerkev, ki jo je imel stoletja in ki jo je nastankom Kraljevine Jugo-

ZVONIMIR GAVRANOVIĆ, Večernji list

stilu je moč pričakovati, da bodo v osvobodjeni (predvsem očisti od Hrvatov) Slavoniji in Baranji, kmalu začele rasti kot gobe po dežju pravoslavne cerkve, ki bodo tudi nov dobrodošel argument pri določanju nove meje med Veliko Srbijo in ostanom »Ustašoidne« (po beograjskih merilih) Hrvatske.

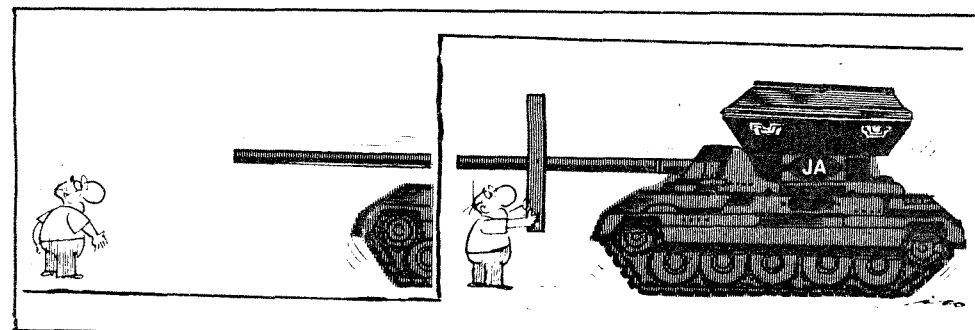
JAO v treh fazah

Reški dnevnik Novi list je na celi strani poročal o načrtu

Nakit najbolj prodajajo v Timoški krajini, ki uradno velja za nerazvito, med kupci pa so najštevilnejši delavci na začasnem delu v tujini, tako imenovani »gastarbajterji«. Plačujejo z markami, ki jih kljub stalni propagandi ne želijo vlagati v banke, v katere nimajo zaupanja. Podobno je tudi v Sloveniji.

Vir: Ilustrirana Politika stran 13 od 27. avgusta.

Vaš Sime

Makso Šnuderl in njegov čas:

Utrinki spominov

Med registrirano bogato bibliografsko zapuščino (čez 340 enot) dr. Maksa Šnuderla (13. 10. 1895–23. 6. 1979) in njegovega Dnevnika–Spominov (od aprila 1941 do januarja 1946).

Z odvetnikom dr. M. Šnuderlom sva se prvič srečala, ko sem med velikonočnimi dijaškimi počitnicami po Mariboru prodajal Ingoličeve Lukarja in dramo Potopljeni svet dr. Stanke Cajnkarija; »zaslužek« je bil namenjen za zdravljenje mojega sošolca in sestanovvalca Franceta Jeze.

Odvetnik Šnuderl je kupil obe knjigi in k ceni še nekaj dodal. Po pogovoru mi je v slovo dejal: »še na svidenje«.

Zadnjič sva se srečala, ko sva ga, že kot vdovca, obiskala z ženo; nekako dva meseca pred smrtjo.

Ko je v deževnem septembrskem večeru leta 1940 kot predsednik mariborskega Kulturnega kluba, »odkril« spomenik prekmurkim buditeljem–književnikom, v murskosoboškem parku, sva se zopet srečala. Pred položitvijo venca, je dejal: »... Jezik, ki so ga govorili samo delavci in kmetje, je bil povzdignjen na oltar, njegova tiskana beseda se je širila od hiše do hiše kakor beseda vseh drugih velikih in ošabnih narodov...

Ta jezik pa je bil tudi edini most iz Prekmurja do ostale Slovenije... Slovenski književniki, ki ste jim postavili ta spomenik, so torej varovali slovensko besedo, ustvarjalno silo naroda, samobitnost enega najdragocenejših delov slovenske domovine« (Mladi Prekmurec, 9–10/IV, str. 133–134). Za tem sva položila vence: Šnuderl v imenu mariborskega Kulturnega kluba, jaz pa venec Kluba prekmurških akademikov. Za tem je sledil Večer slo-

venske besede v soboškem Sokolskem domu.

To je bilo najino zadnje predvojno srečanje. Po vojni sva se med nekim pogovorom vrnila v ta predvojni čas.

V njem je bilo nekaj zagrenjenosti. Ko je aprila 1945 iz Beograda odhajala v Soboto delegacija SNOS, je verjel, da bo tudi on kot član SNOS in AVNOJ v njej. Tlačila ga je mora vse občutljiveje zapostavljenosti, ki jo je večkrat izrazil v razmišljanjih o nastalih odnosih in v želji, da bi napisal daljšo razpravo o odnosih med Partijo in nepartijci v partizanih in po letu 1945. Večkrat mi je občutek zapostavljenosti oziroma odrijetosti utemeljeval s kaj »smešnimi« in konkretnimi primeri cenzure. V pisemskih ovojnicah, ki jih je dobival po pošti so bila tudi pisma drugih, celo zaljubljene deklice nezvestemu fantu. Kolikor vem, tega željenega teksta ni napisal. Po letu 1945 so bila najina srečanja pogostna in tudi delovno plodovita.

V drugem sklicu Zvezne skupščine FLRJ je dr. M. Šnuderl predsedoval zakonodajno pravni komisiji, katere član sem bil tudi jaz (zaradi obolevanja sekretarja sem precej časa opravljal tudi njegove naloge).

Predsednik je bil med sejami strpno živahen in s svojimi odvojenimi mnenji tudi ustvarjalen usmerjevalec razprave.

Opazil sem, da si je občasno tudi kaj stenografiral na listke. Kasneje sva se pogostoma, »poklicno«, vračala k njegovim zapisom in stališčem o problematiki jugoslovanske ustavne ureditve. Nagovarjal sem ga, da bi pripravila izdajo njegovih zapisov in stališč. Nisem uspel.

Odgovarjal mi je z nekoliko ironičnim nasmehom: po moji smrti napravi, kakor hočeš in želiš. Ne vem, če in koliko je

ohranjenega. Ko sem pri njem polagal izpit iz ustavnega prava, me je dobobra ožel. Ocenio je zaključil z »opozorilom«: na svidenje pri zagovoru doktorske disertacije. Decembra 1965 je kot akademik predsedoval komisiji še dveh akademikov. Z vrtnanjem v obravnavano tematiko ni popuščal.

Med pripravo disertacije, sva precej govorila tudi o razpravah na sestankih Znanstvenega inštituta IOOF, predvsem o bodoči ureditvi gospodarstva in o položaju delavcev. Med pogovori se je spominjal svojega dnevnika in govoril kot bil ga bral. Omenil mi je svoj referat, ki ga je zasnoval na izkušnjah Pariške komune. Referata Prvi ukrepi pri prevzemu oblasti na Slovenskem Štajerskem, ni imel. Kasneje sem ga našel v arhivu akademika dr. L. Vavpetiča, na podstrešju njegovega stanovanja. Snov sem uporabil (V. Š.: Delavsko soodločanje in upravljanje v industrijskih podjetjih – od ideje do leta 1950. Maribor, Obzorja 1959, str. 281, 292 tč 46).

Ko sem sodeloval v raziskovalnem načrtu Izolati ciganov in kalvincev v Prekmurju, je bilo obilo snovi za najine razgovore. Začela sva z Navodilom IOOF (27. maja 1942) o izvajanju Odloka o postavitvi narodne oblasti na osvobojenem ozemlju. Med nalagami terenskih odborov je bilo tudi:

»Ciganske skupine naj se zavračajo v njihove domovinske občine. Če so te izven svobodnega ozemlja, naj se z njega izženejo. Strogo naj se nadzira lutanje ciganov in naj se jim onemogoči stik s prebivalstvom in sovražnikom zaradi izdajstva« (tč. 3. odst. 6. Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, 11/1964, 116). Med daljšo in živahno razpravo o »ciganskem vražanju« me je z malo povzdignjenim glasom vprašal, če sem raziskal slučaje neutemeljeno ustreljenih ciganskih dru-

žin v njihovih naseljih. Tega nisem poznal. Malo je pomislil in dejal, da ima to dokumentirano zapisano v svojem dnevniku. Kljub vztrajanju, nisem upal, da bi mi povedal kaj več ali pa dal prepis dnevnika. Tako sem to obšel v monografiji (Cigani – minulosť v sedanjosti, M. Sobota, 1970). Kasneje več o tem Tone Ferenc (Ljudska oblast na Slovenskem 1941–1945, 1. Ljubljana 1985, 366–367).

Ko sem kasneje predaval na VPŠ v Mariboru ustavno pravo, je bilo obilo vprašanj in pogostoma za vse premalo časa.

Proti koncu 70 let sem pripravil bibliografsko dokumentirano izdajo izbranih dokumentov o Razvoju ljudske oblasti med NOB v Jugoslaviji (Maribor, Obzorja 1976), in tako sva imela neizčrpno snovi za razpravo. Med pojasnjevanjem je večkrat segel v predal pisalne mize, malo polistal, globlje potegnil cigaro in utemeljeval svoja stališča. Kadil je dobre cigare, da je kar dišalo. Poznal je tudi mojega očeta – kadilca in mi je včasih dal zanj kako cigaro s prstanom ter me oporil, da mu prstan cigare moram vrniti, ker jih zbira.

Govorila sva o slovenski državnosti, o državni ureditvi nove države in kakšen naj bi bil položaj Slovenije v njej. Večkrat je opozoril kakšna so bila stališča Preporoda, katerega član je bil in zakaj se je boril kot Maistrov borec.

Razmišljanja so bila utemeljena z dokumenti (leta 1949 je izdal zbrane in urejene s kratkim komentarjem »Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji«). V tem času je bila v slovenski reviji objavljena S. Nešovića zbirka dokumentov: Prvo in drugo (I. in II.) zasedanje AVNOJ (Ljubljana, 1973), kateri je Šnuderl napisal Uvodno be-

sedo. Razpravljanje je bilo prijetnejše, ker sem zbirko prilično poznal (napisal informativno poročilo, Komunist 1. 4. 1974.).

Prvi meseci leta 1944 so bili izredno živahni in tudi pomembni za nadaljnji (tudi povojni) razvoj narodnoosvobodilnega gibanja. Konec januarja so prišli (nekateri ostali do sredine aprila) člani predsedstva AVNOJ in NKOJ v Kočevski Rog.

V začetku februarja je IOOF razpravljalo o graditvi državnosti in ljudske oblasti v Jugoslaviji in Sloveniji ter o pripravah za sklic SNOO, ki se je na zasedanju (19. 2.). Črnomlju konstituiral v SNOS.

Pod tč. 10 dnevnega reda zasedanja je bilo: Sklepanje o predlogu Deklaracije o pravicah in dolžnostih slovenskega ljudstva. To je bil tudi drugi najpomembnejši akt: temeljne norme ustavnega značaja slovenske državnosti. Pomen tega akta je utemeljil B. Kidrič s tem, da: »... pričnemo graditi narodno oblast in slovensko državnost v okviru federativne Jugoslavije bolj načrtno, bolj sistematično in s pogledom v daljšo perspektivo (Zbrano delo, V CZ 1978, 17) in predlagal naj prvo zasedanje SNOS izglasuje in izda ustrezno deklaracijo. Sprejeta je bila Deklaracija... ki pa je z objavo doživela nekaj bistvenjših sprememb in vzpodbudila dr. Šnuderla za intervencijo pri B. Kidriču. Po tekstu T. Ferenc (razvoj... 3, 1991) je možno zaključiti kot bi bila sprejeta Izjava in Deklaracija (str. 22, 23). Ko sva govorila o črnomaljskem zasedanju, je postal, profesor ustavnega prava, dr. M. Šnuderl, precej razburjen in pojasnjeval svoja stališča, ki so dokumentirana tudi v dnevniku. Obljubil mi je, da mi bo izročil dokument iz svojega dnevnika, kar je tudi uresničil ob naslednjem srečanju. Izročil mi je tipkopisano pismo Petru (B. Kidriču) in njegov ročno pisan odgovor. Oboje sem le deloma objavil v Razvoj... Maribor 1976, 161, 162. Ker celotnega teksta nisem mogel tedaj objaviti in tudi T. Ferenc

to le deloma navaja (3, 1991, 30) smatram: naj bo objavljen celoten tekst, saj je v današnjih razpravah še nekoliko uporaben. Menim, da je treba objaviti tudi zaradi boljšega razumevanja rogovskih razprav o »zakonskih osnutkih« Moše Pijadeja. V teh razpravah, razgovorih je sodeloval tudi dr. Šnuderl (S. Nešovič: Moša Pijade in njegov čas, Ljubljana 1968, 524).

Tone Ferenc ugotavlja (3, 1991, 30), da je B. Kidrič na primerku Deklaracije, ki je bila namenjena tisku, lastnorčno spremenil naslov v Izjava in tudi v besedilu je enkrat spremenil besedo »državljana« v »slovenskega ljudstva«. Vprašljivo je, kje so bili viri za tak poseg, saj je deklaracija kot akt važna politična ustavna kategorija in z njo bi bila močnejše poudarjena oblast SNOS kot parlamenta ljudske, slovenske oblasti.

Intervencija dr. Maksa Šnuderla:

25. februarja 1944.

Dragi Peter!

Tov. Lubej mi je dal v pregled za razmnožitev pripravljene zbornik sklepov in odlokov SNOS.

Pri izjavi SNOS o pravicah in dolžnostih slovenskega ljudstva, sem se ustavil. Nikakor ne soglašam s spremembo besede »državljana« z besedami »slovenskega ljudstva«. Taka sprememba je popolnoma nemogoča. Izjava izgubi ves oni visoki pomen, ki smo ji ga dali.

Hoteli smo ustanoviti temeljne državljanske pravice in dolžnosti poedinca, torej individua in ne ljudstva, kar je kumulativen pojem. Ljudstvo ne more imeti svobode vesti, veroizpovedi, nedotakljivosti osebnosti in stanovanja, pravice do dela in starostne oskrbe, ampak ima lahko to samo posamezen pripadnik slovenskega ljudstva.

Reči, da je obramba domovine osnovna dolžnost slovenskega ljudstva (v tekstu je sicer še beseda »državljana«, a ker se

Problemi součinkovanja nacionalne in socialne revolucije v nastopu Osvobodilne fronte in pojavov antikomunizma

(povzetek)

dr. Janko Pleterski

Vrstni red obravnave teh treh pojmov ne izraža poskusa, da bi prejudicirali vprašanje o vzrokih in posledicah.

Revolucija se je na naših tleh sprožila kot del evropskega dogajanja, med napadalno vojno držav fašistične osi proti Kraljevini Jugoslaviji. V tem okviru se je razvijala zraščeno z oboroženim odporom Slovencev in drugih narodov Jugoslavije proti okupantom, odporom Slovencev in drugih narodov Jugoslavije proti okupantom, torej z gibanjem, ki je del širšega pojava v takratni vojskujoči se Evropi, ki pa so mu pri as dalni pobudi, organizacijski ogrpdje in politični predznakkomunisti. To zgodovinsko dejstvo ostaja, če to hočemo ali ne.

Za moderne revolucije v splošnem velja, da je vprašanje legitimnosti treba razločevati od vprašanja problematičnosti. Problematičnost je v nasilnosti, legitimnost pa je odvisna od uspešnosti! Že s tem, da je nastopila, opozarja revolucija na napetostni značaj prizadete družbe. Ni torej nasledek nekega hudobnega naklepa. Vsaka revolucija ima socialno funkcijo, ker pospeši družbene strukturne spremembe in prilagajanje novim življenjskim razmeram.

Pojem narodne revolucije je do neke mere identičen s pojmom demokratične (meščanske) revolucije 18. in 19. stoletja. Vendar je njen bistveni element to, da pomeni radikalno (nasilno) samouveljavljanje suverenosti nekega

naroda, ki je dotlej ni imel. Narodne revolucije so v splošnem »zmernejše« v svojih ciljih od socialnih revolucij, kar pa ne pomeni, da bi morale biti brez socialnih ciljev ali manj silovite, manj krvave.

Odločitev okupiranih Slovencev, da nadaljujejo oboroženo obrambo pred agresorji, je spričo nasprotnega stališča begunske jugoslovanske vlade, nedvomno bila revolucionarna značaja. Ne glede na značaj posameznih skupin v Osvobodilni fronti je program OF bil program narodne revolucije. Strenke, ki so Osvobodilno fronto odklonile, so sicer imele svoje programe, a jih niso gojile v sklopu lalstnega odpora proti okupantom, ker so obenem z Osvobodilno fronto dejansko zavrnile odpor sam. Ves pluralizem programov, povezanih z odprom okupantov, je torej pluralizem znotraj Of. Vsdrugi programi so bili zvezani s stališčem pasivnosti do okupantov, če ne že kar kolaboracije z njimi. Pri nas ni položaja, kakršnega poznamo v drugih deželah, kjer je bil pluralizem programov povezan s pluralizmom nosilcev in organizacij odpora in se je dejansko ves sodobni politični spekter, od revolucionarnega do konservativnega, vključil v odpor in so vsi ohranili legitimnost, ker so, vsakdan posebej, aktivno zavrnili kolaboracijo (Grčija, Poljska, Francija, Italija idr.). Dejstvo, da je OF ostala na zgodovinskem prizorišču kot edini

predstavnik slovenskega odpora, da v njej stranke s konservativnimi programi niso bile vključene, da se le-te niso odločile niti za pasivnost, kaj šele za samostojno nastopanje v odporu, marveč so celo stopile v ekstremno kolaboracijo proti OF, to dejstvo ne more odvzeti programu OF legitimnosti. Kolikor je bil revolucionaren, je bila tudi revolucija OF legitimna. Kot bi bila legitimna protirevolucionarnost, če bi bila zvezana z odporom okupantom in ne s kolaboracijo.

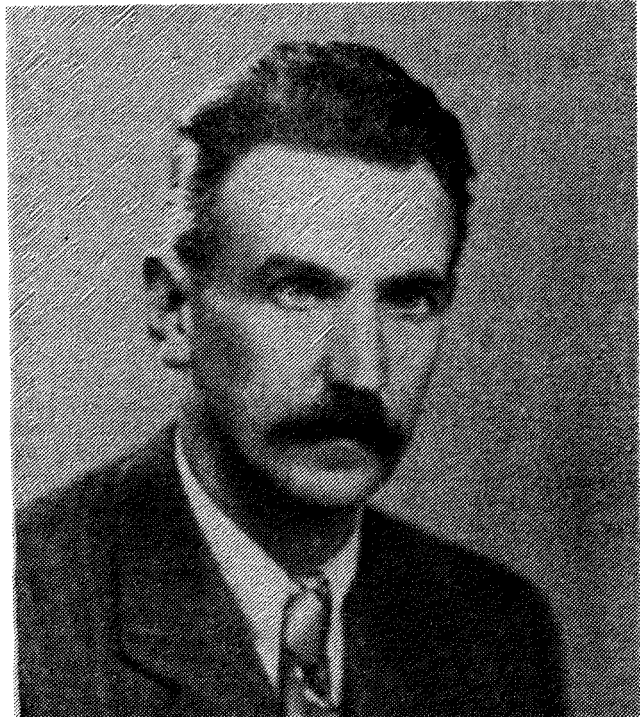
V tem vprašanju se zgodovinar seveda lahko odloča po osebni opredelitvi. Historično obravnavanje obojega pa terja od njega v vsakem primeru spoštovanje legitimnosti teme. Detabuizacija revolucije, ki so jo v Sloveniji v zadnjih letih komunisti vendarle izvršili, premešča revolucijo in Osvobodilno fronto za vsakega historika med legitimne teme naše preteklosti, ki se jih lotevamo »sine ira et studio«.

To velja tudi za našo »funkcionalno kolaboracijo«, pač s podobnim pogojem, da bi tudi njo sodobni nosilci njenih idejnih in političnih tradicij detabuizirali. To bi storili, če bi priznali kakovostno razliko med antikomunizmom kot njihovim razlogom za kolaboracijo, v času vojne zaveznikov proti fašizmu, in pa med demokratično in socialno zavrnitvijo komunizma, ki jo je prinesel mednarodni mirni razvoj, omogočen ravno s skupno zmago nad fašizmom, v kateri si je svoje zgodovinsko mesto zagotovil tudi slovenski narod. Kot »funkcionalno« lahko poimenujemo prostovoljno kolaboracijo, ki naj bi opravila funkcijo vojne proti domačemu komunizmu in s tem tudi proti Osvobodilni fronti. Teza o državljanski in ne narodnoosvobodilni vojni je eminentno politična teza. Podobno kot je njena nedomišljena protiteza, da v narodnoosvobodilnem bojevanju Osvobodilne fronte ni bilo revolucionarne vsebine. Ustajeno pravno pojmovanje izključuje za to dogajanje oznako »državljanska vojna«. Toda historična analiza motivov, ki so vplivali na odločitve nasprotnikov Osvobodilne fronte pa bi za

njihovo pozicijo dopuščala oznako »funkcionalna kolaboracija«, kolaboracija ne zaradi kolaboracije, temveč z namenom, da opravi protikomunistično funkcijo.

Historično obravnavanje revolucije, ki so jo nosili slovenski komunisti, terja razbor njihovih programskih zamisli. Najkrajše rečeno, njihov govor o dveh etapah revolucije je pomenil dejansko govor o dveh revolucijah, najprej narodni in nato socialistični. Jugoslovanski marksisti so pojem prve etape popolnoma določeno in dosledno povezovali z zahtevo po dejanskem priznanju pravice vseh narodov v Jugoslaviji do neomejene samodločbe. S takšnim vsebinskim dopolnilom pa je tisto, kar naj bi po sovjetski šabloni veljalo le kot nekakšna etapa, dejansko bilo zaokroženo v samostojno zgodovinsko kategorijo, v narodno (nacionalno) revolucijo. Dejansko gre za program nacionalne revolucije, povezane z zahtevo po radikalni demokratičaciji družbe. Vsa leta do okupacije sprejemajo v okviru tega programa tudi načelo političnega pluralizma. Šele drugo etapo, to je svojo lastno, socialistično revolucijo, pojmujejo kot čas, ki naj poistoveti delavski razred z državo, pa naj zato opusti pluralno demokracijo, ker je ta lastna meščanski družbi.

V smislu tako omejenega cilja prve etape je treba razumeti Speransovo misel, da »prihaja (v svetu in na Slovenskem) do najvažnejšega preloma v razvoju narodnega vprašanja: do boja med meščanstvom in proletariatom za vodstvo v narodnem gibanju, do boja (med njima) za kmečke množice in takozvane srednje sloje sploh.« (36.) V smislu tako omejenega, a samostojnega cilja, narodne in demokratične revolucije, je logično, da Sperans na koncu svojega razpravljanja posebej ugotovi: »Jasno je potemtakem, da se narodnega vprašanja in njegove rešitve ne da postaviti drugače kakor v zvezi z demokracijo. Nič zato, če je ta beseda da danes na tako slabem glasu« (tj. pri fašističnih in tudi drugih desničarskih strankah, ki se nagibajo k avtoritarnosti in prezirajo pluralistično demokracijo). (253.)

hočete izogniti te besede, bi bilo logično tje postaviti besedo »slovenskega ljudstva«, je nismisel, tautologija, ker je slovensko ljudstvo samo domovina. Tudi ni mogoče reči, da izgubi slovensko ljudstvo državljanske pravice, ampak samo pripadnik slovenskega ljudstva.

Če se pa naj razume povsod tam, kar sem tu omenil, poedinca, potem je **treba pa to reči**, ne pa namesto individualnega postavljati kumulativen pojem!

Je pa nadalje zgrešeno, nadomestiti besedo »državljan« tako z besedami »slovensko ljudstvo«, kakor tudi z besedo »pripadnik slovenskega ljudstva« ali »Slovenec«. V točki 1. vendar pravimo, da so zajamčene pravice ne glede na narodnost. Torej ne moremo omejiti izjave samo na slovensko ljudstvo ali njegovega pripadnika, saj smo zajamčili vse pravice tudi manjšinam, torej Italijanom in Nemcem, ti pa se ne morejo spraviti pod pojem slovenskega ljudstva ali pripadnika tega ljudstva.

Zato je pravilen izraz edino-

le »državljan«, saj bo Slovenija v okviru skupne države Jugoslavije kot federativna edinica tudi država. Po tej izjavi bi se celo moglo vprašati, ali ima Srb iste pravice kot Slovenec.

Jaz sem te pomisleke obravnaval. Moji Pijadi in Kržišniku in sta oba istega mišljenja kot jaz.

Moša Pijade ima še drug pomislek! On pravi, da je skrajno neoportuno objavljati tako izjavo, preden je objavil svojo izjavo o človeških pravicah AVNOJ, ker on smatra, da so to okvirne temeljne določbe, ki morajo biti v skladu z osrednjimi mesti. Tudi jaz se pridružujem temu mišljenju in predlagam, da se ta izjava začasno še ne objavi. S tem bi tudi gornje težave začasno odpadle in bi se res lahko v miru pretreslo.

Ker je treba razposlati 30 izvodov, prosim, da takoj telefonično sporočite, da kurir lahko prinese odgovor pravočasno. S.f.-s.n.

Pozdrav
Makso (lastnoročno)

Na drugi strani Šnuderlovega

pisma, je lastnoročni odgovor Petra (B. Kidriča).

Vaše pismo smo dobili pozno ponoči. S Kristofom sva se dogovorila, da naj gre stvar v tisk – kot je pripravljena in kot smo jo poslali vam v razmnožitev. Objasnila bova ustno, čim se vidimo. Za sedaj le toliko:

1) Iz istih razlogov kot jih ima Moša, smo »državljan« na dveh mestih na plenumu spremenili v ljudstvo.

2) Kar je sklenil plenum, se mora objaviti. Druga praksa je nemogoča, za spremembe je bilo časa – prej.

Konec – Ker je pozno ponoči.

Peter (lastnoročno)

Na decembrski seji predsedstva AVNOJ in NKOK, leta 1943, je M. Pijade predlagal sprejem akta ustavnega značaja o pravicah narodov in državljanov. Zadolžili so ga, naj osnutek takega akta pripravi. Zadolžitve je sprejel kot pomembno nalogo in je z veliko zagnano zavzetostjo v Kočevskem Rogu nadaljeval začetno delo. Nastalo je precej osnutkov »zakonov« za pravno ureditev nekaterih temeljnih vprašanj in o teh je tekla razprava med prisotnimi člani predsedstva AVNOJ, NKOK in SNOS (zelo intenzivne razprave od 29. marca do 12. 4. 1944.). Najpomembnejše so bile razprave o imenu države in državnem grbu (1–11 zasedanje, 1973, 272–286) in o deklaraciji o ljudski oblasti. Oba dokumenta sta po diskusijah in razgovorih strnjena v Deklaraciji o temeljnih pravicah narodov in državljanov v Demokratični federativni Jugoslaviji (preambula in 16 členov, 1–11, 1973, 287–293).

V začetku je bilo kot temeljno vprašanje: »ali so enote, ki sestavljajo DFJ pokrajine ali države oziroma, kako jih imenovati« (277). Kidrič je predlagal, da se obravnavani osnutek preoblikuje v Deklaracijo o temeljnih pravicah narodov in

državljanov. V kasnejši razpravi pa je vztrajal, da mora biti nova državna skupnost **federalna država**. . . terminološko pa je treba jasno izraziti »samostojnost enot in enotnost države«.

V končni redakciji osnutka Deklaracije. . . je bilo določeno, da je DFJ »**zvezna država**, demokratična federacija, v kateri so združeni Srbi, Hrvati, Slovenci in Črnogorci . . . in katero sestavlja šest federalnih držav« (tč. 1/1) in še »Vsak narod Jugoslavije ima pravico, da izstopi iz federacije, če se ne strinja z obliko vlade, ki bi jo drugi narodi sprejeli proti njegovi volji« (tč. 3/2, 288, 289). Smisel in pomen teh besedil je Šnuderl vnašal v najine razgovore in s tem potrjeval, kako se ne strinja z objavljeno Izjavo . . . s črnomojskega zasedanja. Omenjal je tudi mnenja, predvsem Moše Pijade, da bi Deklaracijo o temeljnih pravicah . . . morali podpisati predstavniki vseh narodov Jugoslavije in tako bi to postala neka (po ruskem vzoru: Deklaracija 1. kongresa Sovjetov, decembra 1922.) pogodba narodov za »ustvaritev« skupne države.

Moša Pijade je z osnutki, zapiski in komentarji skoraj »zasipaval« E. Kardelja s poudarjanjem, naj čimprej razpravljajo o njih in naj bodo tudi sprejeti.

Maja 1944. je Kardelj pisal Leskošku Luki o osnutkih Moše, da »so jih v principu in **podrobnostih** odbili in jih torej ne jemljite v ozir pri vaših stvareh . . . Mi ne nameravamo izdajati nobenih številnih odlokov, a več navodil« (T. Ferenc, 3, 1991, 45)

Šnuderl pa se s takimi stališči ni mogel strinjati, saj je bil z dr. L. Vapetičem od septembra 1943 soustvarjalec mnogih pravnih aktov, ki so bili sprejeti in uveljavljeni.

Kardelj ni bil preveč naklonjen pravnemu normiranju nastalih in nastajajočih družbenih odnosov, saj je že novembra imenoval, da so »zakoni o posojilu in narodnem davku ope-

reta« (T. Ferenc, 1, 1985, 28). Ta zakona sta bila kot odloka sprejeta, med drugimi, na 111. zasedanju Vrhovnega plenuma OF (16. septembra 1941). Kidrič pa je ocenil odloke črnomojskega zasedanja, da so to »temelji naše narodne oblasti in ljudske demokracije v svobodni bodočnosti« (Zbrano delo, 11, CZ 1959, 40)

Šnuderl je z določeno resignacijo ponovil misel, ki jo je zapisal v Uvodni besedi: »Sploh pa vse to gradivo, bilo takrat uporabljeno ali ne, služi danes za spoznavanje duha in smeri, recimo revolucije, kot se je razvijala med nastajanjem nove Jugoslavije« (I.–II. 1973, 7).

Profesorja dr. Šnuderla sem večkrat prosil, naj mi dovoli, da bi prebral in si prepisal kaj iz njegovega dnevnika. Včasih je prošnjo kar preslišal. Ob neki priliki mi je z zagonetnim nasmehom dejal, če bi mi dal dnevnik, ga ne bi znal prebrati in tudi razumel ga ne bi. Čudno? Po premoru mi je pojasnil:

dnevnik je z njemu lastno stenografijo stenografiran in s poetskimi prisposodobami so opisani posamezni dogodki ali osebe. Vedel sem, da je pesnikoval (pred letom 1919 in še po tem, ter v glavnem objavljaval v listu Beseda) in mi je ušlo; ali še piše pesmi. Malo je pomežiknil in dejal: iz partizanskih časov je v dnevniku ohranjenih nekaj pesmi.

Po vsem tem sem nekam upravičeno ponavljal in poskušal prepričati profesorja, naj vendar »prevede« dnevnik, da bo tudi za nas bralen. Ni kazal nekega navdušenja, ker ne želi, da bi ga za »živega« zmerjali zaradi zapisanih mnenj, stališč in ocen.

Poskušal sem tudi za njegovim hrbtnom. Nagovoril sem Jožeta Košarja, direktorja mariborske založbe Obzorja, kjer so tudi izdajali Šnuderlova dela, naj nanj pritisne (ultimativno).

Ko sva se s Šnuderlom srečala po daljšem premoru, me je

v skladu s svojim značajem ožmerjal (to sem tudi pričakoval) s staro babo, ker sem čvekalo njegovem dnevniku. Jeza je bila kmalu mimo in dejal je, da bo dnevnik izšel eno leto po njegovi smrti, deponiran pa bo v trezorju banke.

Leto dni po smrti dr. Šnuderla, sem začel stikati za dnevnikom.

Jože Košar mi je v odgovoru na pismo (31. 12. 1990) odgovoril, šele po rnitvi iz bolnice (maligni tumor na debelem črevesu) 3. marca 1981: »Kar se tiče Šnuderlovega dnevnika, Ti lahko tole sporočim: Obzorja so sklenila s Šnuderlom, še pred mojo upokojitvijo, pismeno založniško pogodbo, da izroči rokopis svojih spominov založbi, ki se s svoje strani obveže, da jih izda po njegovi smrti. Njegova želja ali, bolje, zahteva je bila, da izidejo nespremenjeni. Izvod te pogodbe je v založbi. Opozoril sem direktorja Simončiča nanjo takoj po Šnuderlovi smrti. Sporočil mi je še, da sta s Šnuderlom »svoj čas govorila o njegovi razpravi, ki bi obravnavala odnose med KPJ in nekomunisti«, ki naj bi jo izdala tudi Obzorja.

Drago Simončič mi je pisal Kar zadeva rokopis dr. Maksa Šnuderla: dejansko je obstajal dogovor, vendar dr. Maks Šnuderl rokopisa ni poslal« (13. 2. 1981).

Maja 1981 sem poslal uredništvu Naših razgledov poizvedovalno poročilo Partizanski dnevnik (spomini) dr. Maksa Šnuderla. Niso objavili, niti odgovorili. O tem sem se pogovarjal z nekaterimi člani CK ZKS. Pokazali niso nobenega interesa, celo so mi nekateri odsvetovali nadaljnje poizvedovanje.

Končno mi je dr. Ciril Ribičič (7. 9. 1990) sporočil: Tipkopis Šnuderlovega dnevnika je v arhivu ZKS-SDP.

Dr. Vanek Šiftar

Niti v času ustanavljanja frontne odporiške organizacije, aprila 1941, niti po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo, slovenska komunistična stranka dejansko in konceptualno ni računala, da bi s svojo akcijo mogla doseči kaj več. V tem so jo utrjevala tudi opozorila Kominterne, »da gre v sedanji etapi za osvoboditev izpod fašističnega jarma in ne za socialistično revolucijo«.

Šele če to upoštevamo, postane razumljivo, zakaj KPS avgusta 1941, ko se po odprtju nemške fronte na vzhodu pojavlja realna možnost za vse, ki mislijo na odpor, poveže svoje vabilo, naj se vsi taki pridružijo Osvobodilni fronti, z zahtevo po medsebojni lojalnosti vseh skupin. Ta zahteva ne pomeni, da KPS obljublja jamstvo drugim, ona to jamstvo zahteva zase, za primer, da se tudi vodstva tradicionalnih strank odločijo za odpor. Te stranke so pač vse dotlej soglašale s prepovedjo delovanja KPJ!

Ko ugotovimo to temeljno politično dejstvo, se moramo seveda vprašati, kdaj in zakaj se pričakovanja in ambicije KPS povečajo, tako da začne misliti celo na »drugo etapo« (na socialistično revolucijo) kot možen rezultat osvobodilnega vojskovanja, da začne temu pričakovanju prilagajati tudi svojo akcijo, in kdaj oceni, da je prehod v to »drugo etapo« ne samo možen, temveč tudi že odločen in da je ta prebitek v rezultatu bojevanja treba primerno zavarovati.

Skica rezultatov takšnega opazovanja je sledeča.

– Odsotnost tradicionalnih strank iz odpora je omogočila nepričakovano veliko prostora narodnorevolucionarni in levodemokracijski pogojeni Osvobodilni fronti kot celoti. Ob tem je treba opozoriti, da je begunsko slovensko »vodstvo« že zgodaj jeseni 1941, v znanih »londonskih točkah«, potrdilo stališče vodstva starih strank v Ljubljani proti OF. V sporazumu je celo prvo ne le zavrnilo, temveč kot izdajalsko (!) obsodilo vsako gibanje odpora, ki ne bi bilo pod nadzorom kraljeve vlade (»vsa osvobodil-

na gibanja, ki se ne podredijo vojnemu ministru«).

– Dejanska omejitev odpora na OF je oslabil položaj nekomunistov v njej. Tudi oni sami so izpostavljeni antikomunističnemu pritisku svojih sicer idejno sorodnih taborov zunaj fronte. Jamstvo lojalnosti je zdaj potrebno le še njim.

– Nepričakovano veliko odzivnost Slovencev na bojno pobudo Osvobodilne fronte, prav posebno v strateško ključni Ljubljani, je na strani zdaj že javno opredeljenih nasprotnikov Osvobodilne fronte izzvala reakcija, ki so mogle samo povečati izgleda za uspeh Fronte. V zadnji analizi je odločilno to, da so že ob koncu jeseni 1941 javno nakazali, da bodo svojo akcijo proti Osvobodilni fronti naslonili na italijanskega okupanta na podlagi antikomunizma. Tu najusodnejše dejanje ni bil antikomunistični nastop ljubljanskega škofa, temveč znani »Ultimat« z dne 21. decembra 1941, s katerim je skrajna desnica v katoliškem taboru zagrozila Osvobodilni fronti z denunciacijo. KPS je lahko računala na to, da se bodo njeni najostrejši nasprotniki zanesljivo kompromitirali z ekstremno kolaboracijo in da se bodo tako sami politično izključili iz osvobodjene Slovenije.

– Skoraj istočasno z »Ultimatom« prispe v Slovenijo navodilo z vrha KPJ, ki je po četniškem napadu sodil, da so se spremenili odnosi med velikimi zavezniki v protisovjetskem in sploh protikomunističnem smislu, čemur se je treba upreti s poudarkom na socialnorevolucionarne momente. Slovenskim komunistom svetuje dvojce: Zaostrojo naj program narodne revolucije, zahtevajo najprej neodvisnost in samostojnost Slovenije, potem šele odločanje o bodočnosti Jugoslavije. In, še naprej naj vztrajajo na politični širini Osvobodilne fronte, a hkrati bolj poudarjajo socialne cilje gibanja. Skratka, premik v levo, v dejansko levičarstvo.

– Pomladanski vojaški uspeh Osvobodilne

fronte v Ljubljanski pokrajini je leva razpoloženja še izdatno pomnožil, na razdiralen način se je pojavilo nekontrolirano levičarstvo »od spodaj«. Nastopile so napetosti med skupinami v Osvobodilni fronti, krščanski socialisti in liberalno demokratični intelektualci v njej so pod dvojnimi pritiskom antikomunistične politike z desne, z leve pa »polevčenihi« komunistov. »Delo« začne pisati o dveh etapah.

– CK KPJ je v začetku aprila 1942 sicer preklkal usmeritev v »drugo etapo« in ponovno povzdignil na prvo in določilno mesto sam narodnoosvobodilni boj, v Slovenijo pa je informacija o tem prispela šele z večmesečno zamudo. Neodvisno od tega je v maju 1942 KPS sama nastopila proti »sektarstvu« in Edvard Kardelj je posplošil ugodno izkušnjo z Osvobodilno fronto v smislu, da je zdaj KPS odgovorna tudi narodu in ne le razredu. Toda že razvneto levičarstvo KPS, ki se je izrazilo tudi v številu justifikacij nosilcev kolaboracije, je že prineslo hudo politično škodo Osvobodilni fronti. Njeni nasprotniki so to levičarstvo dočakali z olajšanjem, kot dokaz, kako upravičeno je njihovo antikomunistično stališče. To jim je olajšalo politično združitev v Slovensko zavezo in odločitev za funkcionalno kolaboracijo tudi na vojaškem, kritičnim očem slovenskega ljudstva najbolj izpostavljenem območju delovanja. Vse to skupaj je v času roške ofenzive močno omajalo samozavest in optimistično zanesenost KPS. Še 14. avgusta 1942 je Edvard Kardelj v pismu Vladimirju Popoviću (delegatu CK KPJ na Hrvaškem) takole pisal: »Želo napačno bi bilo, če bi se uspavali, da smo poglavito že dosegli. Še vedno obstaja možnost, da se nam položaj iztrga iz rok, če z vso močjo ne udarimo proti sektarstvu.«

– Po tem z razmerami izsiljenem umiku iz »levičarstva« (sektarstva), se je do konca vojne stabiliziralo vztrajanje na (zgolj) narodnorevolucionarnem cilju OF. Hkrati s tem se je izoblikovalo v vodstvu KPS prepričanje, da bo zmagala OF, v kateri je zdaj vodilna vloga v odločilni meri prešla na »progresivne sile z delavstvom

na čelu«, po osvoboditvi omogočila miren prehod k socialnorevolucionarnim ukrepom, če bo oblast, ki jo je OF že ves čas razvijala, ostala močna.

– Da je takšen razvoj treba dejansko pričakovati, je bilo ocenjeno do februarja 1943. Elementi za takšno oceno so bili med drugim: nemški poraz pred Stalingradom, uspešnost jugoslovanskega NOG z ustanovitvijo Avnoja, stabilizacija in nov politični in vojaški vzpon OF po roški ofenzivi, dokončna kompromitacija nasprotnikov z vojaško kolaboracijo. Zunajni izraz trenutka te ocene je Dolomitska izjava, ki naj OF v njenih notranjih odnosih prilagodi potrebam poveljnega mirnega, a revolucionarnega razvoja k socializmu. To je bil sporazum o zadrževanju prehoda k socialistični revoluciji na čas po vojni, obenem z vztrajanjem pri vojskovanju in enotnem političnem delu za končno zmago protiokupantske in antifašistične narodne revolucije.

Opozorjam na kratko izjavo Borisa Kidriča iz tega časa, ki osvetljuje njegovo razumevanje vprašanja, ali ni bil narodnoosvobodilni boj slovenskim komunistom samo sredstvo za uresničevanje njihovih revolucionarnih namer. Glasi se: »Proletariat Slovenije je storil slovenskemu narodu čudovito uslugo. Iz razrednih pobud izvirajočemu izdajstvu protiljudske reakcije je postavil nasproti svoj boj za slovensko narodno enotnost in uspel. Hkrati s tem pa je tudi samemu sebi olajšal svojo zgodovinsko pot.«

Najsi bo takšno videnje samega sebe ustrezno ali ne, za zgodovino je pomembno dejstvo, da sta v praksi OF in s tem v slovenski rezistenci, cilja obeh revolucij pomenila za komuniste in tudi za mnoge druge udeležence v tem gibanju, enoten in nerazdružljiv motiv za požrtvovalen in neodjenljiv boj. Realnost tega in takšnega boja pa je bila tisto, kar zgodovino določa in česar nobeno posamezno subjektivno videnje ne more spremeniti.

(nadaljevanje prihodnje)

Zahvala sodelavcem in mentorjem za sodelovanje na spominskem pohodu na Triglav

V imenu organizacijskega odbora 6. spominskega pohoda na Triglav je predsednik Franc Šmit razposlal več kot 80 sodelavcem, mentorjem in izvajalcem programov zahvalno pismo. Posebnega priznanja so bili deležni člani organizacijskega odbora, gorski reševalci, taborniki, teritorialci, zdravniška ekipa, novinarji ter izvajalci kulturnozabavnih programov, predvsem pa pokrovitelj Zavarovalnica ADRIATIC. V zahvali je rečeno, da je letošnji že šesti spominski pohod na slovenski simbol Triglav v celoti uspel, za kar gre zasluga vsem, ki so sodelovali v tej vseslovenski humani in domoljubni akciji, s katero so počastili tudi pomembne jubileje: 50-letnico ustanovitve OF, vstaje slovenskega naroda in ustanovitve

Cankarjevega bataljona v katerem so se borili gorenjski borci. V pismu je omenjeno pozitivno dejstvo, da se je tudi letošnji pohod zaključil brez sleherne nezgode kljub razmeroma visoki starosti pohodnikov – partizanov, od katerih je bil najstarejši osemminosemdesetletni Franc Šušteršič iz Zg. Pirniča. Iskrena zahvala je izrečena posebno izvajalcem kulturno-zabavnih programov, ki so se odrekli honorarju in s svojim nastopom še bolj povečali slavnostni pomen pohoda in sklepne prireditve na Pokljuki, ki se je udeležilo nad 2.500 obiskovalcev od blizu in daleč.

V partizanskem domu Vodiška planina vse več gostov

Za razliko od večine turističnih podjetij oziroma hotelov, kjer so bili v preteklosti najbolj zaželeni devizni gostje, so v Partizanskem domu Vodiška planina na Jelovici vseskozi dajali prednost in izrekli dobrodošlico domačim gostom.

Obiskali smo ta idilični planinski objekt le nekaj dni po zadnji vojni prepričani, da agresija JA ne bo dovolila nikomur letovanja v tem odmaknjenem gozdnem okolišču. Bilo pa jih je kljub negotovim časom prav v teh dneh kar devet! Zaradi negotovosti pa so kar kmalu zapustili dom in odhiteli v dolino. Vztrajali sta le sestre Angela Kokalj iz Domžal in Albina iz Ljubljane, z njima pa desetletni vnuk oziroma nečak Janez iz Jarš. Tudi v tistih hudih dneh se je tu in tam zgledal na požirek domačega in malico kakšen gobar ali izletnik. To pa je bilo v juliju tudi vse, čeprav so imeli v domu že zagotovljene rezervacije za cel mesec. Nesojene goste so privabljale nizke cene dnevne oskrbnine, predvsem pa okusna domača hrana, odlična postrežba in čudovita okolica. Posebnost letovanja

v domu so prijetni sprehodi po gozdnih poteh, nabiranje zelišč in gob in osvežitev, medtem ko v dolini pritiska vročina in je ljudem edino za ohlajitev v kakšnem jezeru ali bazenu. Angela in Albina še bolj pa mali virtuoz na violini Janez, ki njima in osebju doma krajša čas ob večernih urah z lepimi melodijami, ne morejo prehoviti dobrot, ki jim jih je pripravljala kuharica, hkrati pa tudi upravnica Anica Grzetič. Ona se razen tega z veseljem loti tudi vsakega dela; še molže domače kravice in peke kruha v lastni majhni pekarni doma. Njej v pomoč je prijazna strežnica Milka Gartner, ki skrbi tudi za pospravljanje in že priletni Gregor Smrekar, domski vzdrževalec in hišnik! Obe gostji nista mogli prehoviti ljubeznivega osebja. Albina, ki že deseto poletje letuje na Vodiški planini ima tudi za sluge, da je privabila sestro in še marsikoga.

Za avgust se je kljub temu, da so časi negotovi, za prvo desetdnevno izmenno prijavi 23 gostov, rezervacije za naslednje dekadde pa bodo očitno številčnejše kot lani.

JR

Izlet borcev, aktivistov in ostalih občanov po Gorenjski

Občinski odbor ZB NOV Domžale je organiziral enodnevni izlet po Gorenjski v soboto 3. avgusta 91.

Prijavljencev je bilo kar za tri avtobuse (128 udeležencev). Kar lepo število se nas je v dopoldanskih urah odpeljalo iz avtobusne postaje Domžale proti Begunjam na Gorenjskem.

Naš cilj je bil, da si ogledamo kraj, kjer so bili med drugo svetovno vojno postreljeni naši borci in simpatizerji NOB. Med nami so bili tudi svoji padlih oz. postreljenih, prižgali so jim svečke, položili cvetje in se poklonili z mislijo, da se kaj takega ne sme več zgoditi. Iz Drage smo se odpeljali z avto-

busi v Begunje, si ogledali zapore, kjer so trpeli in bili zverinsko mučeni zavedni Slovenci. Kar 632 zapornikov so rešili borci Kokrškega odreda. Kajti v tem kraju je bila izvršena ena največjih akcij slovenskega partizanstva.

Po ogledu zaporov smo obiskali znano gostilno »Pri Joževcu«, se okrepčali ter vožnjo nadaljevali v Žirovnico. Tu je bilo kosilo v znani gostilni »Prosnik«, po 120.00 din s kavico. Naj omenimo, da je bila postrežba hitra, vljudna in kosilo odlično pripravljeno za vse izletnike. Iz Žirovnice smo pot nadaljevali preko Bleda do Pokljuke, kjer je bila sklepna prireditev pri Sport hotelu, prijetna počastitev 50-letnice OF

in občinskega praznika Radoljice. Hkrati pa je bilo srečanje borcev in aktivistov Gorenjske in Slovenije. K temu so se priključili tudi Domžalski borci, aktivisti in ostali občani in skupno proslavili 6. spominski pohod partizanov in mladih pohodnikov na Triglav.

Prisluhnili smo kulturnemu programu: zapeli so pevci Partizanskega pevskega zbora, oktet LIP Bled, igrala je godba milice, nastopil je borec in udeleženec NOV znani »Joco« Danilo TURK, ki je skupno s borci 1944. leta odnesel slovensko zastavo na vrh Triglava.

Udeleženci te prireditve so s ploskanjem potrdili, da so še vedno zvesti idealom kot med NOV.

Po končani slovesnosti je bilo srečanje udeležencev ob vrču ku piva, silcem žganja in dobrem prigrizku.

Na posebni stojnici je nek domačin prodajal »domači gorenjski sir« katerega so kupovali tudi Domžalčani. Tako smo se zadovoljni poslovili od Pokljuke z mislijo, da se območje takih srečanj še udeleževali.

Za dobro vzdušje je poskrbel vodič Rajko Hafner.

Besedilo in slika: J. N.

Želijo si tovariškega stiska rok

V kmečki svet Razborja, ki leži severovzhodno od Šoštanja in severno od Plešivca in Uršlje gore, redkokdaj zaidejo izletniki. Številne kmečke domačije so bile še pred nedavnim oddaljene od prometnih cest. Ljudje so najbolj navezani na Slovenj Gradec, od koder je tri ure hoda. Od časa do časa jih obišče kakšen družbenopolitični delavec, da se na šestankih pogovore o novih gospodarskih in političnih dogodkih. Sestanke radi obiskujejo, saj

so željni novic, posebno radi pa razpravljajo o kmetijstvu in gozdarstvu.

Tudi tod so bile hude bitke v NOB; mnogo mož in fantov je dalo življenje za svobodo. Tistim, ki so se vrnili, so hvaležno stiskali roke, štiriindvajsetim padlim borcem, ki so izkrevneli na Razborju pa so postavili spomenik. Toda vse redkeje obiskujemo partizanske mame in svojece padlih borcev, da bi se z njimi pogovarjali o preteklosti in sedanjosti,

zlasti pa o življenju in napredku teh ljudi, ki so tako oddaljeni od kulturnih središč.

Zdaj je v teh krajih mirno. Tišina se razliva nad gozdovi in strmimi košeninami. Pred desetletji so tu regljale strojnice in pokale puške, čez dan in v nočnih urah pa so trkale na okna partizanske patrulje in se h kratkem počitku ustavljale brigade. Noben partizan ne bo pozabil gostoljubnosti radodarnih kmečkih mamic in starih očakov, ki so radovedno prisluškovali političnim uram čet in bataljonov na svojih skednjih. Tu in tam

se še dvigajo ruševine kmečkih domov. V njih ni več življenja.

Razborški kmet je danes delaven bolj kot kdaj prej. S prostovoljnim delom in lastnim denarjem ter seveda s pomočjo družbe so marsikaj zgradili, med drugim tudi avtomobilsko cesto in se z njo povezali s svetom. Skozi majhna okna kmečkih domačij pa se razliva prijeten sij električnih luči. Sto in sto elektromotorjev, najrazličnejši stroji in naprave so danes nenadomestljivi pripomočki hribovskemu kmetu.

Adolf Ankon

Od naših rednih dopisnikov:

225 življenj za svobodo

Črna na Koroškem in njena okolica sta prispevali velik delež k zmagi narodnoosvobodilnega boja. O tem nas poučijo podatki, ki smo jih prebrali v knjigi prof. dr. Milana Ževarta Po sledovih narodnoosvobodilne vojne v mariborskem okraju. S tega koroškega območja je med vojno žrtvovalo življenja 225 in od tega samo iz Črne 89 domačinov za našo svobodo. Njim v spomin so na trgu postavili dostojen spomenik, ki opozarja na njihovo upornost, junaštvo, hkrati pa na zmag nad okupatorjem.

Na tamkajšnjem pokopališču je skupno grobišče padlih borcev. Zraven je spomenik namenjen Henriku Zagerniku, organizatorju vstaje v Mežiški dolini, ki ga je nemški okupator že 20. aprila 1941 ustrelil na Gorenjskem. Na njihovem gasilskem domu so odkrili spominsko ploščo petim padlim gasilcem – partizanom. Na poslopju pošte je še eno spominsko obeležje, ki opozarja na dva padla borca iz patrole 1. štajerskega bataljona, kateri pripadniki so prišli v Črno 11. avgusta 1942 in bili izdani.

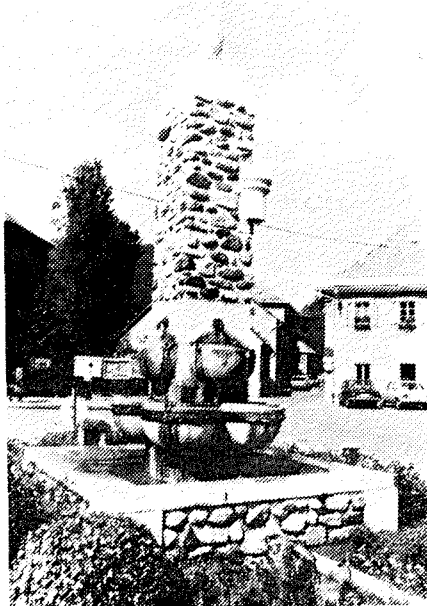
Razvoj narodnoosvobodilnega boja na Koroškem je nemškemu okupatorju preprečil, da bi mogel izpolniti vseh svojih načrtov. Poleg drugih partizanskih enot, ki so se tod zadrževale, sta mu na območju Črne povzročale ne-le največ težav, ampak kdaj pa kdaj še kako mešali štrne pri uresničevanju njegovih zamisli

enoti Slandrove brigade in Vzhodno-koroškega odreda.

Tako so borci prve enote iz 3. bataljona v noči od 21. na 22. januar 1944 izvedli na tamkajšnjo postojanko demonstrativni napad, 30. julija istega leta pa je 1. bataljon Vzhodno-koroškega odreda napadel nemško okupatorsko postojanko, v kateri je tedaj bilo okoli 300 vojakov in ki so bili oboroženi še s težkim orožjem. Borci enote so se vgnezdili v bližini sovražnikovih bunkerjev in blokirali Črno še ves naslednji dan, do 1. avgusta 1944. leta.

Tedaj je minerski vod Vzhodno-koroškega odreda porušil na cesti Črna-Mežica železniški most. Poleg tega so požgali vse lesene mostove na cesti Črna-Javorje in zelo poškodovali ceste. V tem času, ko je 3. bataljon te enote varoval dohode ob cesti proti Koprivni in Bistri, je porušil šest mostov in tudi onesposobil cesto na tej relaciji.

Nemški okupator je v Črno in na njeno območje poslal močne vojaške okrepitve. Ko so za to zvedeli z Vzhodno-koroškim odredom, so iz 1. in 3. bataljona 18. avgusta 1944 postavili okrog Črne zasede ter tako zaprli vse dostope v Bistrico in Koprivno. Medtem je 2. bataljon iste enote na planinah Olšave in Pece varoval hrbet enotam pred Črno. Že naslednji dan so borci odbili sovražnikovo kolono, ki se je nameravala prebiti iz

Spomenik v Črni

Črne v Koprivno. Okupatorska enota je poskušala z novim napadom in tudi tokrat so jo odbili. Ob tem spopadu so borci uničili nemški tank. 3. bataljon Vzhodnokoroškega odreda je v Pristavi pri Črni udaril v hrbet nemški koloni in jim uničil vso komoro. Tedaj so Nemci napadli položaje te enote, ki pa se je pravočasno umaknila.

Boji še vedno niso bili končani. Tako je bil 1. bataljon na položajih pred Črno tistega dne še do dveh popoldne. Potem, ko se je nemška kolona umikala izpod Pece je bil ogrožen njegov hrbet, zato se

je umaknil nazaj proti Koprivni in v kraju proti večeru znova odbil nemško kolono, ki se je morala proti večeru vrniti v Črno. Potem, ko so se iz Železne Kaple pričele pomikati nove in močne sovražne kolone proti Koprivni, kot pomoč nemškim enotam v Črni, se je 1. bataljon umaknil na greben Koprivne – Bistra. 3. bataljon je zavaroval prehode na področju Bela peč – Bistra. Boji so trajali do 21. avgusta.

Nemški okupator je iz Celovca v Črno poslal nove enote, ki so takoj pričele s spopadi in so se prebile v Logarsko dolino. Toda, ko so se vračale, so jih borci napadli v Bistri. Šele 24. avgusta so se boji končali. Takrat je Vzhodnokoroški odred dosegel velik uspeh. Tedaj je v bojih okoli Črne sodeloval še zavezniški major, le-ta je s sporočili svoje nadrejene seznanil z dejanskim stanjem o tem, kako potekajo boji. Bržkone je na tej osnovi Aleksander, ki je bil tedaj komandant zavezniških sil v Italiji, Vzhodnokoroškemu odredu v bojih okoli Črne izrekel posebno zahvalo.

V teh bojih naj bi takrat imeli Nemci okoli 100 mrtvih in 50 do 60 ranjenih. Po drugih virih pa naj bi padlo na okupatorjevi strani več kot 300 mož, medtem ko so med borci našli le 3 ranjene in 5 pogrešanih.

Vzhodnokoroški odred, in sicer 2. bataljon, je v noči 27. na 28. avgust 1944 demonstrativno napadel postojanko v Črni. Napad je bil povezan z ofenzivo enot 4. operativne cone v Zgornji Savinjski dolini. Nemce so v Črni napadle še enote 14. divizije in sicer 5. maja 1945 – drugega dne je bila Črna osvobodjena.

Drago Miklavc

Vilenica 1991

»Čutim sramoto zaradi nemoči«

Pod senco bližnje vojne ima pesnik v tem ubožnem času na voljo le – besedo

»Čutim sramoto zaradi nemoči«, je rekel eden od udeležencev letošnjega mednarodnega pisateljskega srečanja Vilenica 91, madžarski pisatelj Peter Esterházy in v te besede strnil nekakšno splošno vzdruženje tokratne Vilenice. Nič namreč ni tako eteričnega in tako svetega v poeziji, da bi lahko ostala samozadovoljno v osami tačas, ko se v tem in še posebno tem našem, tako bližnjem, svetu go-dijo civilizacije konca 20. stoletja nevedne reči. Vse je bilo v znamenju samospraševanja in mnogih odgovorov, da postane beseda pesmi odmev v gluho lozo, kadar človek in tisto, kar je v njem človeškega, prestopi rob in funkcioni-ra le še kot žival. In takrat

nastopi za ves humanistični svet ter z njim za pesnika tisti ubožni čas, o katerem je nek-daj govoril strašansko občutljivi Hölderlin in so si njegovi

jino: »Vse je pesem«, pravi ta naš klasik in sodobnik hkrati, »to je svoboda, tista strašna svoboda, ko stopiš za nevidne zidove, povečane človeške

ko ni mogoče zaščititi (kot je dejal na primer hrvaški pesnik in prevajalec Luko Palje-tak), vsega lepega in človeškega.

Seveda je bila Vilenica 1991 tudi nekakšen barometer evropske sočasne senzite-te in tako se je zdelo, da so v glavnem prišli na srečanje tisti, ki so še posebno tangirani s to ubožnostjo časa. Ni pa bilo pesnikov in pisateljev iz zahodnega sveta – deloma iz preproste bojazni, da je tu pri nas fizično prenevarno v teh dneh, deloma pa tudi iz nagi-bov, ki so v zvezi z letošnjo temo – nekako jim ni bilo do besedovanja, in druženja v senci bomb in požganih trupel.

B. Ž. J.

Vsaka vojna je norost

Tako so zapisali zbrani pisatelji in pesniki v apelu za mir na Hrvaškem, ki so ga tudi javno prebrali na zaključnem večeru v jami Vilenici in ga tudi vsi podpisali.

vprašanje vzeli za moto letoš-njega literarnega razpravljanja literati vileniških srečanj. Seveda pa so njihova razmišljanja segla od mikro kozmo-sa lastne duše in misli, pa do kosovske, v makro kozmos zazrte misli, ki tako gladko in domače lega v kraško pokra-

zavesti, ki se razmika v groz-no ogromnost.«

Mnogi med pesniki, ki so ob dneh prireditve brali svoje pesmi in odlomke proze, so izračunali, na različne načine, v različnih strofah ali pa tudi v »razsutih besedah«, stisko umetniške besede, ki ji čas,

Udejanjanje vileniških obljub:

Izšla je knjiga poezij Thomasa Venclove

Tudi letos, kot je sicer pripomnil Veno Taufer – s finančnimi težavami, je izšla knjiga poezije lanskega mednarodnega nagrajenca Vilenice 1990 – Tomasa Venclove, kakor so že prejšnja leta izšle knjige nagrajencev Vilenice Petra Esterházyja, Petra Handkeja in Fulvia Tomizze. To v teh, za kulturo ne prav rožnatih časih vendarle pomeni, da z veliko osebnega angažiranja organi-zatorjev Vilenice nekateri dogovorjeni projekti kljub vsemu stopajo v življenje in tako slovensko bralstvo boga-tijo s prevodi del, ki so visoke literarne vrednosti in izjem-nih človeških sporočil, pa jih doslej ni, razen ozkega kroga poznavalcev, poznalo kaj dosti Slovencev.

Še slovenska literatura v tujih jezikih

Ob srečanju v Vilenici so na tiskovni konferenci v Lipici predstavili Novo revijo v angleščini (The Case of Slovenia) in novo vsebino (ter podobo) Le livre Slovene.

Letošnja nagrada Zbigniewu Herbertu

Svetu je treba več sanjačev

Poljski pesnik Zbigniew Herbert je bil rojen leta 1924 v Lvovu in preživel mladost na ukra-jinskem obrobju takratne Poljske. Po vojni je končal troje študijev: likovno akademijo, pravo in filozofijo, preživljal pa se je z najrazličnejšimi deli, med drugim je delal v neki zadrugi, kjer so izdelovali papirnate vrečke, škatle in igrače. . . . Njegov rojak Adam Michnik (znani disident in eden najbolj izpostavljenih borcev poljske pomladi) je o Herbertu govoril kot o velikem poljskem pesniku, ki je skozi svoje pesmi že večkrat odgovoril na Hölderlinovo vprašanje o pesniku v ubožnem času, ki je varuh nacionalnega spomina in tradicije, pa tudi nadaljevalec evropske tradicije nasploh, ko ostaja zvest bistvenim človeškim vredno-tam, tudi zaupanju, kljub še tako nezaupljivim in zaupanja nevednih časih, ki jih je dal skozi.

Njegova filozofija je filozofija samote, pa tudi filozofija poljske skupnosti. Kot človek se je raje odločil za življenje na robu kot za tlako režimu. Na Poljskem je veljal v najtežjih časih za primer neupogljivosti, od leta 1981 sem pa tudi vzor in pogum drugim. Glavni junak nje-gove poezije je gospod Cogito (lat. Misel). To je človek, ki ima sicer veliko življenjskih težav in ne pozna vseh odgovorov na vse življenjske probleme. Njegova etika je sicer relativna, vendar aktivna in jo je treba (tako meni njegov poljski kolega) jemati absolutno.

Herbertov gospod Cogito, so o njegovi po-eziji menili poznavalci (prevajalci, pesniki in prijatelji), se bori proti vsakršni obliki domina-cije. Misel ruskega carja Aleksandra, ki je o Poljakih grdo govoril, češ da so sanjači, pa zavrača Herbert s parafrazo, da svet potrebuje več sanjačev!

B. Ž. J.

Zbigniew Herbert

Fortinbrasova žalostinka

za M. C.

Zdaj ko sva ostala sama princ se lahko pogovori-va kot mož z možem
čeprav ležiš na stopnicah in vidiš toliko kot mrtva mravlja
torej črno sonce z zlomljenimi žarki
Nikoli nisem mogel brez smehljaja misliti na tvoje roke
in ko zdaj ležijo na kamnu kot razdrta gnezda
so prav tako brez močne kot poprej Prav to je konec
Roki ležita zase in meč je zase Zase glava
in nogi viteza v mehkih copatih

Pogreb boš imel vojaški čeprav nisi bil vojak
to je edini obred na katerega se malo spoznam
Ne bo sveč in petja zažigalne vrvice bodo in grom
žalni trak se bo vlekel po tlaku čelade podkovani čevlji
artiljerijski konji bobnanje bobnanje nič lepega vem
to bodo moji manevri preden prevzamem oblast
mesto je treba zgrabit za grlo in ga malo pretresti

(odlomek)

Gospod Cogito – vrnitev

1

Gospod Cogito
se hoče vrniti
v kamnito naročje
domovine

Odločitev je usodna
hudo mu bo še žal

a res ne more več
prenašati družabnih fraz
– comment allez – vous
– wie geht's
– how are you

navidez preprosta vprašanja
zahtevajo premišljen odgovor

Gospod Cogito trga
ovoje priljudne ravnodušnosti

ne veruje več v napredek
ukvarja se s svojo rano

izobilje v izložbah
mu na moč preseda

navezal se je le
na steber v dvorskem slogu
cerkev San Clemente
portret neke gospe
še neprebrano knjigo
in nekaj drobnarij

in zdaj se vrača

že vidi
mejo
preorano polje

morilske strelske stolpe
gosto grmovje žice

brežšumna
oklepna vrata
počasi se za njim zapro

in že
je
sam
v zakladnici
vseh nesreč

2

čemu se torej vrača
sprašujejo prijatelji
iz boljšega sveta

lahko bi tu ostal
se nekako ustalil

rano bi zaupal
kemičnim čistilec
jo odložil v čakalnici
velikih letališč

čemu se torej vrača
– v vodo otroštva
– v splet korenin
– v objem spomina
– v roko obraz
sežganih na različnih časa

na videz preprosta vprašanja
zahtevajo premišljen odgovor

morda se Gospod Cogito vrača
da bi dal odgovor

na šepet strahu
na nemogočo srečo
na nenaden udar
na smrtonosno vprašanje

Rolandas Rastauskas

Nekaj besed z litovskim pesnikom in dramatikom

V vileniških dneh je večkrat nastopil s svojimi pesmimi in tako mnogim med nami prvič predstavil zven litovske govori-ce. Žuboreče, pojoče je slišati ta jezik in prav sram nas je lahko, da ga začenjamo spoznavati šele zdaj, ko so v svetu tudi formalno priznane Litva, Latvija in Estonija.

»Še posebno pa bi moralo biti sram Zahod in tudi Zdru-žene države, ki so z Jaltsko po-godbo storile toliko krivice pri-baltskim deželam,« me je do-polnil pesnik v prijaznem pogo-voru, ki sva ga opravila sredi zidovja kraškega Štanjela.

Ste zdaj sproščeni, ste že do-jeli novo dogajanje in svo-bodo?

»Ne še povsem. Morate ve-deti, da pri nas nihče ni mogel v vseh teh letih nikamor poto-vati, se pravi, nikamor iz drža-ve. Le, če si bil član kakšne delegacije z državnim žegnom ali pa, če si užival posebno za-upanje uradne politike. Takih pa je bilo pri nas malo.

Ste pesnik in tudi dramatik. Veliko objavljate? So veliko igrali vaše drame? S kakšnim temeljnim problemom se sploh ukvarjate v vaši dramatik?

»Objavili so mi šele dve pes-niški zbirki in še to zdaj, v času odjuge. Prej pa celih deset let ni smela iziti niti vrstica izpod mojega peresa. V političnih glavah sem veljal za disidenta in nevarnega z idejami, ki sem jih razpredal v svojem delu.

Na vaše podvprašanje lahko odgovorim, da moja dramska dela prav tako igrajo šele v zad-njem času, ukvarjam pa se v njih predvsem z vprašanjem svobode posameznika in vprašanjem odnosa posameznika do svobode.«

Kaj pa počnete za življenje, s čim se preživljate?

»Učim. Na univerzi v Klaj-pedi, mestu na obali Baltika.« (op. nov. naj spomnimo bralce, da se je v tem mestu rodil lan-ski vileniški nagrajenec Tomas Venclova.) Zgodovina književ-nosti je moj predmet.«

Sami ste že za silo prebili nekdanjo blokado zavračanja in bojkotiranja objave vaših del. Se je ali se še godi podob-no tudi drugim mlajšim av-torjem?

»Star sem šestintrideset let in sodim v našo tako imenovano izgubljeno generacijo, ki šele zdaj prihaja na dnevno svetlo-

Rolandas Rastauskas

ERGO SUM

Bolan sem
Mati me nič več ne razume
Niti obleke niti soba
Me ne spustijo več noter

Vlažna je grenka
Je začasna prestolnica
In luskine ji odpadajo

Nebo mi gori
in ogljeni

Preden izginem komu še lahko pišem?
Žabji kraljici
Ali Jagielli?

S katerim truplom naj se potolažim?
S katerim litovskim pesnikom?
A?

Bolijo me sklepi
Cvetovi
V mraku
so alabastrno beli

Bolan sem

Takole pa je videti zapis prve kitice v litovskem jeziku:

Sergu
Manęs nebesupranta motina
Neįsileidžia drabužiai
Ir kambarys

bo. Menim pa, da so še mlajši od nas, že nove generacije gle-de vsega tega manj obremenje-ne od nas in bodo lažje živele v novem času. Zdaj, ko sem doživel, da so izdali dve moji knjigi, si prizadevam, da bi svoje prve izdaje doživeli še tri-je dobri litovski avtorji.«

Se literati znajdejo tudi v vr-stah nove politike?

»Da, seveda se. Vzemiva na primer znanega publicista Val-demarasa Katkusa (tudi ta je iz moje izgubljene generacije), zdaj je postal pomočnik mini-stra za zunanje zadeve, med-tem ko je naš najboljši prevaja-lec nemške literature in literat Antanas Gailius pravkar postal veleposlanik v Nemčiji.«

Kako pa je kaj s prisotnostjo žensk v litovski literaturi?

»Dobro vprašanje. Zanimivo je, da imamo zlasti med pisate-ljicami proze nekaj posebno odličnih imen, kot sta na pri-mer Jurga Ivanaskaite in Lita Čepaite.«

Rolandas Rastauskas se je rodil v Vilniusu, kjer je leta 1978 tudi diplomiral. Njegova igra Tekmujoči papirnati zmaj, ki so jo edino uprizorili še v le-tu 1972 v mladinskem gledališ-ču v Vilniusu, je razburila jav-nost. Doslej je napisal pesniško zbirko Albumas, dramo Tal-mantas Žuvedra, komedijo Bermudu trikampus in prevedel vrsto del iz poljščine, angleščine ter slovenščine.

Podpisali pogodbi o sodelovanju:

S pisateljskima združenjema iz Marburga (an der Laan) in Estonije so predstavniki Društva slovenskih pisateljev podpisali pogodbo o sodelovanju, ki naj poleg konkretnih akcij pomenita tudi simbolično povezanost, kot je lepo oblikoval svojo misel estonski literat gospod Alton.

Iz nove knjige našega znanega črnogledega humorista Olega Križanovskega-Igorja

Od partizanščine k otroštvu

Dnevi so mi tekli v strežbi z gostom; kadar je bilo preveč dela, mi je priskočil na pomoč gospodar. Pred pomladjo so neke noči iz gostov prišli v bližino kavarne volkovi in raztrgali nekaj ovac in osla. Zaradi tega so najbolj previdni gostje odhajali domov že o mraku, le nekaj je bilo takšnih, ki so kljub temu ostajali tudi čez noč. Tedaj sem tudi spoznaval, kakšna je razlika med kavarno pri nas in v teh krajih. Za te bi bil bolj utemeljen naziv kar gostilna, čeprav jo domačini imenujejo »kafana«.

Vedno pogosteje me je s pomočjo zvonca klicala Fata, vse bolj se mi je zdela zahtevna. Največkrat sem jo moral obračati ali premestiti po postelji. Ponekod po telesu je zaradi ležanja že imela velike rdeče lise, ki sem jih moral mazati z nečim, kar ji je priporočil sam hodža. Takrat so se ji oči posebno svetile in tudi roko je znala stegniti na pravo mesto.

Nekega dne sem poslušal goste, ki so se rezali in omenjali »Slovenca«, ki streže zavaljeni, toda še vedno nevarni Fati. Gospodar se je kisló nasmihal, jaz pa sem se izgovarjal, da nerad poslušam take nespodobne namige, ker sem do Fate pošten in uslužen. Pa me je potolažilo, češ da takšne šale v teh krajih spadajo v vsakdanjost in da je veliko bolje, če tako kvantajo, kot če bi politizirali. Če bi, bi lahko slislal kdo nepoklican, nesrečnež, ki je kaj zinil čez oblast, pa bi se znašel za zidovi, kjer jetnikom strežejo le z vodo in starim kruhom...

Na dvorišču, kjer sem velikokrat postajal in od tam prinašal drva, sem poslušal muzina, ko je klical vernike k molitvi, in se spominjal Fuade. Ne brez očitkov vesti, saj sem jo zapustil nekako tako, kot naredi tat. Prav tako sem se pogosto spominjal opojnosti njene ljubezni, s katero me je nekako razvadila. Zdaj, ko je nimam ob sebi, se tešim s samozadovoljevanjem, ki pa je kaj klavrn nadomestek za ljubezen. Velikokrat sem razmišljal o tem, da me, dokler nisem spoznal Fuade, nihče ni imel tako iskreno rad. Nihče se mi ni z vsem telesom in mislimi predajal iz dneva v dan, iz noči v noč. Večkrat me je imelo, da bi stekel na železniško postajo in se odpeljal nazaj k njej, čeprav sem jo pozabil vprašati za naslov. A bi jo že nekako našel, če bi se odločil za vrnitev...

Iz gostilne me je klical gospodar in me opomnil, naj v peč namečem drva, sicer bo ogenj ugasnil. Peč je goltala drva kot nenasičen zmaj, prav tako tista, ki je ogrevala Fatino kamro. Povrh je bilo pogosto treba iz obeh peči odstranjovati pepel. Tako sem bil vse dneve in še večino noči zaposlen, da so me zvečer pošteno bolele noge.

Že dva meseca sem bil v Konjicu, ko je spomladansko sonce le začelo glodati sneg, najprej okoli mesteca, zatem pa tudi po pobočjih v okolici. Takoj zatem so se gozdovi odeli v zelenje, tudi na sadnem drevju so pognali listi. Jaz pa sem bil nekakšen steber kavarne, najpomembnejši človek, ki dela vse in skrbi za vse. Denarja sem prvič imel dovolj in se mi do Dubrovnik ne bi bilo treba skrivati pred sprevodniki. Računal sem in ugotavljal, da bi si za silo morda lahko plačal tudi vožnjo do Afrike. Koliko stane, pa nisem imel pojma. Prav tako se mi še sanjalo ni, da bi moral imeti potni list. Obmejna služba ne pušča ljudi na ladje, ki vozijo v tujino, kar tako, kot bi sedel na kak medkrajevni avtobus ali vlak znotraj države.

Z gospodarjem sva si bila vsak dan bolj v prijateljskih odnosih. Opazil je, da sem vesten, priden, podjeten in za dobro delo me je ves čas tudi dobro plačeval. Povrh sem stregel še njegovi ženi, ki se je močno navežala name. Nič več ni kazala zadrege, ko mi je božala tička in se na vse mogoče načine trudila, da bi ostal napihnen. Zdaj sem že poznal korake vsakogar v hiši, zato sem vedno lahko še pravočasno zaigral vlogo spodobneža, kadar sem zaslišal, da prihaja gospodar.

Nekega dne se je ustavil v kavarni neznanec in začel pripovedovati, kam vse ga je že po belem svetu zaneslo življenje. Med drugim, da je prehodil tudi velik del francoske severne Afrike. Seveda je razvnel mojo radovednost, tako da sem se precej dolgo sukal okoli njega ter poslušal njegovo zanimivo pripoved. Kot sezonski delavec je delal v raznih krajih, počutil se je izjemno dobro in tudi imenitno zaslužil. Povrh bi se lahko tudi ože-

nil z nekim dekletom iz ugledne družine ter za stalno ostal tam. Pa se je zapletlo, ker ni imel dovoljenja za bivanje in delo po francoskih predpisih, zato ga je zgrabila policija in ga vtaknila za rešetke, nato pa izgnala, do meje so ga seveda spremljali orožniki. Navdušen nad življenjem v Afriki seveda ne bo zlepa odnehal, skušal se bo vrniti tja, če se bo le dalo. Dejal je, da bo v bližnji prihodnosti kar brez potrebnih papirjev odpotoval v Francijo in se tam prijavil v tujsko legijo, takim pa ne gledajo pod prste in jih ne pošiljajo prisilno v domačo državo. Po nekaj letih službovanja dobi državljanstvo in se naseliš, kjer te je volja, on da si bo izbral Maroko.

Poslušal sem ga z odprtimi usti in se morda prvič zameril lastniku, ker nisem imel časa delati tako, kot sem navadno. Ta človek je bil prvi, s katerim sem se lahko pogovarjal o obljubljeni deželi Afriki, po kateri sem tako hrepenel. Zato sem mu prinašal na mizo vse, do česar sem prišel, plačeval pa sem iz svojega zaslužka.

Zanimalo me je tudi, kako je sploh odpotoval v severno Afriko, mimogrede sem mu priznal, da tudi mene vleče tja in da nimam druge možnosti, kot da se skrivaj, kot slepi potnik vkrcam na kako ladjo. Možakar se je začel smejeti, povedal mi je, da se je tudi on odpeljal čez morje kot slepi potnik brez cvenka v žepu.

Dal mi je tudi nekaj koristnih nasvetov. Najprej moraš v kakem večjem pristanišču ugotoviti, kdaj in kam so namenjene tamkaj zasidrane ladje. Ko najdeš pravišno, se moraš skrivaj splaziti nanjo in se nekje skriti, tam moraš biti tiho kot miš. Zato moraš imeti s seboj nekaj hrane in pijače. Potem ladja odrine na odprto morje. Če je le mogoče, ostaneš skrit, če te najdejo, pa se pač moraš znajti, kakor veš in znaš. Posadke na ladjah pod zastavo raznih držav gledajo na slepe potnike različno. Najbolj hudičevi da so Grki, ki so že nekajkrat na odprtem morju zmetali slepe potnike v vodo in se tako zavarovali pred ne ljubim zapletu s policijo, ki je večkrat dolžila mornarje, da so sprejeli na krov kakega tolovaja.

Nazadnje mi je pomežiknil in me s tem opogumil, da bom prišel na cilj, če bom le zadosti prekanjen, vztrajen in potrpežljiv. Tedaj so prišli v kavarno neki novi gostje, moral sem jim postreči, zaradi česar se nisva več utegnila pogovarjati. Povrh me je še poklicala Fata, da bi ji nekaj prinesel. Ko sem se vrnil, pa zanimivega možaka, svetovnega popotnika, ni bilo več v kavarni. Kmalu zatem me je poklical na pogovor še gospodar in me opomnil, da ne vidi rad, če se pogovarjam ali celo družim s takimi ljudmi, kot je bil ta. Saj ga pozna kot slab denar, že nekajkrat je imel opravka z orožniki, poznajo ga kot delomrzneža, lenuha, potepuha in zmikavta...

Nikoli nisem ugotavljal, ali je na tem kaj resnice ali pa mu očitajo take pregrehe le zato, ker je pač drugačen od drugih in ker je kot tak zagrizen sovražnik vsakovrstnih oblik dela, življenje pa ga neusmiljeno premetava semtertja. Vendar sem od njega zvedel marsikaj koristnega, kar je dalo mojim načrtom nov zagon. Sklenil sem, da moja barka ne bo več dolgo zasidrana v Konjicu. Toda kolikor bolj se je bližal dan mojega odhoda, toliko bolj sem spoznaval, da sem se v tem kratkem času, kolikor sem živel tam, navezal na sam kraj in na domačine, med drugim tudi na gostilničarja Sulja in njegovo nesrečno bolno ženo, ki je iskala uteho pri meni, pri mojem deškem telesu, tako lačnemu ljubkovanju.

Končno sem se odločil. Nekega večera sem ogovoril lastnika in mu dejal, da naslednjega dne zjutraj odpotujem proti Dubrovniku, kakor sem mu že povedal ob prihodu, saj si nadvse želim morja. Ni bil ravno vesel zaradi moje odločitve, vendar se mu je zdelo lepo, da sem mu povedal. Lahko bi jo namreč popihal brez slovesa in še kaj bi odšlo z menoj, kar ni bilo nikoli moje. Zahvalil se mi je, in primaknil le malo manj kot celo mesečno plačo, s tem pa poplačal, tudi s tem pa poplačal tudi mojo poštenost z gosti. Res sem vedno vzel le »bakšiš«, če so mi ga stisnili v roko; to je bilo v teh krajih že stoletja v navadi.

Prisrčno sem se poslovil tudi od Fate, ki so ji solze lile na mojo roko, tisto, ki jo je rada čutila na svojem razbolelem telesu. Tudi meni se je močno smilila, vedel sem, da jo bo kmalu pobralo in da je nikoli več ne bom videl.

Naslednje jutro sem odkorakal na železniško postajo. Dan je bil tak, kot bi ga naslikal: nebo brez oblaka, sonce je prijetno grelo, ni pa bilo soparno. Prav kakor se spodbi za maj, menda najlepši mesec v letu. Gospodar me je pospremil do postaje, spotoma mi je dejal, da lahko pridem k njemu vedno, kadar bo le priložnost in da so zame vrata njegovega doma vedno odprta.

Kupil sem vozovnico do Dubrovnik in kmalu je prisopihal vlak iz Sarajeva. Predno sem vstopil, sva se z gospodarjem poljubila na obe lici in se tako poslovila.

Med vožnjo, ko je vlak brzel po globoki soteski, mimo slikovitih gora, močno podobnih tistim iz filmov o divjem Zahodu, sem si prvič mirno ogledoval pokrajino. Na potovanju od Ljubljane do Konjice sem namreč ves čas moral oprezovati okoli sebe kot lisica, da me kakšen sprevodnik ne razkrinka in me vrže iz vlaka ali celo izroči žandarjem.

Hribi so postajali vedno nižji, reka, ki je tekla ob železnici, pa vedno širša, tudi sonce je grelo bolj in bolj. Sklepal sem, da se približujemo morju. Sprevodniku sem to pot možko pokazal vozovnico, ki jo je preščipnil in mi jo vrnil, potem pa se je vlak ustavil. Na neki postaji so ga razstavili na dva dela, a se meni ni bilo treba presesti. Zopet smo se odpeljali, lokomotiva je sople po vzpetinah kot stari Meho, ko je hodil k Fati v prvo nadstropje, nekje spodaj pa je bilo videti veliko zamočvirjeno dolino. Pozno popoldne je vlak pripeljal v Dubrovnik, jaz pa sem že nekaj prej lahko opazoval širo morško ravan, po kateri so plule ladje. Ko pa sem izstopil, sem lahko občudoval palme in druge rastline, kakršne rastejo v toplih krajih in se počutil, kot bi že bil v deželi sanj – Afriki. Še bolj pa sem bil srečen, ko sem si na stojnici prav poceni kupil nekaj južnega sadja.

Kaj kmalu sem ugotovil, da je tukaj moj zimski plašč odveč in se ga zato sklenil znebiti. Če bi ga prodal, sem razmišljal, bi mi denar gotovo prišel prav, denarja namreč ni nikoli preveč. S postaje sem jo mahnil v mesto, ki sem si ga bolj površno ogledal. Zanimalo me je pristanišče, v katerem pa se je zibalo le nekaj trabakul in jadrnic; pripeljala je tudi neka manjša ladja z nekaj potniki. Spoznal sem, da v tem pristanišču večje ladje ne pristajajo in da mora biti nekje v okolici še kakšno večje. Mimoidočega sem vprašal in povedal mi je, da ima Dubrovnik svoje tovarno pristanišče dobro uro proč, proti Gružu, v zalivu Rijeke Dubrovačke. Spraševati pa me je začel tudi on – kdo sem, od kod prihajam. Najbrž vzbujam pozornost, ker sem preveč obleden, sem pomislil. Res je bilo videti, kot če bi po saharsem pesku korakal Eskim v kožuho... Nemudoma sem mu navrgel, da bi prodal plašč. Povedal pa sem mu tudi, da sem bil čez zimo v Konjicu strežaj in to v kavarni znanega Sulje.

Možakar se je za plašč zanimal in mi zanj ponudil le tri »banke«, tri deseta, kar pa je bilo veliko premalo glede na njegovo vrednost. Se je pač pokazal kot pravi potomec znanih dubrovniških trgovcev, ki so se s prebrisanostjo preživljali stoletja. Udarila sva si v dlani, kot se spodobi pri takih kupcijah, nato pa je moj plašč zamenjal lastnika.

Zdaj sem veliko lažji korakal proti trgovskemu pristanu. Že od daleč sem zagledal v ozkem zalivu več zasidranih ladij, nad pomoli so štrleli kvišku velikanski jerjavi in tudi železnica je bila speljana z glavne proge prav do morja. Občudoval sem za moje pojme ogromne trebušaste ladje, kakršnih prej še nikoli nisem videl. Lenó so se pozibavale na valovih, priklenjene na priveze z debelimi vrvmi. Sicer je po pristanišču le tu in tam kakšen delavec porival vagonček po ozkotirni železnici, nekaj starčkov pa je vztrajno namakalo trnke v kalni vodi. Na pomol je pritekla gruča fantalinov in s seboj vlekla na vrvice privezanega kužka, ki se je zaman otepal. Zagledali so me. Obstopili so me in se brez zadrege začeli pogovarjati z menoj, kot bi se že dolgo poznali. Pomislil sem, kako smo pri nas veliko bolj zaprti vase. Po nekaj stavih so me tudi že odkrito vprašali, če imam kaj cigaret ali vsaj tobaka. Postregel sem jim s svojo skromno zalogo, prižgal enemu, ta je dal ognja drugemu in kmalu sem ugotovil, da vsi kadijo kot Turki. In to vsi, moji vrstniki in tudi mlajši, še kratkohačniki.

Mene pa so seveda najbolj zanimala ladje, s katerimi bi kar najhitreje prišel v čudežev polno Afriko. Začel sem jih previdno spraševati,

Oleg Križanovski MLADOST ČRNOGLEDEGA HUMORISTA

vati, kdaj in kam katera odpluje. Vse so vedeli, njihovi očetje so namreč bili pristaniški delavci. Neki fantič pa se je pohvalil, da ima brata, ki je v teh zadevah strokovnjak. Skočil je ponj in se hitro vrnil v spremstvu dolgina, kot sem presodil, mogoč let, le da je bil vsaj za glavo višji od mene. Zgovoren pa je bil ravno tako kot njegov mlajši brat.

Dolgin mi je zvito pomežiknil in me povabil stran od gruče, da bi bila sama. Da mularija ne bi raztrobila in da ne bi prišlo na ušesa nepoklicanim, je rekel. To mi je bilo všeč, sicer pa sem se spomnil nasvetov tistega vandrovca iz Konjice. Potem mi je dolgin zaupal, da se je tudi sam že dvakrat vkrcal na ladjo kot slepi potnik, pa je žal vsakič imel smolo, da so ga odkrili pred izplutjem in ga spodili oziroma izročili žandarjem. Zatorej, dokler ladja ne odrine, bodi tiho kot miš, prenašaj lakoto, žejo in vse druge tegobe neizprosnega mirovanja, potem pa, kakor veš in znaš... Ponudil se mi je tudi, da odrine na potovanje skupaj z menoj, ker se zaveda, da bo doma le preganjal dolgčas in zaman iskal kako zaposlitev, saj je brezposelnost naravnost grozotna.

Nisem mogel verjeti, da sem imel tako srečo, brž sem privolil. Po prašni in razdrapani cesti sva šla mimo tovarnega pristanišča nazaj v mesto, da bi si v kakšni trgovini nakupila nekaj hrane za zalogo na potovanju. Res sva v nekem kotu našla nekaj trgovini podobnega, in nakupila več štruc kruha, ribjih konzerv, nekaj salame ter dve ali tri steklenice nekakšnega sadnega soka. Vse sem plačal jaz. Zase sem kupil le cigarete in vžigalice, za otroke, ki so mi pomagali, pa malo bombonov in čokoladic. Zdaj so bili sploh ustrežljivi, povedali so še veliko drugih koristnih podrobnosti, tudi o ladjah, ki bodo v kratkem odplule.

Nama se je iz razumljivih razlogov mudilo. Vsako nepotrebno postopanje po pristanišču bi lahko prišlo v oko postave in z najinim potovanjem ne bi bilo nič.

Neka ladja je bila menda že natovorjena z rudo in lesom, vsaj tako je povedal eden izmed fantičev. S sopotnikom sva si bila takoj enotna, da se bova nocoj poskusila prikristi nanjo. Nisva vedela, kam je namenjena, a sva menila, da se bova že kako znašla in doplula do svojega cilja – Afrike. Le to sva vedela, da je ladja grška; potem, kako so Grki neprizanesljivi s slepimi potniki, mi je bilo znano, toda upal sem, da so takšne in podobne govorice pretirane. Da mečejo v morje slepe potnike, sem sicer verjel, toda mislil sem si, da le odrasle, nama, ki sva mladoletna, se naj to ne bi zgodilo.

Na ladji sva bila pripravljena čakati dan, dva ali tri. Vedela sva tudi, da bolj, ko se bliža dan izplutja, bolj so mornarji pozorni na možne slepe potnike. S potrpežljivostjo sva hotela doseči cilj, saj sva ugotovila, da zdaj mornarji kje v podpalubju kvartajo, pijejo ali po mestu iščejo darežljive ženske. Fantiča, katerega oče je delal pri natovarjanju, sva pregovorila, da je šel na ogled na ladjo in da nama je povedal, kje bi se dalo skriti.

Midva pa sva hrano in pijačo znosila pod neko skalo v pristanišču, potem pa se še enkrat podala na obhod, da bi lažje dočkala temo. Podnevi, sva vedela, ni preveč varno tihotapiti se na ladjo, saj ta lahko kdo vidi, na sami ladji, pa tudi z obale.

Stemnilo se je in na ladji je zavladal mir. Zdaj sva vzela skrito hrano in pijačo ter se tiho splazila k mostičku, ki je povezoval pomol z ladijsko palubo. Tam ni bilo nikogar in sva brez težav smuknila na krov...

Igorjeva dogodivščina se je, seveda, končala neuspešno. Nikoli ni prišel do Afrike. Zato pa je bilo nadaljevanje njegovega otroštva polno novih doživetij, vragolij in peripetij. To si boste lahko prebrali v knjigi, ko bo izšla.

Slovenski tematski muzeji

Slovenski gledališki in filmski muzej

Slovenski gledališki muzej je bil ustanovljen 29. novembra leta 1952 v okviru Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, v prostorih uprave SNG na Cankarjevi ulici 11 ob 60-letnici slovenskega Deželnega gledališča v Ljubljani (današnja Opera).

Prvi direktor je bil Janko Traven, ki je sam zbral ogromno gradiva spodročja slovenske gledališke zgodovine starejših obdobj. S soglasjem gledališč je iz njihovih arhivov pritegnil v muzej gradivo pred letom 1945, podprli pa so ga že tudi prvi darovalci zasebnih zbirk. Traven je objavil vrsto člankov s področja slovenske gledališke in filmske zgodovine v raznih časo-

Bojan Kavčič prizadeval da bi bila oba oddelka združena v novih delovnih prostorih na Mestnem trgu 17.

Leta 1990 smo poleg lepih delovnih prostorov tudi prvič dobili lastne razstavne prostore in prireditveno dvorano, kar bo omogočalo sodobno predstavitev dragocenega gradiva. Doslej je namreč SGFM lahko predstavljal svoje delo le v gostujočih razstavah. Oba oddelka skupaj sta doslej pripravila okoli 80 razstav. V Ljubljani smo bili gostje v Narodnem muzeju, Narodni galeriji, Mestni galeriji, Drami, Operi, Mestnem gledališču ljubljanskem, Vojaški gimnaziji, največkrat pa v Cankarjevem domu.

Zunaj Ljubljane pa na Vrh-

niki, v Mariboru, Celju, Radovljici, Ribnici na Pohorju, Brežicah, Trbovljah, Kranju, Škofji Loki, Novem mestu, Novi Gorici, na Jesenicah. Izmenjevali smo tudi razstave s sorodnimi ustanovami v Zagrebu, Beogradu, Skopju in Sarajevu. V sodelovanju z Muzejem pozorišne umetnosti SR Srbije smo razstavljali v Parizu, samostojno pa tudi v Trstu, Čedadu, Gorici, Pordenonu, v dunajski Državni operi in sodelovali s salzburškim festivalom.

Zlasti v zadnjih nekaj letih se intenzivno povezujemo s sorodnimi institucijami po Evropi. Navezali smo delovne stike z Dunajem, Parizom, Londonom.

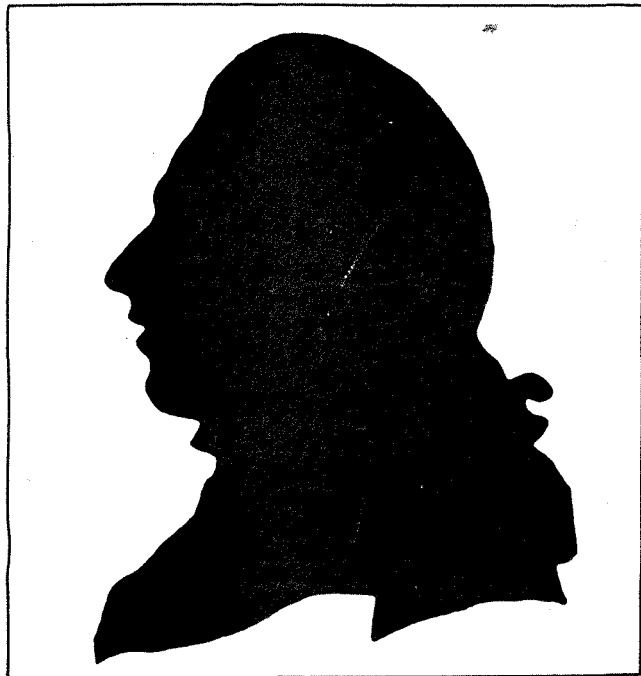
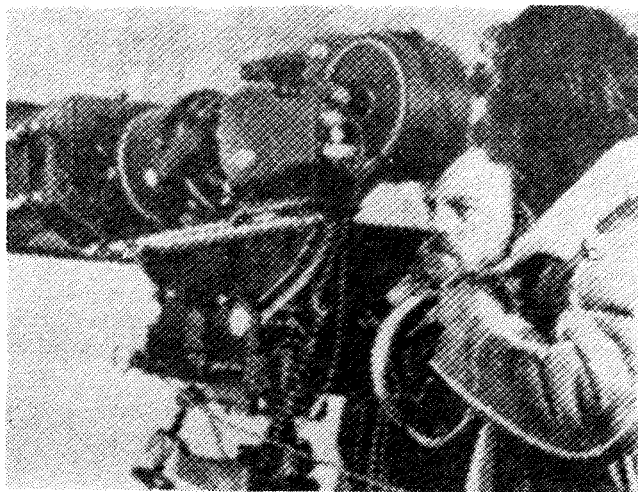
Skušamo slediti sodobnim tokovom v muzejski stroki, zato smo zadnjih nekaj let pripravljali gradivo (knjige, gledališke liste, plakate, fotografije, scenske in kostumske osnutke, kritike, dokumente, listine, korespondenco, sne-

malne in režijske knjige, scenarije, umetniške portrete itd.) za računalniško obdelavo in načrtno izgrajevali svojo študijsko videoteko.

Danes ima Slovenski gledališki in filmski muzej v dveh oddelkih zaposlena po dva kustosa (v filmskem Lili Nedič in Silvan Furlan, v gledališkem pa Francka Slivnik in Štefan Vevar).

Za oba oddelka vodi enotno knjižnico višji knjižničar Marija Kaufman, študijsko videoteko pa muzejski tehnik Dušan Nelec.

Bogato gradivo s področja slovenske gledališke in filmske zgodovine je raziskovalcem dostopno v delovnih prostorih vsak dan med 8 in 14 uro po predhodnem dogovoru. Občasne razstave so odprte vsak torek, sredo in četrtek med 10. in 12. uro ter ob sredah med 16. in 18. uro. V pripravi je tudi postavitev stalnih zbirk, ki bodo odprte predvidoma prihodnje leto.

Linhart

Slovenski film je imel doslej vselej težave pri tehničnem dohitevanju razvitejših filmskih dežel

pisih in revijah, zlasti v gledaliških listih.

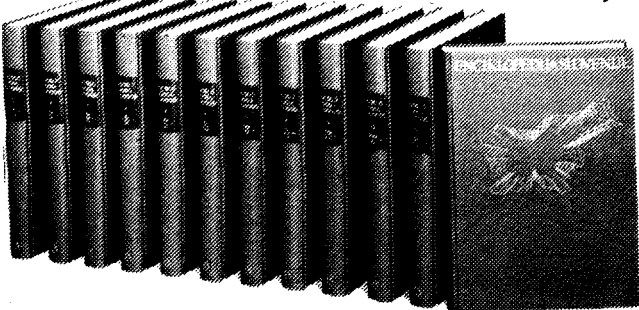
Po smrti Janka Travnja leta 1962 je novi direktor Dušan Moravec s sodelavci začel bolj sistematično urejati zbrano gradivo. Nekdanji urednik knjižnice MGL je leta 1964 začel izdajati revijo Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, ki naj bi objavljala dokumente in članke o slovenski gledališki in filmski zgodovini. Revija je kontinuirano izhajala dvakrat letno. Zadnji zvezek nosi zaporedno številko 54-55.

Ob 100-letnici Dramatičnega društva je Moravec s sodelavci začel izdajati Repertoar slovenskih gledališč. Prvi zvezek je popisal predstave slovenskih poklicnih gledališč od ustanovitve Dramatičnih društev do leta 1967. Poslej izide dopolnilo vsakih 5 let. Zadnji zvezek je izšel leta 1987.

Po upokojitvi Dušana Moravca (1975) je zaradi kadrovskih zadreg do leta 1984 muzej vodila v. d. direktorja Majda Clemenž. Leta 1978 se je gledališkemu muzeju pridružil kot samostojen dislociran oddelek Filmski muzej, ki je dotlej deloval v okviru Društva slovenskih filmskih delavcev na Ulici talcev 6. Tako ustanova od leta 1979 nosi naziv Slovenski gledališki in filmski muzej. V sodelovanju z revijo Ekran je tudi filmski oddelek izdal vrsto samostojnih študij in zbornikov s področja slovenske filmske zgodovine in s področja filmske teorije.

Od leta 1984 si je direktor

Biserčki iz Enciklopedije Slovenije

Ilirske province: Od Budve do Koroške

Obdobje Ilirskih provinc je za Slovence zelo kratka, toda kljub temu pomembna epizoda v narodovem razvoju. V teritorialnem smislu so bile Ilirske province (6 civilnih in ena vojna) pravenavadna tvorba. Sestavljali jih je Napoleon po zmagi nad Benetkami, Dubrovnikom in Avstriji iz delov njihovega ozemlja (Boka Kotorska, Dubrovnik, Dalmacija, Istra, Hrvaška na desnem bregu Save, Gorjska, Trst z okolico, Kranjska in zahodna Koroška).

Štiri leta francoske oblasti (1809–1813) so bila sicer zlasti za kmečki stan tako neugodna, da je prišlo do kmečkega uporniškega gibanja. Kmetje so namreč od režima, dediča francoske revolucije, pričakovali radi-

kalnih ukrepov na področju zemljiške odveze oziroma odprave tlačanstva. Namesto tega so bili še bolj izkoriščani kot pod Avstrijo. Toda vseeno so bile pridobitve francoskega obdobja pomembne za nadaljnji razvoj. Zemljiški gospodje so izgubili vse javnopravne funkcije, ukinjeno je bilo fevdalno patrimonialno sodstvo, sodišča poddržavljenja, poenostavljen je bil davčni sistem, ukinjeni vsi davčni privilegiji in uvedena splošna vojna obveznost, kar je vse bilo v skladu z načelom o enakosti državljanov pred zakonom. Za razvoj slovenskega jezika in kulture je bil posebno pomemben odlok glavnega guvernerja maršala Marmonta iz 1810, ki je v prvo-

stopenske šole in gimnazije uvedel pouk »v jeziku dežele«. Tako je bil na osnovni in nižji srednji stopnji omogočen tudi pouk v slovenskem jeziku. Za ta pouk je sestavil učbenike Valentin Vodnik, najvidnejši med intelektualci, ki so se povezali s Francozi. To ga je po pro-

padu Ilirskih provinc pripeljalo v nemilost novih starih avstrijskih oblasti.

Za ilustracijo gesla Ilirske province objavljamo zemljevid, ki ga je ES ponatisnila iz Ilustriranega Slovenca, 1927, št. 43, ta zemljevid je sestavil zgodovinar dr. Jan-

ko Polec po knjigi Paola Pisanija *La Dalmatie* (izdane 1893). Zelo opazno na tem zemljevidu je ozemlje Vojaške Hrvatske; povsem se pokriva s tistim ozemljem, ki ga Srbija polagoma zavzema že od kninske vstaje avgusta 1990.

I. L.

Zdravnik svetuje

Krvni pritisk

V približno 80 odstotkov primerih povišanega krvnega pritiska ne moremo odkriti pravih vzrokov za to. Hipertonija je prisotna pri približno 10–20 odstotkih prebivalstva. Takšna hipertonija, ki ji ne moremo najti pravega vzroka, se pojavlja najpogosteje med 25 in 55 letom starosti. V pregledu zgodovine obolenj go zasledimo domala v vsaki družini – pogosteje pri ženskah kot pri moških. Povišan pritisk je na začetku le prehodna oblika obolenja in se šele počasi, pritajeno, brez posebnih znamenj nadležnosti, sprevrže v trajno obliko. Ni le zanimivost, če ugotavljamo, da je tudi stalno povišan pritisk podvržen nihanju pri določenih emocionalnih stresih – na primer, če se razjezimo, če smo ogorčeni, strastni ali razočarani. Pritisk je navadno vselej večji tudi ob merjenju v ambulantni in nižji, ko si ga merimo sami doma.

Kljub še tako pritajenim vzrokom, zasledimo med njimi vselej okrepljene in povečane dejavnosti v sistemu ledvičnega žilnega spleta in pri funkcioniranju filtriranja krvi ter izločanja urina. Prav zaradi tako večdimenzijskih in prepletnih vzrokov so že zdavnaj ugotovili, da pri nekaterih hipertoničnih opevana dieta z neslano ali vsaj manj slano hrano nima zaželenih uspehov, oziroma včasih deluje prav nasprotno. Nasprotujoče so si tudi nekatere raziskave na področju delovanja našega vegetativnega živčnega sistema. Kakor vemo, deluje ta sistem v našem organizmu dokaj avtonomno oziroma samodejno in je le malo odvisen od našega spoznanja ali naše volje. Njegovo delovanje poteka pretežno v podzavesti – če skušamo poenostaviti – in zatorej ne moremo vplivati nanj. Naj spomnimo, da prav ta sistem ureja bitje srca (tudi kadar spimo), frekvenco dihanja, delovanje notranjih organov (gibanje črevesja, izločanje žledčnih in žolčnih sokov...).

Poleg primarne hipertoniije poznamo še vrsto sekundarnih hipertoniij, ki nastanejo kot aktivna posledica okvarjenega ledvičnega ožilja, hormonskega sistema, srca... Seveda pa nas ugotovitve o vrsti neznanek s tega področja ne smejo potlačiti in nam jemati volje za okrevanje. Sami lahko precej pripomoremo k svojemu boljšemu počutju. Žal se danandanes po svetu pogosto pretirava glede pomembnosti mikro ali makro sveta v zvezi s to boleznijo. Vsem je znan svet mikro kozmosa, v katerem kraljujejo bakterije, virusi... in seveda naš makro svet s soncem in osončjem kot še vse premalo znano danostjo, ki vpliva na človekovo zdravje. Dejstvo je, da pri raziskavah povišanega krvnega pritiska uporabljamo še vedno preveliko število različnih meril, da bi lahko izluščili prave vzroke. Če namreč z mrežo ki ima, denimo, nekaj centimetrske luknjice, ne ulovimo manjših ribic, to še ne pomeni, da le-teh v morju ni.

(nadaljevanje sledi)

(nadaljevanje sledi)
dr. Danijel Brezic

Kako razmišljajo v odboru sekcije slovenskih borcev v Beogradu

Beograjski slovenski borci, oziroma sekcija pri mestnem odboru ZZB NOV Beograda, so reagirali na dva intervjuja, ki smo ju v TV-15 objavili v prvi letošnji avgustovski številki: prvega smo imeli s predsednikom RO ZZB NOV Slovenije Ivanom Dolničarjem in drugega s Stanetom Potočarjem. Ker so svoja razmišljanja (poleg tega, da so jih poslali obema našima sogovornikoma) poslali tudi v našo redakcijo, tokrat v celoti objavljamo tistega, ki se nanaša na pogovor z I. Dolničarjem, pa presodite sami, kako in kaj je z njimi.

Veseli nas, da smo vsaj ob nekaterih vprašanjih soglasni, o čemer sklepamo na podlagi prebranega iz vašega pogovora v TV-15, 1. VIII. 1991. leta, v pogledih na dogodke v Sloveniji za časa »vojne«. Na žalost, ugotavljamo, da vseh dogodkov ne ocenjujete dosti drugače kot pa »uradna« politika Slovenije. Ne vemo, zakaj si vodstvo borčevske organizacije v Sloveniji ne zastavi vprašanja ali je to, kar se dogaja in se je dogajalo v Sloveniji, zares tudi interes slovenskega ljudstva, ali pa je to interes drugega – zakaj to vidijo, v večini, člani Evropske skupnosti, ne pa tudi mi?

Ob tem nas ne čudi splošen odnos do borčevske organizacije Jugoslavije in vaše besede: »da gre v borčevski organizaciji na zvezni ravni za globoko nerazumevanje tega, kar se dogaja v celotni Evropi, in še posebej na Vzhodu, pa tudi

v Jugoslaviji... in še vedno gledajo vse z merili, ki so jih prinesli iz vojne – najbrž bodo takšni tudi umrli« (nehumano je nekomu omenjati smrt). Če bi to bila resnica, ali ni po krščanski in vsaki drugi morali, posebno partizanski, dolžnost bolj razgledanega, da prepričuje svojega bližnjega in soborca, da je na stranpoti in ga skuša pripeljati na pravo pot. Vi pri tem delate nasprotno. Nimate, ne vi, ne vodstvo Slovenije, strpnosti prepričevati druge o demokraciji, njeni prednosti in edini alternativni za lepšo prihodnost (zakaj se ne spomnite, s kakšno upornostjo in strpnostjo je cela Jugoslavija ponavljala zahteve za Slovensko Primorje in pravice koroških Slovencev in Slovencev v Italiji.) Bilo bi pošteno povedati v tem pogledu resnico, da sedanje vodstvo Slovenije hoče iz Jugoslavije, a drugi, večina, da ostane Jugoslavi-

ja in oni v njej. Verjetno, da bi vi ostali v dialogu z drugimi, na zvezni ravni, če bi za svoje trditve in svojo politiko imeli »poštene« argumente. Koga in kako prepričati, da bomo mi Slovenci in vsi drugi iz Jugoslavije lahko boljše, bolj bogato živeli, če bomo vsak zase, s svojim državnim aparatom, kot v večji skupnosti, moderno organizirani, kot so n. pr. Švica, Nemčija, ZDA in še mnogi.

Menimo, da je vsem okrog nas, samo nam ni (glej TV-15 »Ali res nastaja četrti raj?«, 15. VIII. 1991.), vsak dan bolj jasno, da vse tisto, kar se dogaja v, predvsem Zahodni Evropi, kamor mi želimo »zdej«, vodi k obnavljanju nemške moči. Gre za to, da Nemčija vase integrira Evropo ne Evropa njo. Gotovo je, da bi v tem »premlevanju« Evrope Jugoslavija kot celota imela večje možnosti preživetja, kot pa šest majhnih držav, med njimi Slovenija brez zadostne energije, surovin, brez zadostnih modernih prometnic, z ostarelim prebivalstvom (dr. I. Bošnjović, »Borba« 3.-4. VIII. 1991), s cca 400.000 upokojenci na cca 740.000 zaposlenih, od tega na plačilnem seznamu

vlade cca 260.000. Kako in s čim varovati 1000 km meja? Kje dobiti denar za ostalo, kar zahteva samostojna država (mladeniče za vojsko, policijo, carino – kdo bo delal za strojem?). Kje prodati svoje izdelke, kakršnih so polne trgovine po Evropi? Vse to in še mnogo drugega so vprašanja, na katera slovenskemu ljudstvu niso dani, niti nihče ne poskuša dati odgovorov. To so obenem, po našem mnenju samo nekatera življenjsko pomembna vprašanja, na katera morajo biti na voljo, teoretični in praktični odgovori, da bi se lahko uveljavilo vaše zagotovilo v izjavi: »Ne bomo pa nikoli pristajali na to, da bi postala Slovenija komurkoli hlapec in da bi razprodajala trdo prislužno slovensko imetje«. Na žalost, posebno nas tukaj, je to že na veliko storjeno in hitro teče naprej. Smo na poti ki grozi, da bomo postali še večji hlapci germanizma, kot smo bili v »raniki« Avstroogrske.

Presenečajo nas vaše besede: »Nobenega dvoma pa ni, da je bila edinole prava stvar – odločen odpor«. Mi se spet sprašujemo, v čigavo korist je bil ta »odločen odpor«, vendar upamo, da bo zgodovina povedala, kje je

»srčika problema«; žal, za mnoge že prepozno. Posebno za tiste, ki so v tem »odločnem odporu« izgubili življenja in ostali invalidi, pa ne vedo, zakaj. Kje najti – dobiti objektivne odgovore glede odnosa do izgub na eni in drugi »vojskujoči« se strani, ob dejstvu, da je JLA imela večje izgube in to po veljavnem premirju? Kako naj ne verjamemo s slikami dokumentiranim besedam generala Čada, kdaj in pod kakšnimi pogoji so bili ubiti in ranjeni pripadniki njegove enote, streljanju ranjenemu v spolovilo, nenudenje pomoči ranjenim, maltretiranje v zaporih in drugačno nehumano obnašanje do pripadnikov JLA in njihovih družin. Za vse to obstojijo žive priče na eni in drugi strani. Živimo v upanju, da s takšnimi postopki, takrat in tudi sedaj ni soglašala večina na slovenski strani.

Po glavi se nam vrtijo Napoleonove misli, ki jih je izrekel približno takole: »Rad imam izdajo, ne maram pa izdajalcev«. Tako se obnašajo zdaj tudi Janševi zmagovalci nad premaganci, ki so prestopili na njihovo stran.

Kakor nam je znano, posredno, smo borci NOV Slovenije v Beogradu (za sedaj še ne uradno), praktično pa že, »postrojeni« na strani tistih, ki nimajo dovolj »posluha« za interese slovenskega ljudstva. Trdimo, ne na pamet, da bi mi

bili večji borci za interese tega ljudstva od vas, ki živite v Sloveniji, če bi na poti, po kateri gre zdaj Slovenija, videli boljše življenje in lepšo prihodnost tega ljudstva. Na žalost, zgodovina, gospodarska politika, demografija, geostrateški položaj Slovenije in slovenskega ljudstva govorijo le v prid našemu strahu glede »črne« prihodnosti (referat ob proslavi 50-letnice OF, 26. IV. 1991., v Beogradu). To nam tudi govorijo dobronamerni ljudje v svetu in Evropi, skozi besede, da je bila Slovenija v Jugoslaviji razviti »sever«, da pa bo zunaj nje le nerazviti in nepomembni »jug« Evrope. Tukaj bi se temu reklo: »Uvek je bolje biti prvi u selu, nego poslednji u gradu«.

Se vedno pa upamo v razsodnost slovenskega ljudstva, da bo tako kot je znalo odločiti 1918. in 1941. leta, kje je njegov pravi interes in kdo mu ponuja program za realiziranje takšnega interesa – tu je področje dela, v prvih vrstah, tudi za nas, borce NOB po vsej Jugoslaviji, ker je samo skupen boj narodov Jugoslavije v tej NOB zagotovil sedanje zahodne meje Slovenije.

Vam, in vsem soborcem v Sloveniji želimo dobro zdravje in srečo v osebnem in državljskem življenju.

Odbor sekcije borcev NOV Slovenije pri Gradskom odboru SUBNOR-a Beograd

Obrazi

Odšla sta hribolazca, dva gornika

Rudi Sitar in Marjan Rednak

Šešče so ena redkih vasi na južnem obrobju Spodnje Savinjske, kraj, ki se je med prvimi v dolini odločil za boj proti okupatorju. To je

lep, romantičen del, za katerega je veljala razpita Hitlerjeva zahteva: »Napravite mi to deželo nemško!« Zanimivo je, da so se za

ta neizprosni boj odločili še zelo mladi fantje. Jože Sopotnik, visokorasel, krepak kmečki fant in Oplotnikov Franci, živahen kmečki fantič, sta v hudem boju proti okupatorju med prvimi padla.

Pobirale so jih noči; nekateri pa so imeli srečo in so se vrnili. Slava padlim; spomin nanje kljub težkim časom, ki jih trenutno živimo, bo še dolgo, dolgo živel posebej med svojci, njihovimi dobrimi mladostnimi znanci, sopotniki, med vsemi, ki smo jih poznali.

Tudi Sitarjev Rudi je bil med temi mladimi, ki so se prostovoljno odločili za boj in ga danes hočejo nekateri zničati. Bil je lepo razvit kmečki fant, ki je vedel toliko povedati. Ko smo govorili o tem, da bi vse še žive in prepričljive pripovedi zapisali, je takšen, kakršen je pač bil, zamahnil s krepko desnico:

»Kaj bi s tem. V boj nismo šli zato, da bi se v svobodnih letih z dejanji hvalili. Takih zgodb, našim podobnih, je na tisoče. Škoda le, da se nekateri v lastno škodo hvalijo. Taki člani ZB mi niso pri srcu.«

Kakor ga je med vojno vzela noč, tako ga je zdaj po nekaj tednih hude bolezni vzela dosti prerana smrt. V sijaju, tistem pravem kmečkem pogledu rjavih oči, razbiram odsev, ki mi govori:

»Še vidite v očeh domovino?«

Najbolj postaven fant v vasi je bil Rednakov Marjan. Kot tretji sin zavedne Rednakove družine: njegova dva brata, Karlo in Edo sta padla – v tisti zmrzali na Pohorju – bila sta prav tako postavna fanta kot Marjan – oba prekaljena mornarja. In Marjan je želel stopati po njuni poti. Rednakovi iz Šešč so dolga leta živeli v Boki Kotorski, kjer je bil oče ladijski strojni ključavničar, mojster. Meni da so se vsi otroci – bratje

in sestre – tam doli rodili. Marjanova mama pa je bila mojstrica v kuhinji.

Ob prvem obisku sem zapisal:

Mrzel februarski večer... Po dolini brije veter in se poigrava z drobnimi snežinkami, ki posamič padajo iz mračne meglene koprene. Pri Rednakovih v Šeščah pa je tako prijetno toplo. V kuhinji smo. Snaha Fani se mudi z likanjem perila, gospodar Marjan se je

pravkar vrnil domov, sin Marjanček se nekam odpravljaja. Zdenka – hčerka – bi se vsak čas morala vrniti iz šole. In tam pri kredenci sedi mama, z desnico oprta na mizo. Njen obraz rahlo trepeče, čutiti je, kako v mislih kliče spomin, ves grenak in pekoč. (Rednakovi mami je sladkorna prizadejala popolno slepoto). Iz neme daljave začuti glasove, mrtva sinova se vračata v hišo...

Naglasiti je treba, da so se fantje in dekleta takoj po vrnitvi – Marjan je prestal tri leta vojne v taborišču Dachau – vsi vključili v delo društev in organizacij. Zgradili so tudi prvi zadržni dom v dolini: poprej so igrali, peli, telovadili na velikih igriščih, parnah in pod kozolci. Marjan in njegov prijatelj France Herman – prav tako taboriščnik – sta bila nadvse vestna pri organizaciji ZB, oba tudi člana občinskega odbora.

Vsak po svoje so živeli, če pa je bilo treba, so složno poprijeli. Kot bivši skavt, gozdovnik, telovadec je Marjan kaj kmalu organiziral (»Disciplina in red držita svet!«) pohode v hribe in višje v gore. Marjana, Rudija in še nekatere druge smo pogosto videvali z nahrbtniki in palico. Zdaj je za njima ostala praznina.

V njun spomin pa vzklikamo po njunem vzoru: KDOR LE MORE – NAJ GRE V GORE!

Rudi Sitar

Marjan Rednak

Rudi Jamar

Svojo življenjsko pot je končal borec Prešernove brigade Rudi Jamar, ki je bil rojen leta 1916 v Nomlju. Od leta 1941 je bil aktivist, nato je bil zaprt v Begunjah in Dachau. Za zasluge je bil odlikovan.

Konrad Kamenik-Rado

Na vojniskem pokopališču smo se junija poslovili od Konrada Kamenika, rojenega pred osemindesetimi leti v Paki pri Vitanju. V NOG je sodeloval kot kurir od septembra 1941 posebej pa od prihoda 4. divizije. Vzdrževal je zvezo z ilegalnimi postojankami v Vitanju in okolici. V njegovi hiši so bili varni kurirji in ranjenci, za katere je pod hlevom zgradil bunker.

Dora Benet

Na piranskem pokopališču smo se borci sečoveljske doline in Gradnikove brigade in Pirana poslovili od dolgoletne članice Dore Benet-Darje. Rodila se je pred devetindesetimi leti v Renčah. Že leta 1942 se je skupaj z brati in starši povezala z NOB. Leta 1943 je vstopila v Vojkovo brigado, takoj nato je bila premeščena v Gradnikovo brigado, ter v njeni sestavi kot komisarka čete prehodila vso njeno borbeno pot. Po vojni se je kot rezervni podporočnik demobilizirala. Njena velika želja je bila po izobraževanju. Po končanem šolanju se je zaposlila na šoli v Padni. Prebivalci so jo sprejeli za svojo. Po ukinitvi šole je učila na podružnični šoli v Ravnah, nato je bila premeščena na osnovno šolo Sečovelje, kjer se je upokojila. Za delo med vojno je prejela visoka odlikovanja kakor tudi za poveljno delo.

Anton Štandler

Umrli je Anton Štandler, rojen leta 1913 v Bohinjski Bistrici. Leta 1943 je vstopil v NOV in bil borec Kokrškega bataljona, Jelovskega odreda in kurir na kurirski postaji G-2. Prejel je več odlikovanj.

Marjan Čuk

V trinosemdesetem letu je umrl Marjan Čuk, ki je bil rojen v Bohinjski Bistrici. Od leta 1941 pa do konca vojne je bil v koncentracijskem taborišču.

Anton Carlj

Na volčanskem pokopališču smo se poslovili od Antona Carlja, rojenega leta 1908 v Dolenji Trebnji na Ultskem vrhu. Vpoklican je bil v italijansko vojsko. Po vojni se je vrnil domov in delal na kmetiji. Bil je član ZB NOV.

France Škrbec-Dorčec

Na viševskem pokopališču smo se poslovili od borca in kurirja NOB Franceta Škrbca iz Dol. Poljan v Loški dolini. Vsa družina je aktivno sodelovala z OF od leta 1941. France je aprila 1942 z bratom odšel v partizane v Zidankov bataljon. Po italijanski ofenzivi je bil premeščen v Loški odred, novembra istega leta je bil med prvimi kurirji na TV-8. Ta postojanka je delovala do konca vojne. France je bil zadolžen še za obveščevalno delo. Po vojni ga je doma čakala požgana domačija, skratka obnova kmetije.

Marija Košmrl

Na ljubljanskih Žalah smo se lani poslovili od Marije Košmrl. Rojena je bila pred enainosemdesetimi leti v Gotni vasi na Dolenjskem. Leta 1925 se je preselila v Grosuplje in si ustvarila družino. Z možem je aktivno delala za OF. Po kapitulaciji Italije je mož odšel v Levstikovo brigado, bil ujet in na lgu ubit.

Slavica Kostevc

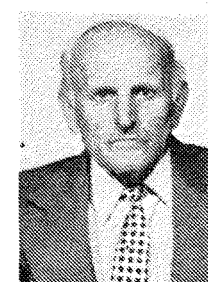
Po kratki bolezni je v sedemdesetem letu umrla Slavica Kostevc. Bila je aktivistka od leta 1944 na področju Pišec in Bizeljkega. Zaradi sodelovanja z NOG je bila zaprta v Brezicah in Zagrebu. Od nje smo se poslovili julija v Pišecah.

Franc Kopatin

V šestinosemdesetem letu je umrl Franc Kopatin. Od njega smo se poslovili v Podnanosu. Bil je prvi stebel partizanskega gibanja v Gornji Vipavski dolini. Njegovo delovanje z OF sega v pozno jesen 1941. leta, ko je sodeloval pri odhodu fantov v partizane. Nobena naloga mu ni bila pretežka, zato njegovo delo ni ostalo skrito okupatorju. Julija 1943. leta so ga zaprli in mučili. Po razpadu Italije so ga Nemci odpeljali na prisilno delo v Nemčijo, od koder se je srečno vrnil in se takoj vključil v NZ. Opravljal je še druge pomembne funkcije na vasi, kakor tudi v občinskem merilu. Gojil je ljubezen do glasbe in narodnih pesmi prav v času, ko je bilo to na Primorskem prepovedano.

Jože Centrih

Jože Centrih je bil rojen leta 1924, borec Kamniško-zasavskega odreda od novembra 1944. Umrli je junija, pokopan je v Trbovljah.

Franc Pajk

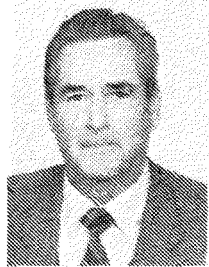
Na grosupeljskem pokopališču smo se poslovili od šestinosemdesetletnega Franca Pajka, rojenega v vasi Sušica pri Krki. V NOV se je aktivno vključil leta 1943 in bil borec Levstikove brigade, nato je bil premeščen v artilerijsko brigado. Za delo med NOB je bil odlikovan.

Ivan Lotrič

Konec avgusta smo se na izolskem pokopališču poslovili od Ivana Lotriča, rojenega leta 1922 v Planini. Že leta 1941 je kot aktivist OF deloval na območju Planine in Laz. Spomladi 1942., ko se je pripravil za odhod v partizane, je bil aretiran in odpeljan v internacijo. Po vrnitvi je takoj odšel v enote 9. korpusa, kjer je opravljal razne dolžnosti, predvsem kot obveščevalni oficir. Tudi po vojni je ostal nekaj časa v JLA. Imel je čin kapetana in za zasluge je prejel več odlikovanj in priznanj.

Tereza Kovacik

Rojena je bila leta 1908 v Trbovljah. V NOB je bila od julija 1944 v Dolenjskem odredu. Bila je članica nadzornega odbora KO ZB NOV Ivan Keše v Trbovljah.

Mihael Trampuš

V Izoli smo se februarja poslovili od Mihaela Trampuša, rojenega leta 1919 v Avstriji. Udeleženec NOB je bil septembra 1943, v Goriškem odredu, Kosovelovi in Bazoviški brigadi, v št. 30. divizije in 9. korpusa. Bil je vojaški invalid in dvakrat odlikovan.

Draga Velkavrh

Za Drago Velkavrhovo je bilo povsem samoumevno, da se je že leta 1941 vključila v OF in sodelovala pri obveščevalnih nalogah. Posledica tega je bila aretacija in deportacija v taborišče Gonars in naprej v nemško taborišče, kjer je bila do konca vojne. Nato je nekaj časa delala v sindikatih, potem pa se vrnila v Tobračno tovarno, kjer je delala že pred vojno. Njeno delo je bilo veskozi povezano s tovarno, zbirala je gradivo za njeno zgodovino.

Franc Arh

Umrli je Franc Arh iz Bohinjske Bistrice. Rojen je bil leta 1982. Leta 1944 se je priključil NOB in bil borec Vojkove brigade in za zasluge je bil odlikovan.

Marjanca Šeme

Avgusta smo se borci na Krki poslovili od Marjance Šeme. Rojena je bila na Krki 1912. leta. Postala je učiteljica in pred vojno v svojem rojstnem kraju vzgajala otroke v ljubezni do domovine. V najtežjih dneh fašistične okupacije je vedela, da je njeno mesto v vrstah OF in borcev za svobodo. Že leta 1941 se je vključevala v skupino naprednih Krčanov in aktivno delala za NOG. Njeno delo se je razmahnilo pomladi 1942. leta. Aktivno je delala na osvobojenem ozemlju s 1. slovensko brigado – 2. grupo odredov. Njeno delo ni ostalo skrito, Italijani so jo aretirali in bila je obsojena na do smrti. Po kapitulaciji Italije je ostala na Primorskem kot partizanska učiteljica, pa tudi po vojni je ostala zvesta učiteljskemu poklicu.

Francka Novak

Julija je umrla Francka Novak, članica ZB Črnuče-Gmajna. Bila je aktivna sodelavka NOB.

Slavko Črnelič

Sredi julija smo se v Izoli poslovili od Slavka Črneliča, rojenega leta 1918 v Demči pri Sevnici. Že leta 1942 je začel organizirati sodelovati z NOB v okviru železniške sekcije OF, sredi leta 1944 je vstopil v Kozjanski odred. Po vojni je opravljal pomembne družbenopolitične funkcije v Celju in Postojni, kjer je bil predsednik sodišča. Tudi po upokojitvi je bil aktiven saj je prejel več odlikovanj.

Slavka Popit

Slavka je bila rojena leta 1922 na kmetiji v Ziberskih. Leta 1942 se je prva partizanska skupina vtaborila blizu njihovih hiš, oče pa jim je vsak dan prinašal hrano. Slavka je bila do konca vojne v partizanih, njeni starši so bili internirani. Od nje smo se poslovili avgusta na Logu pri Brezovici.

Alojz Črtalič

Na ljubljanskih Žalah smo se poslovili od borca Alojza Črtaliča. Že pred odhodom v partizane je opravljal kurirsko delo. V začetku leta 1943 je odšel med borce in bil kurir Šlandrove brigade, Zapadno-dolenjskega odreda in 12. brigade. Rodil se je pred dvainšestdesetimi leti v Sentejnu na Dolenjskem.

Viktor Štajer

Rodil se je leta 1922 v Škofji Loki. Bil je član telovadnega društva Sokol in po okupaciji se je opredelil za OF. Marca 1943 je postal borec Gorenjskega odreda, najprej v Škofjeloški, potem pa še v Poljanski četi in opravljal naloge na kurirski postaji G-9 na Žirovskem vrhu in G-13 na Polhovcu. Septembra 1943 je bil ujet in zaprt v Rovtuh, Sežani in v Trstu. Nato je bil interniran v Dachau. Pokopan je v Zürichu.

Vaso Škapin

Sredi julija smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od Vasa Škapina. Rodil se je pred trinosemdesetimi leti v Grahovem pri Cerknici. Po drugi vojni se je družina preselila v Maribor, kjer je končal klasično gimnazijo in se vpisal na pravno fakulteto. Kot dijak in študent se je vključil v športno življenje in tekmoval v raznih panogah. Največje uspehe je dosegel v tenisu, ki mu je ostal zvest kot tekmovalcu in organizatoru do konca življenja. Že v prvem letu okupacije se je vključil v OF in deloval med pravniki. Leta 1944 je odšel med borce v 9. korpusa. Po vojni se je posvetil gospodarstvu in uspešno deloval kot gospodarstvenik in trgovski strokovnjak za Srednjo in Južno Ameriko, kot predstavnik zvezne gospodarske zbornice Jugoslavije. Tudi po upokojitvi ni miroval, zelo uspešen je bil v ZB Kolesarstva in socialno zdravstveni komisiji.

Marija Mastek

V Grosuplju smo se poslovili od Marije Mastek, rojene pred sedemdesetimi leti v Bogneči vasi pri Trebelnem. Vsa njena družina je začela leta 1941 aktivno delati za NOG. Po vojni je delala v bolnišnici v Ljubljani in bila aktivna družbenopolitična delavka v Grosupljem.

Otilija Dobrinja-Majda

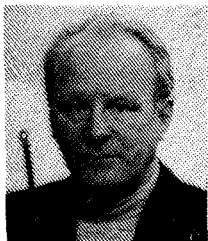
Številni domačini in borci smo se avgusta na koprskem pokopališču poslovili od aktivistke NOB Otilije Dobrinje. Rodila se je leta 1911 v Truškah. Že od vsega začetka okupacije je razpredla stike z mnogimi aktivistkami. V kratkem času je prehodila borbeno pot od krajevne aktivistke do organizatorice mladine in članice okrožnega odbora OF za slovensko Istro. Opravljala je odgovorne politične naloge ne samo v svojem 7. loparskem rajonu, marveč tudi v okrožnem merilu. Zaradi zdravstvenih razlogov se je za nekaj časa umaknila v podzemno partizansko tehniko v Gabrovici. Nato je bila izvoljena za podpredsednico NOO loparskega okraja. Po vojni je delovala v družbenopolitičnih organizacijah, zlasti med borci NOB.

Prof. Lucijan Furlanič

Na pohod XIV. divizije na Stajersko sta odšla tudi dva mlada mitraljezca, primorska emigranta iz Kočevja, brata Dinko in Lucijan Furlanič. Slednji je odšel v partizane star komaj štirinajst let in pol. Dinko je na pohodu padel v Bračevski brigadi, Lucijan pa je bil v Tomšičevi in vojni preživel, po osvoboditvi pa še doštudiral. Žal ga je zahrbtna bolezen tako izčrpala, da je pred kratkim umrl. Pokopali smo ga v Koprju, kjer je po vojni delal.

Leopold Seljak

Januarja je umrl Leopold Seljak iz Mrzlega vrha, rojen leta 1908. Bil je borec Prešernove brigade, novembra 1943 je bil ujet in interniran. Pokopan je na žirovskem pokopališču.

Slavko Vrtačnik

Julija smo pokopali Slavka Vrtačnika, medvojnega aktivista in borca Kamniško-zasavskega odreda. Rojen je bil v Trbovljah leta 1928. Vrtačnikov oče je vedel, kaj prinaša fašizem zato je vso družino povezal z OF. Slavko je bil sprejet v SKOJ in opravljal kurirska dela. Bil je ujet in zaprt v Trbovljah. Uspešno mu je pobegniti in se priključiti Kamniško-zasavskemu odredu. Za vojne in povojne zasluge je prejel več odlikovanj in pohval.

Dominik Martinčič

Rojen je bil leta 1927, pokopan v Trbovljah. Bil je borec Kamniško-zasavskega odreda.

Vojko Gnezda

Na pokopališču na Unu smo se februarja poslovili od Vojka Gnezda. Komaj štirinajst let je bil star, ko ga je zatekla vojna. Delal je za OF.

Slovenski vrh na slovenskem vrhu

Stotnija pohodnikov na Triglavu

V nedeljo, 1. septembra se je na Kredarici končala nadvse uspešna akcija Nedeljskega dnevnika, Radia Slovenija in Zavarovalnice Triglav pod imenom »Slovenski vrh osvaja Triglav«. Akcije se je udeležilo več kot 120 pohodnikov, med množico planincev in drugih, ki so se tega dne povzpeli na Triglav, je bil tudi Milan Kučan, predsednik predsedstva Republike Slovenije. Zaradi službenih obveznosti, pa so vzpon na streho Slovenije dan prej opravili še dr. Matjaž Kmecl, dr. Dušan Plut, medtem ko je obrambni minister Janez Janša preplezal kar severno steno Triglava, toda zaradi znanih dogodkov na zagrebškem letališču se je moral kaj kmalu vrniti v dolino.

Očitno se je val dopustnikov v letošnji turistični sezoni usmeril v gore, kar potrjuje zasedenost planinskih domov v triglavskem pogorju, saj je bil te dni Triglavski dom na Kredarici stoodstotno zaseden, nič slabše pa ni bilo v Planiki, na Dolčih in Staničevih koči. Prisotnost Milana Kučana med gorniki pa je botrovala še večji gneči na vrhu Triglava, ki je te dni vsakdanji pojav. Predsedniku Milanu Kučanu pa smo nakopali še delo več, saj je po moji zaslugi moral podpisati več kot 500 različnih razglednic.

V tej množici so bili tudi člani Planinskega društva Vrhnika. Vrhniški planinci pa ne bi bili to kar so, če se na vrh Triglava ne bi iz Vrhniške do vrha Triglava odpravili kar peš, za kar so porabili štiri dni. In če k temu še dodamo ugodne vremenske pogoje, MIP-ov večer, Tofov moped šou združen z »okroglo mizo« na Kredarici, lahko verjamete, da je bilo na Kredarici nadvse živahno, posebej še na vrhu Triglava ob prenovljenem Aljaževem stolpu in kapljici ormoškega šampanjca.

Jože Čurin

Ob stoletnici rojstva Antona Brandnerja

Septembrski sestanek članov Koroškega kluba v Mariboru je bil pod motom »Brandnerjev večer«, posvečen spominu na stoletnico rojstva Antona Brandnerja (1891–1983), dosmrtnega častnega predsednika mariborskega in ljubljanskega Kluba koroških Slovencev.

Anton Brandner je bil rojen 11. septembra 1891 na Črniklovi domačiji v Žužalčah pri Brnci. Po opravljeni trgovski šoli v Beljaku se je že kot mladenič aktivno vključil v slovensko narodnoobrambno beljaško omizje (Z. Trunk, F. S. Meško), ki ga je življenjsko zaznamovalo in spremljalo vse življenje.

Od leta 1909 do vpoklica v črnovojniško vojsko septembra 1915 je bil zaposlen v konzumni zadruzi v Trstu. Zadnja tri leta (1912–1915) je bil tudi strokovni tajnik Narodne delavske organizacije. Dosegel je velik porast članstva med primorskimi in kranjskimi delavstvom ter nižjim uradničtvom, ki je odklanjalo socialdemokratsko zapostavljanje narodnostnega vprašanja. V Trstu je ustanovil tudi Narodno socialno mladinsko organizacijo.

Pred razpadom Avstro-Ogrske monarhije je bil julija 1918 po odpustu iz vojaške bolnice v Celovcu demobiliziran kot nespособen za vojaško službo. Kljub temu se je novembra 1918 kot obveščevalec in propagandist vključil v boj za severno mejo na Koroškem, zato se je moral po plebiscitu prese-

liti v Jugoslavijo.

Že maja 1920 je postal tajnik Narodne socialne zveze. Na poziv generala Maistra se je spomladi 1920 ponovno vrnil na Koroško. V Borovljah so mu bile zaupane tri občine: Logovec, Skofiče in Sentilj. Tam je pred plebiscitom vodil propagando za Jugoslavijo. Njegov uspeh pri delu se je pokazal ob glasovanju. Za Jugoslavijo je glasovalo 60 odstotkov prebivalcev teh treh občin, čeprav so bili to skrajno severni deli slovenskega etničnega ozemlja. Toda kljub temu plebiscit ni uspel in začelo se je preganjanje.

Zaradi dokazanih uspehov v boju za severno mejo, zlasti pa zaradi političnih uspehov v predplebiscitnem boju za Jugoslavijo je bil Anton Brandner novembra 1920 izvoljen za poslanca v ustavodajno skupščino. Borko de Corti je v Večeru z dne 13. avgusta 1973 ugotovil, da je bil Brandner edini poslanec v ustavodajni skupščini, ki je bil iz krajev avstrijske Koroške in podrobneje opisal njegove poslanske pritiske na predsednika vlade Nikolo Pašiča in zunanega ministra Ninčiča za spremembo oziroma modifikacijo izida krivičnega koroškega plebiscita, oziroma ustrezne retorizacije proti nemški manjšini v Jugoslaviji, ki bi naj imela enak status kot Slovenci na avstrijskem Koroškem. Nekaj let je urejal strankino glasilo Nova pravda. Na volitvah 18. marca 1923 je bil nosilec

liste NSS v mariborskem okrožju, a stranka je ostala brez mandata. 1925–41 je vodil socialno skrbstvo v Mariboru, 1941–45 je kot preganec in sodelavec OF v Ljubljani delal na preskrbovalnem uradu. Leta 1945 se je vrnil na delo v Maribor, kjer je bil 1946–49 upravnik doma onemoglih. Več kot dve desetletji je še deloval v republiškem Društvu upokojencev.

Kot poslanec, publicist in organizator je vse življenje podpiral pravični boj koroških Slovencev v Avstriji: leta 1929 je bil med ustanovitelji Kluba koroških Slovencev, 1948–1976 predsednik mariborskega pododbora KKS, nato častni predsednik ljubljanskega in mariborskega kluba; kot predsednik Sklada Prežihovega Vornanica, ki sta ga soustanovila mariborski odbor Maistrovih borcev (Janko Gačnik) in mariborski pododbor KKS je skrbel tudi za gmotno podporo koroški zamejski kulturi in izdajo Glasnika slovenske koroške

pesmi ob tradicionalnih koncertih zamejskih koroških pevcev v Mariboru.

Dvaindevetdesetletni življenjski opus Antona Brandnerja je našel svoj prostor tudi v Enciklopediji Slovenije v avtorskem zapisu prof. Janeza Stergarja.

Ob prelistavanju Kronike Kluba koroških Slovencev v Mariboru 1928–88 in prebiranju Brandnerjevih spomenic in memorandumov povojnim oblastnikom J. Brozu-Titu in zunanjim ministrom Kardelju, Popoviču in drugim se vleče vsebinsko ista skrb za pravice avstrijskih koroških Slovencev kot v obdobju ustavodajne skupščine 1920–23 takratnim jugoslovanskim oblastnikom Pašiču in Ninčeviću.

Brandnerjev večer je potekal v zelo živahnem in prijetnem vzdušju, saj so zlasti starejši člani z lastnimi spomini dopolnili lik in podobno znamenitostga in pokončnega Slovenca Antona Brandnerja.

Janko Kuster

Vabila – obvestila

V Ljubljani bodo v začetku prihodnjega tedna odprli razstavo: »Kultura v ilegali«. Ob 50. letnici vstopa v protihitlerjevsko koalicijo sta jo pripravila Narodna in Univerzitetna knjižnica ter Republiški odbor ZZZ NOV Slovenije. Zasnoval jo je književnik in bibliotekar prof. Jaro Dolar, ki raziskuje vlogo knjige in knjižnic v Sloveniji ter v svetovnem merilu. Na otvoritvi razstave bo govoril pesnik Ciril Zlobec, član Predsedstva Republike Slovenije. Odprta bo v razstavnih dvorani NUK od 16.–28. septembra 1991.

Na sestanku s predstavniki odborov enot iz NOV, ki imajo domicil v Beli krajini (v občinah Črnomelj in Metlika) dne 20/8-1991 v Črnomlju, je bilo sklenjeno, da letos iz objektivnih razlogov **odpade tradicionalno vsakoletno srečanje domicilnih enot v Beli krajini**. Srečanje, ki bo v prihodnje ostalo tradicionalno v prvotni zasnovi in namenu, je preloženo na prihodnje leto in bo združeno s 50-letnico ustanovitve Belokranjskega odreda.

Ljubljanska sekcija skupnosti borcev in aktivistov BBO, OŠZP in Zapadno-Primorskega okrožja obvešča članstvo, da bodo tradicionalna srečanja v prihodnje v gostilni ŠESTICA, vsak prvi četrtek v mesecu, ob 17. uri. Na prvem srečanju se bomo dogovorili o nadaljevanju aktivnosti.

Odbor sekcije.

Sprejet zakon o varstvu žrtev vojaške agresije na Slovenijo Status ne glede na državljanstvo

Vsi trije zbori Skupščine Slovenije so na zasedanjih 28. in 29. avgusta letos soglasno sprejeli Zakon o varstvu žrtev vojaške agresije na Republik Slovenijo od 27. junija 1991. Ta akt ureja varstvo ranjenih, poškodovanih ali obolelih oseb ter družinskih članov padlih, umrlih ali pogrešanih v vojaški agresiji JLA in zveznih organov za notranje zadeve na Slovenijo. Predlog zakona je predvideval, naj bi zakon obsegal obdobje od 27. junija 1991 do 18. julija 1991, ko je predsedstvo Jugoslavije sprejelo sklep o umiku jugoslovanske armade z ozemlja Slovenije, toda poslanci so predlagali, s tem pa se je strinjal tudi predlagatelj, da bi zakon uporabili tudi v primeru, če bi ljudje postali žrtve zaradi sovražnega delovanja JLA v Republiki Sloveniji v letu 1991.

S tem zakonom želi Republi-

ka Slovenija zagotoviti ranjenim vojaškim osebam, če je okvara njihovega organizma najmanj 20 odstotkov, status vojne invalida, padlim vojaškim osebam pa status padlega borca.

Katero so značilnosti tega zakona?

Kot pravi republiški minister za borce in vojaške invalide Franc Godeša gre za relativno kratek zakon, ki ima trinajst členov. Po njem se status in pravice vojaškega vojnega invalida zagotavljajo, ne glede na državljanstvo in stalno bivališče osebam v sestavi Teritorialne obrambe Slovenije, organov za notranje zadeve, neot tu zveze in narodne zaščite, ki so v času vojaške agresije na Slovenijo utrpeli telesno okvaro pri opravljanju vojaške ali druge dolžnosti pri obrambi ali varnosti Republike Slovenije zaradi rane, poškodbe ali bo-

lezni, oziroma njenega poslabšanja. Zakon torej ne povezuje varstva na državljanstvo Republike Slovenije, saj je pomembno, da je bila oseba v sestavi TO, organov za notranje zadeve, enot za zveze in narodne zaščite, pri čemer je okvaro organizma dobila pri opravljanju nalog in drugih dolžnosti za obrambo in varnost naše republike. Varstvo pa zakon zagotavlja tudi vojakom JLA, ki so bili na obveznem služenju vojaškega roka, ne pa starešinam JLA, ki so utrpeli okvaro organizma v vojaški agresiji, če so imeli stalno prebivališče v Sloveniji, ali če so bili v tem času državljani Republike Slovenije.

Aktivne vojaške osebe – oficirji in rezervisti JLA so imeli na večkratni poziv Predsedstva Republike Slovenije možnost priključiti se enotam TO, zato jim ta zakon varstva ne priz-

nava.

Zakon priznava status in pravice civilnega invalida vojne nevojaški osebi, ne glede na državljanstvo in stalno bivališče, če je v času vojne agresije na Republik Slovenijo utrpela okvaro organizma, ki ne sme biti manjša kot 40 odstotkov po predpisih o vojaških invalidih. Družinski člani osebe, ki je pridobila status civilnega invalida vojne na podlagi tega zakona imajo enake pravice kot družinski člani civilnega invalida vojne po njegovi smrti in so določene s predpisi o civilnih žrtvah vojne.

Financiranje varstva po tem zakonu bo zagotavljala Republika Slovenija iz proračunskih sredstev. Za njegovo izvajanje bo potrebno vsak mesec zagotoviti 1.493.000,00 dinarjev, oziroma do konca leta 9.708.000,00 dinarjev, v to vsoto pa so vštete tudi druge pravice, ki niso redni mesečni denarni prejemki (zdravstveno varstvo, potni stroški, zdraviliško-klimatsko zdravljenje).

B. K.

Na mladih (še vedno?) svet stoji

Pa se je spet začelo šolsko leto

Naj bo vsaj začetek lep in poln dobrih želja, nas je na prvi šolski dan potolažil minister Vencelj, obljubil pa nič, saj se še zdaleč nismo otresli težav niti najbolj bolečih točk, ki niso od včeraj. Glede na buren s stavkami, demonstracijami in ultimati začinjen konec preteklega šolskega leta se je novo začelo presenetljivo mirno. Da ni to zatišje pred viharjem?

Marsikaj se je zgodilo med počitnicami, tudi na področju šolske zakonodaje. In namesto zelenega ustvarjalnega nemira so zakonske novosti prinesle veliko vznemirjenosti med ravnatelje, učitelje, politike, zlasti iz opozicijskih vrst, in tudi strokovnjake. Vsi ti opozarjajo, da je to, kar počne vlada na področju šolstva, antišolsko, da se naši šoli še nikoli ni tako slabo pisalo in da se nam bo dolgoročno zelo maščevalo.

Znano je, da vsi po vrsti veliko vemo o šoli, ker smo vanjo hodili. Ko pa je zanjo treba primakniti denar, tudi v parlamentu pozabijo, kakšno šolo si želimo, kakšno bi morali imeti. In prišli so časi, ko smo postali še bolj revni, posledica pa so novi standardi in normativi. Res da so bili stari zelo ohlapni, kar so šole krepko izkoriščale in za denar marsikaj počele le na papirju. Takšni kot so obveljali z novim šolskim letom, pa šolo močno siromašijo. Interesne dejavnosti so skrčene na minimum, ponekod jih morda sploh ne bo. Namesto 20 ur tedensko bodo učitelji obremenjeni 22 ur, kar je v nasprotju z načrtovano didaktično prenovi, ki bi temeljila na pripravi ne pa na pouku. Zlasti v srednjih šolah pavšalni normativi ne upoštevajo ne posebnosti šole ne predmetov. V prvih ra-

zredih bo res sedelo 28, v višjih pa 30 učencev, kar stroka ocenjuje pozitivno menda samo za preprečevanje zapiranja oddelkov prvih razredov.

Takšne standarde in normative zavračajo tudi tam, kjer naj bi bile ustvarjene strokovne podlage zanje – na Zavodu za šolstvo. Opozarjajo, da normativi tako odstopajo od strokovno predlaganih, da so pedagoške posledice neizogibne.

Šolnike jezi tudi formalna plat – način sprejemanja standardov in normativov. Nastali so hitro, brez upoštevanja predlogov Zavoda za šolstvo, ki je kot strokovni organ ministrstva ves čas sodeloval do sprejema, ko je ministrstvo obelodanilo nekaj povsem drugega. Tudi v šolah so nezadovoljni. Z novimi normativi so bili seznanjeni tik pred začetkom šole, ko bi moralo biti že vse pripravljeno na novo šolsko leto. Namesto priprave so bili ravnatelji prisiljeni v odločitve na vrat na nos v reorganizacijo dela na šoli, katere posledica je tudi tehnološki višek. Kako je

to vplivalo na pedagoški kader, ki je na trenutke kljub vsemu z optimizmom pričakoval vladine obljube o ureditvi plač, je jasno. Ne samo, da jim prihajajoči Zakon o plačah ne prinaša nič vzpodbudnega (razen na novo vzpostavljanih in bolj pravičnih razmerij), zdaj mnogi, ki jim je bila zaposlitev v šoli zaradi socialne varnosti še posebej mikavna, trepetajo za svoja delovna mesta.

Namesto ustvarjalnega nemira v naših šolah vse bolj vladajo moteči nemir, katerega posledice se bodo kot vedno najbolj dolgoročno poznale na učencih. Ob že tako ali tako dolgočasni in oropani šolski ponudbi, z vsebino katere se niti nimamo časa ukvarjati, bodo zrlji še v mrke učiteljske obraze.

Zato letošnja šola verjetno ne bo prijazna. Šola še vedno stoji in pade z učiteljem. Nekaterim bo to v izgovor, nekateri pa bodo prav zaradi tega imeli srečo in tem se bo kdaj pa kdaj kljub vsemu v šoli zdelo lepo in prijazno.

Barbara Jerman

Protesti se še vrstijo

Protesti, ki jih izražajo borčevska združenja in borci, zbrani na različnih srečanjih, se v zvezi z javnim tožilcem Drobničem in Novo zavezo še kar naprej vrstijo. Tako so zoper ustanavljanje Nove zaveze protestirali tudi borci, ki so sodelovali v enotah, ustanovljenih v ZSSR. Radgonski borci pa so na seji občinskega odbora ob številnih zbranih protestih s terena zapisali, da so odločno proti oživiljanju kakršnekoli organizacije, ki spominja na fašizem in njegovo ideologijo ter belogardizem – na kar jih društvo Nova slovenska zaveza spominja. Podpirajo vse dosejane protestne podpisnike in menijo, da bo ugled republike Slovenije v naprednem svetu močno okrnjen, če gospod Drobnič ne bo odšel s svojega sedanjega visokega položaja.

A. J.

Časopis borcev NOB

Ustanovitelj in izdajatelj: RO ZZZ NOV Slovenije

Naslov uredništva in uprave: Ljubljana, Dvorčakova 12, tel. 327-780

Delavci v uredništvu: **Roman Zupan** (glavni in odgovorni urednik), **Ziva Drole**, **Bojana Zokali-Jesih**, **Bojan Kuntarič**, **Milenko Strašek** (novinarji – uredniki rubrik), **Miranda Pleničar** (lektor-redaktor), **Janez Herle** (tehnični urednik) in **Mara Okorn** (tiskalna uredništva).

Predsednica časopisnega sveta: **Ela Ulih-Atena**

Žiro račun: 50100-678-45473 RO ZZZ NOV Slovenije (za TV-15).

Tiskarna: DP »Delo« – Tisk časopisov in revij, p. o.

TV-15 je oproščen tem. prom. davka po mnenju Sekretariata za inf. SRS.